

A XI. ÉS XII. SZÁZADBELI
MAGYARORSZÁGI ZSINATOK

ÉS AZOKNAK

A KÜLFÖLDI ZSINATOKHOZ VALÓ VISZONYA.

HITTUDORI ÉRTEKEZÉS.

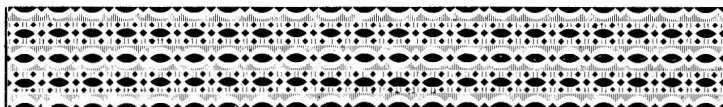
IRTA

KARÁCSON IMRE,
GYŐREGYHÁZMEGYEI ÁLDOZÁR.

GYŐR, 1888.

NYOMATOTT SURÁNYI JÁNOS KÖNYVNYOMDA-INTÉZETÉBEN.

I.

A magyarországi egyházi törvényhozás

a XI. és XII. században.

Az egyház önálló és tökélyetes társulat s eme tulajdonságának megfelelőleg megvan a törvényhozási joga és mindama hatalma, mely e jognak gyakorlására szükséges. S mivel az egyház nem egyes népnek javára, de az összes nemzetek számára alkotott isteni intézmény,¹⁾ azért törvényhozási jogköre egyformán kiterjed minden népre, törvényei egyformán köteleznek minden nemzetet, a mely annak tagja. Nem a nemzetek fogadják be az egyházat, de az egyház fogadja be kebelébe a nemzeteket, melyek a keresztény vallást felveszik.²⁾ Az egyház egyetemes, előtte ledőlnek a korlátok, melyek a népeket egymástól elválasztják és valamennyit ugyanazon törvények szerint szabályozza, ugyanazon elvek szerint vezérli. S ez nem is lehet másképp, mert a kath. egyház mindenütt, min-

¹⁾ Máté XXVIII. 19—20. Mark XVI. 15—16.

²⁾ Moulart, Az egyház és az Állam. Budapest, 1884.

den nemzetnél ugyanaz s innét van egyetemességi jellege.

Midőn tehát külön nemzeti egyházjogot említünk, ez alatt csakis ama törvényeket érthetjük és értjük, melyek az egyetemes egyházjognak, az általános törvényeknek keretén belül czélszerű és üdvös rendeleteket irnak elő s amelyeknek szükségessége a helyek és idők viszonyai szerint felmerül. E részleges egyházi törvények az általános egyházi jogelveknek megerősítésére szolgálnak, azoknak a körülmények szerint való alkalmazását közelebbről meghatározzák s mint ilyenek, természet-szerű folyományai ama jogi viszonyoknak, melyben az egyetemes egyház az egyes nemzetekhez áll. Azért midőn valamely nemzetnek egyházi törvényhozásáról, különleges egyházi törvényeiről s azoknak változásairól szólunk, soha sem szabad szem elől téveszteni, hogy a fő jogi szabályt mindenkor az egyetemes canonjog képezte. Így volt ez nálunk Magyarországbanis. Mindjárt kezdetben, amint nemzetünk a keresztény vallást felvette, az egyetemes egyházi törvényeket kötelezőknek ismerte s tiszteletben tartotta. Ezt bizonyítják legrégibb törvényeinkben található következő kifejezések: „secundum Canonum auctoritatem“,¹⁾ „per disciplinas Canonum“,²⁾ „sicut canones mandant“,³⁾ „secundum institutionem Canonum“,⁴⁾ „canonice“,⁵⁾ melyek mind

¹⁾ S. Steph. Deer. L. II. 2.

²⁾ U. o. 12.

³⁾ U. o. 13.

⁴⁾ U. o. 16.

⁵⁾ Synod. Saboleh. praefatio.

az általános egyházi törvényekre való hivatkozások.

Midőn tehát e munkában a XI. és XII. századbeli magyarországi zsinatokat s az ott alkotott törvényeket, azoknak eredetét és a régibb és ugyanazon korbéli külföldi egyházi törvényekhez való viszonyát vizsgáljuk, ezeket az általános canonjog határai közt mozgó különleges magyar egyházi törvényekkel kell tekintenünk, melyek ha egyik-másik pontban az egyetemes egyházi törvényektől egy ideig eltérést mutatnak is, ez csak a sajátságos körülményeknek s befolyásoknak eredménye volt, de azért általában az igazi egyházjogi elveknek s erkölcsi törvényeknek megszilárdítását célozták. Az egyház ugyanis lényeges törvényeinek általános érvénye által képez egy egységes egészet s fűzi minden tagját ugyanegy központhoz.

* * *

Két hatalom szab törvényt a népeknek: az egyházi és állami; ez utóbbit képezi a különböző nemzetek politikai kormányja, az előbbi a különböző nemzetek betogadására hivatott kath. egyház. Az egyház az egész kereszténység számára leggyakrabban és legalkalmasabban egyetemes zsinatok által hoz általánosan kötelező törvényeket,¹⁾ az egyes nemzeteknek s azok kisebb-nagyobb részeinek ügyeit pedig azonkívül még nemzeti, tartományi és némileg megyei zsinatok által is szabályozza. Az egyetemes vagy közzsínat — concilium oecumenicum — az általános egyházi tör-

¹⁾ Bulla indictionis Concilii Tridentini.

vényhozásnak, a többi zsinatok pedig a részleges egyházi törvényhozásnak képezik alakját és közegét. Az itt említett részleges egyházi törvényhozásnak kétféle alakjával találkozunk Magyarországon a jelzett korszakban: a nemzeti és tartományi zsinattal. Nemzeti zsinat alatt értjük valamely nemzet összes püspökeinek gyűlését, azon nemzet patriarkája vagy primása vagy első érsekének elnöklete alatt a közös egyházi ügyek — hit, erkölcs és tegelem — felett való tanácskozás és határozathozatal végett. Ilyen volt hazánkban e korban a Serafin érsek alatt tartott nemzeti zsinat Esztergomban. Tartományi zsinat alatt értjük valamely érseki tartomány püspökeinek gyűlését az előbb mondott czélból saját érsekek elnöklete alatt. Ilyen szintén Esztergomban volt a szent életű Bánfi Lukács érsek alatt.

De e korban leginkább a vegyes vagy királyi zsinat — concilium regale, synodus regia — hozta nálunk az egyházi törvényeket.

A királyi zsinatok¹⁾ közép helyet foglaltak az országgyűlés és a tisztán egyházi zsinat között²⁾ és oly gyülekezeteket értünk alattok, *„melyeken nemcsak a püspökök, hanem az országrendek is jelen voltak és közös egyetértéssel mind az egyházi, mind*

¹⁾ Nem okvetlen szükséges ugyan a vegyes zsinatok fogalmához, hogy azokat királyi zsinatoknak nevezzük, de mivel kiváltkép a hazai viszonyokat tekintjük, azért e nevezetet használjuk.

²⁾ Batthyany, *Leges ecclesiasticae Regni Hungariae. Albae-Carolinae 1785, Tom. I. p. 60.*

*a polgári ügyek rendezésére törvényeket hoztak.*¹⁾ E szavakat azonban nem úgy kell érteni, mintha a tisztán vallási ügyekben a világiaknak törvényhozási joguk lett volna, mert ezt az egyház soha semmi körülmények között meg nem engedte, hanem *a vegyes természetű ügyekre, melyeknél mindkét hatalom érdekelve volt, közös megegyezéssel törvényt hoztak s az ellene cselekvőkre mindketten büntetést szabtak; a tisztán egyházi törvényeket pedig az állam, hogy azoknak nagyobb erőt kölcsönözzön, saját törvényei közé felvette s azok megtartását polgári büntetéssel és karhatalommal is biztosította.* A királyi zsinatoknak eredménye tehát az volt, hogy az egyházi törvények nemcsak egyházi canonok, de egyuttal állami törvényekké is lettek. A királyi zsinatok tehát tulajdonképen egyházi és pedig nemzeti zsinatok voltak, csakhogy ugyanazon helyen, ugyanakkor országgyűlés is tartatott. Ez országgyűlésen, melynek tagjai első sorban ugyanazok voltak, kik a zsinatot képezték, t. i. a főpapok,²⁾ a zsinati határozatokat kihirdették és megerősítették, nem azért, hogy az egyházi forum előtt, de azért, hogy államilag

¹⁾ De Synodo Dioecessana. Lib. I. c. I. „Dicebantur Synodi Regiae, quae non ex Episcopis solum conflabant, verum etiam ex optimatibus, ut omnium suffragiis leges conderentur ad utramque politiam Ecclesiasticam et Civilem disponendam.“

²⁾ Pray. Hist. Reg. Hung. Budae 1801. I. 53. „Episcopis primus ante principes locus est datus, ut siquid interveniret tractandum, (a vallási ügyekről), episcoporum ad quos res religionis iam ab exordio pertinebat, iudicio et sententia staretur.“

is kötelező erejük legyen. Ilyen királyi zsinatok voltak Magyarországon sz. István, sz. László és Kálmán királyok alatt. Nem az egyházi és állami ügyeknek összekuszálása, nem is az államhatalomnak a tisztán vallási ügyekben való törvényhozási joga nyilvánult e királyi zsinatokon, mint ezt a josephinisták bizonyítani szeretnék,¹⁾ mert mindkét hatalom törvényes jogainak zavartalan gyakorlását élvezte: hanem a kettőnek szövetkezése s egymásnak kölcsönös gyámolítása volt az.²⁾ Világosan kitűnik ez abból, ha a királyi zsinatok keletkezésének okát, kifejlődését és törvényhozási ügyrendjét vizsgáljuk.

A két hatalom, az egyházi és állami egymástól független, hanem mivel legvégső elemzésben, bár különböző utakon, de egy cél felé van hivatva vezérelni a népeket, azért az érintkezési pontok működésükben lépten-nyomon feltűnedeznek, egyik a másikkal nem szakíthat s egyik a másiknak jogkörébe sem léphet anélkül, hogy mindkettő kárát ne vallja. E két hatalom működése legszebb dialát akkor üli, eredményeiben akkor legáldáso-

¹⁾ Különösen Kollár hirhedt munkájában „De originibus et usu perpetuo potestatis Legislatoriae circa sacra Apostolicorum Regum Ungariae.“ Vindobonae 1764. 12. l. „serenissimi Reges nostri certissima piorum Orientis ac Occidentis Imperatorum exempla sequuti. — ac eos quidem pro summo suo Majestatis iure potestate ferendarum circa sacra legum fuisse usos, vel tyrones civilis prudentiae sciunt.“ Kollár téves állításait az illető helyeken fel fogjuk említeni.

²⁾ Batthyany, Leges eccl. I. 62,

sabb, ha igazi czélját felismerve, egymást jogaiban támogatja.

A két hatalom szövetségének példáját már a a kelet-római birodalomban látjuk. A császárok néha jelenvoltak a zsinaton, hogy annak fényét emeljék, a zsinati határozatokat pedig rendeleteikkel megerősítették¹⁾ s az állami törvények közé czikkelyezték.²⁾ A nicaei, konstantinápolyi, efezusi és kalcedoni zsinatok határozatait megtaláljuk Justinian Novellaiban, a Codex Justinianeusban és a Corpus Juris Romanumban. Az egyházi és állami hatalomnak egyesülése és szoros szövetsége azonban csak akkor történt, midőn a barbár népek az egyház kebelébe tértek; az egyház áldásos működését egész nagyságában ezeknél fejtette ki. A központi hatalmat ugyszólván nélkülözött középkori országokban az egyház volt a különböző elemeket egyesítő, mívelő és rendező erő.³⁾ Az államhatalom hálából, másrészt saját javára tette azt, hogy az egyházi canonoknak törvényerőt biztosított. Aki a középkor zavaros viszonyait ismeri, könnyen befogja látni ez intézkedés üdvös voltát. Jobban érdekében állt ez az államnak, mint az egyháznak, mert az állam a nyers erő és durvaság ama korában nem tudta saját erejéből féken tartani a könnyen felháborodó népet, de igen az egyház, mert amaz élet-erős és szabadságszerető, sőt féktelenségre hajló

¹⁾ Rapaics, Egyetemes Egyháztört. Eger, 1879. I. 379.

²⁾ L. a Cod. Teodos. lib. XVI. tit X. és Justin. Novell. 131. c. I. Cod. Just. I. II. lit I.

³⁾ Hajnik, Magyar alkotmány és jog az Árpádok alatt, Pest, 1872. 175.

népnél erős és élénk hit uralkodott s a nép, mely az államjogokat könnyen lábbal tiporta, az egyháznak, mint isteni intézménynek jogait és parancsait jobban tiszteletben tartotta. Az állam önerejével tehetetlen volt sokszor a lázongó alattvalókkal szemben s az egyház fogta pártját, ez volt a rendnek és jognak őre, ez szentesítette a nép szemében a világi hatalmat és intézkedéseit vagy pedig azokat pótolta.¹⁾

Az egyházi és nemzeti hatalomnak kölcsönös megegyezése, az egyházi és nemzeti jognak összhangba hozása szülte amaz eljárásmódot a közép-kor első felében, hogy a nemzeti zsinatokon az egyházi és világi hatalom képviselőit látjuk összegyűlni, hogy egymás jogainak elismerésére és tiszteletben tartására s a sérelmek orvoslására közösen üdvös rendszabályokat alkossanak s a jog és igazság fenntartására egymást támogatva közreműködjenek. Ha szabad úgy nevezni, egy nagy, századokra szóló concordatum megalkotása történt ama nemzeti zsinatokon, melyeknek eredménye volt ama bámulatra méltó szép jogviszony, melyben egyház és állam összeforrva, a keresztény nemzetek létét szilárd alapra helyezte. Az egyházi törvényhozás ez alakja, a királyi zsinatok tartása, nyugoton, különösen a frank birodalomban fejlődött ki legjobban s innét származott át hazánkba, amint ezt az első királyaink alatt hozott törvényeknek és intézkedéseknek azokkal való nagy hasonlósága bizonyítja. A frank zsinatoknak eredményei a különféle Ca-

¹⁾ Hajnik i. m. u. o.

pitularek vagyis fejezetekre osztott törvénygyűjtemények, melyekben együtt találjuk az egyházi canonokat s az állami törvényeket, oly módon, hogy az egyházi canonok is állami törvény erejével bírnak.

A királyi zsinatok törvényhozási ügyrend tekintetében két részből állottak: egyikben csupán az egyházi törvényhozók, a püspökök hoztak határozatot az egyházi ügyekről (hit, erkölcs, tévtanok kárhoztatása, egyházi fegyelem), a másikban az országrendekkel közösen az egyházi határozatokat kihirdették s állami törvényté tették; a egyes természetű és országos ügyekről pedig együttesen tanácskoztak. A főpapok külön tanácskozmánya előbb történt, mielőtt a határozatok király és a törvényhozó testület által állami törvényekké váltak volna. Ily módon adja elő rheimsi Hinkmár a királyi zsinatok törvényhozási rendjét;¹⁾ s ezt bebizonyíthatjuk a frank királyi zsinatokból is, melyek a magyarországi királyi zsinatoknak mintául szolgáltak.

A 838. évben Jámber Lajos alatt tartott quiercy királyi zsinat leírását a következőleg találjuk²⁾:
„midőn az összes ügyek meghallgatására s helyes

¹⁾ Migne. Hinemari archiepiscopi Rhemensis opera. Tom. I. Ad proceres regni de instit. Carolom. cap. XXXV. col. 1006.

²⁾ Baluzius Miscell. lib. 3. N. 1. Notitia de Monasterio S. Carilephi in generali Synodo in Carisiaco Palatio Regio facta ab Aldrico episcopo per iudicium Episcoporum accepta. p. 133. Batthyany Leges etc. 63.

ítéletek hozására a quiercyi palotában (in Carisiaco palatio) tartózkodnék, Pipin és Károly fiaival, dicső királyokkal együtt, mind az egész népnek általános gyűlését, mind a püspökök és papoknak zsinatát (et conventum generalem totius populi et synodum episcoporum et reliquorum sacerdotum) összegyűjtötte, hogy ott egyetemlegesen az egyházi, mind pedig a világi ügyeket tárgyalják és hogy az Isten sz. egyházának hasznát eszközöljék.“ Tehát ezen egy helyen és egy időben tartott gyűlésnek két részét különbözteti meg: a „conventus generalis populi“-t és a „synodus episcoporum“-ot. S a tisztán egyházi ügyekben a király és az országrendek nem tulajdonítottak maguknak törvényhozói jogot, hanem ezekben csupán maguk a főpapok határoztak s innét van az, hogy a Capitularekban az egyházi ügyekre vonatkozó több törvényben elég világosan csak maguk a püspökök szólnak, mint törvényhozók. S ezt találjuk mindenütt, nemcsak a frank, hanem az angol és spanyolországi királyi zsinatokon is, hogy az egyház kormányzatára vonatkozó ügyeket kizárólag a püspökök szabályozzák.¹⁾ A

¹⁾ A főpapoknak eme törvényhozói hatalmát az uralkodók is kinyilvánították. Így a sok ide vonatkozó hely közül idézzük a Jámbor Lajos Capitulareiban előforduló helyet, hol a püspökök és papok életmódjáról s más egyházi fegyelmi dolgokról való rendelkezést a király egyenesen a püspökökhöz utasítja: „Quomodo istud rationabiliter quaesitum et inventum perficiatur, vobis hoc ad tractandum committimus.“ Hogy mily pontosan örködött az államhatalom, hogy az egyháziak jogkörébe ne avatkozzék, mutatják a II. attigny-i zsinat (834.) actái, hol a császár bizonyos Nor-

zsinaton a jelenlevő uralkodónak tiszteletből első hely adatott, de a vallási ügyekben törvényhozási joghatósága nem volt,¹⁾ legfeljebb ajánlatot terjeszthetett a zsinat elé. Az uralkodónak az egyházi és állami ügyekhez való különböző viszonyát világosan jelzi a 895. triburi zsinat, melynek actáiban olvassuk, hogy Arnulf császár a főrendekkel tanácskozott „*practice de statu regni, theoreti ce de ordine et stabilitate ecclesiarum*“,²⁾ vagyis az állami ügyekről kötelező rendeleteket hoztak, az egyházi viszonyok rendezéséről pedig csak terveket és ajánlatokat készítettek, melyeket a püspökök külön gyűlése, az igazi concilium elé terjesztettek.³⁾

Az egyház folytonosan azt tanította, hogy saját ügyeiben önállóan hoz törvényeket s az uralkodók is elismerték az egyház e jogát s maguknak csak azt a hatáskört tulajdonították az egyházi ügyekben, hogy ők az egyház védői és az egyházi rendeletek végrehajtói. Nyíltan elismeri és vallja ezt az, akinek neve alatt a leghíresebb Capitulárek maradtak fenn: Nagy-Károly, midőn Capitulárait így kezdi: „Én Károly, Isten kegyelméből és irgalmának ajándékából király és a frankok országának

thildis nevű panaszos asszonyt a püspökök külön gyűlése elé utasít „*sed epporum generalitas ad Laicorum eam remisit iudicium, ut illi iudicarent*“, mivel az ügy a világi bíróság jogköréhez tartozott.

¹⁾ Richard, *Analysis Conciliorum. Augustae Vindelicorum* 1778. Tom. I. 138.

²⁾ Hefele, *Conciliengeschichte. Freiburg, 1879. Vierter Band. 553. l.*

³⁾ Hefele i. m. u. o.

igazgatója és az anyaszentegyháznak ájtatos védője s alázatos segítője (devotus sanctae ecclesiae defensor humilisque adiutor.“¹⁾ A „rex defensor ecclesiae“-féle elv lett azután uralkodó a keresztény államban s az állam és egyház szoros szövetségénél fogva az uralkodó megerősítette az egyházi canonokat, nem mint egyházi, hanem mint állami törvényt. Arra nézve ugyanis, hogy az egyházi canonok érvényesek és lelkiismeretben kötelezők legyenek, nem volt szükséges a fejedelmi megerősítés, de arra, hogy állami törvény erejével is birjanak s hogy tehát az ellencselekvők nemesak az egyházi, de a polgári hatóság előtt is vétkesek legyenek, mindenesetre szükséges volt a világi törvényhozó hozzájárulása.²⁾ S ez történt meg a királyi zsinatokon; azért eme. vegyes gyűlések eredményeképp fenmaradt különféle törvénygyűjteményekben található egyházi canonok, mind ily államosított (auctoritate civili donatus) egyházi törvények. Az ilyen törvények és törvéncodexek azután tiszteletből azon uralkodónak nevét nyerték, annak neve alatt szerepelnek, akinek idejében és hozzájárulásával kibocsátva lettek,³⁾ jóllehet nem ők hozták azokat mind, mert az egyházi ügyekre vonatkozóak valóságos canonok, ennél fogva az egyházi törvényhozók végzései.⁴⁾ Nagyon téved tehát Kollár, midőn e fejedelmi megerősítésből azt

¹⁾ Praefatio ad Capitularia Caroli M. Baluziusnál. Batthyany Leges eccl. 42.

²⁾ Richard Analysis Conc. I. 138

³⁾ Igy N.-Károly törvényei; Sz. István törvényei.

⁴⁾ Batthyany, Leges etc. I. 43.

akarja bebizonyítani, hogy anélkül az egyházi cano-
nok csak tanácsok, de nem törvények lettek volna,¹⁾
sőt hogy a „placitum regium“ gyakorlása nyilvánult
volna abban.²⁾ Az egyházi törvény érvényéhez, mint
fönnebb mondtuk, nem volt szükséges, csak előnyös
az államhatalom hozzájárulása, hogy akiket vallá-
sosságuk s lelkiismeretük nem ösztönzött az egy-
házi törvények megtartására, azokat kényszerítse
a polgári büntetéstől való félelem.³⁾

Az egyházi törvényhozás ez előadott alakja ér-
vényesült Magyarországon is a sz. István és utódai
alatt tartott királyi zsinatokon. Sz. István törvényei-
nek előszavában mondja: „mi is Isten jóvoltából
monarchiánkat kormányozván, a régi és újabb
uralkodókat utánozzuk.“⁴⁾ Ez uralkodók alatt
első sorban a frankok uralkodóit érti, mert törvényeit,
intézkedéseit kiválóan tőlök kölcsönözte, mint ezt
alább majd látni fogjuk, azért a törvényhozási el-
járás is az övékéhez volt hasonló. A magyar fő-
papoknak tehát a királyi zsinatokon az egyházi
törvények alkotása körül ugyanazon szerepük és

¹⁾ „Quam ob rem multos observare licet canones qui
non fuerunt leges, quod summae potestatis auctoritate de-
stituti vim solum consilii habebant et pacti privati.“ Kol-
lar, De originibus et usu etc. 17.

²⁾ U. o. 19.

³⁾ „Quos oportet per saecularis potentiae disciplinam
a tam prava consuetudine coërcere, qui per salutifera sa-
cerdotum monita noluerunt revocari,“ mondja Ansegisus
apát. Lib. III. cap. 43. Capitularia. Batthyany Leges etc.
I. 40.

⁴⁾ S. Steph. Deer. Lib. II. Praefatio.

jogkörük volt, melyet fönnebb leirtunk s amely általános volt Európában. A magyarországi királyi zsinatok végzéseiben, melyek szintén a frank Capitularekhoz hasonló törvénygyűjtemények; az egyházi ügyekre vonatkozó végzések némelyikében világosan látjuk, hogy egyedül csak a püspökök szólnak, mint törvényhozók; így: „Decretum est in sancta synodo ab omnibus episcopis, ut populus etc.“¹⁾ „ab universis episcopis collaudatum et canonisatum, ut vigiliae etc.“²⁾ s több ilyen kifejezés.

Hogy a király az egyház védője, ez elvet, miként N.-Károly a Capitularekban, ugy sz. István is mindjárt törvényeinek bevezetésében kimondja: „A királyi méltóságnak műve, a katholikus hitnek gyámolitójává tétetvén, ez erősebben és szilárdabban szokott állni a másik méltóságnak közremunkálása által.“³⁾ A király tehát különbséget tesz a két méltóság: az egyházi és állami között, s mivel a királyi méltóságot az egyház szentesíti és élteti, azért viszont az előbbi is közremunkál ennek javára az által, hogy ezt hatalmával támogatja és törvényeinek államjogi erőt kölcsönöz.

Az egyházi ügyekben a canonok szerint való törvényhozásnak nyílt bizonyítékát látjuk a sza-

¹⁾ Coloman. Decr. lib. II. 5.

²⁾ Synod. Szabolch. cap. 37.

³⁾ E nehezen fordítható homályos hely az eredetiben így van; „opus regalis dignitatis alimonia Catholicae fidei effectum amplius ac solidius alterius dignitatis solet operibus esse.“ S. Steph. Decr. lib. II. praefatio. E szavakból az általam adott fordítást a contextussal megegyeztetetőknek tartom.

bolcsi királyi zsinat végzéseiben is. A zsinati decretumok bevezetésében a következő szavakat találjuk: „Amely szent zsinatban a következő végzések hozattak canonszerűleg és dicséretesen“,¹⁾ mivel pedig az egyház kanonjai kezdettől fogva azt kívánták, hogy csakis az egyházi törvényhozók, a főpapok, hozzanak törvényt az egyházi ügyekben, itt is hasonlókép történt. Ily szépen nyilvánult a két koordinált hatalomnak: az egyháznak és az államnak kölcsönös jogtisztelete és egyetértése! Ily ténynyel szemben rosz akaratnak kell tulajdonítanunk Kollárnak ama josephinista elvü állítását, hogy akik a királynak a vallási ügyekben való törvényhozási jogát nem ismerik el, azok a királyi hatalmat a papság bábjává teszik.²⁾ Holott a rendes körülmények között erre sem nálunk, sem másutt nem találunk példát, mert amikor ilynemű törekvés nyilvánult, az csak visszaélés és jogtalanság volt.

A királyi zsinatok előadott jogi természetének és törvényhozási ügyrendjének megfelelnek az ott alkotott törvénygyűjtemények. Miként a királyi zsinatokat két elem, az egyházi és polgári törvényhozó testület, alkotta meg: ép úgy ama törvénygyűjteményekben is együtt vannak az egyházi és állami törvények, s az egyházi törvények is pol-

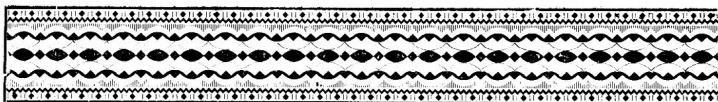
1) Synod. Szabolch Praefatio.

2) „Dum serenissimi Reges nostri sacerdotum neuropasta esse finguntur; dum coronae Ungaricae Majestas. potestas, superbe ignorantur: quis, quaeso, aequi studiosior, non commoveatur animo, stilum non acuat?“ mondja Kollár fanaticus josephinista buzgalommal. i. m. 57.

gári törvényerővel vannak felruházva, amint ezt sz. István, sz. László és Kálmán király törvényeiben látjuk. Épen ez oknál fogva e királyi zsinatok összes végzései, nemcsak a polgári, de az egyházi törvények is, belevetettek a magyar törvénytárba,¹⁾ s mint kötelező polgári törvények hazánkban századokon keresztül nagyrésztben érvényben voltak.

¹⁾ L. Verbőczy, Corpus Juris Tripartitumát, melyben ezek mind megtalálhatók.

II.

Magyarországi zsinatok

a XI. és XII. században.

1. *Szent István törvénykönyve.*

Az egyházi törvényhozás Magyarországon a XI. és XII. században a nemzeti, tartományi és királyi zsinatokon történt, amiként ezt az előzőkben előadtuk. Sz. István idejében bizonyára voltak zsinatok Magyarországon s legvalószínűbben királyi zsinatok, amint ezt Hartviknak Istvánról mondott következő szavai bizonyítják: „milyen életű és bölcsességű férfiú volt legyen, Magyarország püspökeivel és nagyjaival hozott törvényei nyilvánítják.“¹⁾ Ő maga is okleveleiben többször tesz említést zsinatokról, jeléül, hogy azok többször is voltak:²⁾ de hogy mikor és hol tartották ama zsinatokat, melyeken az ő idejéből

¹⁾ Hartuicus Vita S. Stephani. Cap. X. magyar fordítással ellátva kiadta Érdy. Pest, 1854.

²⁾ A pécsváradi apátság alapító levelében: „coenobii abbas generalis tamen et solenni Synodo dumtaxat, Strigoniensi Episcopo interesse teneatur.“ Hasonlót találunk a bakonybéli apátság alapító levelében. Mindkettőt közli Péterfy, *Sacra Concilia Ecclesiae Rom.-catholicae in Regno Hungariae celebrata.* I. Viennae. 1742. p. 4.

fenmaradt egyházi törvények keletkeztek, erre nézve semmi bizonyosat nem mondhatunk, mert emlékeink erről hallgatnak. Nem is bocsátkozunk a meddő vitatkozásba, hogy vizsgáljuk a különféle véleményeket, melyek sz. István törvényeinek keletkezési idejére és helyére vonatkozólag felmerültek, mert adatok hiányában bizonyosságra úgy sem juthatnánk¹⁾ s a dolgon semmit sem változtat, bárhol és bármikor hozták is e törvényeket. Maga Péterfy, a magyar zsinatok nagyérdemű gyűjtője is azon megjegyzést fűzi a különféle állításokhoz, hogy „nem érdemes a vélemények seregét felhozni; aki bizonyosat tud mondani, azé legyen a dicséret;“²⁾ csakis az kétségtelen, hogy e törvények sz. István idejében keletkeztek s mindig az ő neve alatt szerepeltek.

Sz. István neve alatt két könyv maradt fenn; az első „*Decretorum liber primus*“ név alatt szerepel, noha tulajdonképen nem törvénykönyv, mert csupán a sz. Imréhez intézett atyai intelmeket foglalja magában, a nagy király iránt való kegyeletből azonban a *Tripartitum*-ban foglal helyet. A tulajdonképeni törvénykönyv „*Decretorum liber secundus*“ vagyis „*Liber Recapitulationum*“,³⁾ a frank *Capitularek* mintájára készült, 55 fejezetből álló töredékes törvénygyűjtemény, mely a sz. István

¹⁾ Némelyek szerint Esztergomban 1035., mások szerint Tolnán 1016. Mindkettőt valószínűtlennek tartja Bathyany *Leges etc.* I. 11.

²⁾ Péterfy, *Sacra Concilia* I. 2.

³⁾ Bathyany, *Leges etc.* I. 11. „In MS. Agriensi vocatur *Recapitulationum liber.*“

alatt hozott egyházi és állami törvényeket foglalja magában, de csak hiányosan, mert a későbbi törvényekben s oklevelekben sokszor történik hivatkozás sz. István oly törvényeire, melyek e gyűjteményben nem találhatók.¹⁾ Sz. István törvényei négyfélék, u. m. 1. egyházi, 2. magánjogi, 3. közjogi és 4. büntető törvények;²⁾ kitűzött czélunknak megfelelőleg csakis az elsőkről szólunk. Az egyházi ügyekre vonatkozólag 16 fejezetet találunk; Péterfy, ki e Decretákat egy zsinat eredményének tartja,³⁾ 13 fejezetet választ ki s azt „*Constitutiones ecclesiasticae sub S. Stephano Rege Hungariae etc.*“ czim alatt közli,⁴⁾ azonban ő több fontos egyházi törvényt kihagyott, pl. az egyházi tizedjogra vonatkozót, azért az általa történt kiválasztást nem is tartjuk teljesnek.

Sz. István törvénykönyvében előforduló egyházi törvények nagyon természetesen a viszonyok kívánalma szerint a ker. vallás megerősítésére vonatkoznak s különféle büntetéseket szabnak a vallási parancsok megszegőire. Kimondják az egyházi vagyon elidegeníthetlenségét, a papság szabad egyházi működését, a tizedjogot, az egyház bíraskodási jogát, a vallási parancsok kötelező erejét.

¹⁾ L. Ladisl. Deer. lib. III. 17. és Colom. Deer. I. 34. Balics, A római kath. Egyház története Magyarországon. Budapest, 1885. I. 191.

²⁾ Kelemen, *Historia Juris Hungarici Privati*. Budae, 1818. I. 53.

³⁾ Péterfy, *Sacra Conc. I. 2.* — Batthyany e vélemény tartatatlanságát világosan kimutatja *Leges eccl. I. 11., 12., 13.* Hasonló nézetben Hajnik Magyar alkot. és jog. Pest, 1872. 98. l.

⁴⁾ Péterfy i. m. 6—10.

Midőn a sz. István-féle egyházi törvények keletkeztek, a keleti egyházban Photiusnak „Syn-
tagma“ és „Nomocanon“ művei voltak közhaszná-
latu egyházi törvénykönyvek. Ezeknek semmi be-
folyásuk sem volt sz. István egyházi törvényeire, mert
a kereszténység terjesztése nálunk a keleti egyház
részéről csak elenyésző csekély volt. Sz. Istvánnak
célja volt, — mint törvényeiből is látszik, —
minél erősebben fűzni a nemzetet a római egyház-
hoz, azért törvényeit is nyugotról vette s nyugot-
ról hívott be térítőket is, a keleti egyházból jövő
hittérítőket nem igen pártolta. Tagadhatatlan, hogy
a térítés kezdete Erdélyben Konstantinápolyból in-
dult ki, amint ezt Cedrenus és Zonaras görög írók
bizonyítják.¹⁾ Theophylactus patriarcha Gyula ve-
zérrel, ki Konstantinápolyban megkeresztelkedett,
Erdélybe küldötte Hierotheos szerzetest, ki ott szá-
mosakat megtérített. Géza fejedelem nőül vette
Gyula vezér leányát, Saroltát, sz. István any-
ját. Sarolta görögkeleti vallásu nő volt s párt-
fogása alatt a görög papok is tettek térítési kísér-
leteket Géza idejében.²⁾ Sz. István trónraléptével
azonban a görögöknek jobbára az ország keleti ré-
szeiben kezdett működése is megakadt; azért távol
legyen tőlünk, mintha a görögök térítési sikereit
tulbecsülnénk, vagy épen Schwartz Gottfried³⁾ alap-

¹⁾ Stritter Scriptores Byzant. T. 3. I. 619. és 620. Spá-
nyik, Hist. pragm. Regni Hungariae. Pestini, 1844. 51.

²⁾ Spányik i. m. 52.

³⁾ Schwartz, Dissertatio, in qua religionis Christianae
initia inter Hungaros Ecclesiae Orientali asseruntur. Ha-
lae, 1740.

talan és sokszor megczáfolt¹⁾ álláspontjára helyezkednénk, ki a magyarok megtérítését egészen a görögöknek vindicálja: de viszont azt sem merjük azért tagadni, hogy a görög egyháznak is lett azért elég hive²⁾ s ez volt egyik ok arra, hogy a görög egyház néhány canonja sz. István halála után tért hódított, s sz. László és Kálmán idejében, mint alább körülményesen látni fogjuk, már magyar egyházi törvény alakjában lépett elő.

Sz. István egyházi törvényeire sokkal nagyobb hatása volt az egyetemes egyházi canonoknak és különösen a frank egyházi törvényeknek. Az egyetemes egyházi törvények, mint előadtuk, általánosan kötelezők voltak, s mégis, hogy egyik-másik különleges magyar egyházi törvényt is képez, ez oly módon történt, hogy az egyetemes törvényhez, melynek sanctiója a magyar körülményekhez nem volt elég erős, újabb külön sanctio, különösen testi és vagyonbüntetés járult. Így a kántorbőjt az egész egyházban megtartatott, mint igen régi törvény, melynek eredetét N.-sz.-Leo pápa egyenesen az apostoli hagyományra vezeti vissza³⁾ s ugyanezt sz. István törvénye is elrendeli, csak hogy szigorú sanctióval toldja meg, amit az egyetemes egyház

¹⁾ Különösen Stilting jezsuita „Vita S. Stephani“ című művében. Cassoviae, 1767. azonkívül Kollar, Pray és Katona.

²⁾ Bizonyítja ezt a többi között az is, hogy sz. István Veszprémben görög apáczákat telepített le, s még az alapító levelök is görög nyelven lett kiállítva.

³⁾ S. Leonis Papae Sermo I. de ieiunio decimi mensis et collectis.

nem rendelt: „Ha valaki, a mindenki előtt ismeretes kántorbőjtöt husevéssel megszegi, egy héten át elzárva bőjtöljön.“¹⁾ Vasárnap a szentmise-hallgatás szintén egyetemes egyházi törvény volt, miként jelenleg is az; sz. István törvénye szintén megparancsolja ezt, s megerősíti még azon sanctióval, hogy ha vasárnap az isteni szolgálatról „valaki makacsul elmarad, megvesszőztessék s haja lenyirassék.“²⁾ A hajnak tövig való lenyiratása, vagy jobban mondva leborotválása, másutt is, de különösen Magyarországon e korban a legmegszégyenítőbb büntetések egyike volt. A pénteki bőjtöt szintén elrendelte sz. István törvénye, s aki azt megszegte, ugyanaz a büntetés érte, amit fönnebb a kántor bőjtről mondtunk.³⁾ Az itt elmondottak szerint szentesítette még sz. István törvényhozása az egyetemes egyházi törvényt a betegeknek a végszentségekkel való ellátásáról⁴⁾ s más egyházi canonokat, melyekre nézve a külön törvényhozás szükségesnek mutatkozott.

A nyugoti és első sorban a frank egyházi törvények képezték sz. István egyházi törvényeinek legfőbb és leghasználtabb forrását. Nyugoton e korban közkézen forgott s általánosan elismert tekintélyű volt a „Collectio Hadriana“, mely „Codex Canonum“ név alatt ismeretes; ezt 773. I. Hadrian pápa adta N.-Károlynak római

¹⁾ S. Stephani Decreta l. II. cap. 9.

²⁾ U. o. cap. 8.

³⁾ U. o. cap. 10.

⁴⁾ U. o. cap. 11.

látogatása alkalmával.¹⁾ Ismeretesek és közhasználatuak voltak a különféle királyi, nemzeti és tartományi zsinatok határozatainak gyűjteményei. S ha nem is általánosan, de mindenestre széles körben elterjedt volt a Pseudo Isidor-féle Collectio; még inkább az Ingilramnus vagy Anilgrammus neve alatt ismeretes törvénykönyv, mely „Pseudo-Hadriana Collectio“-nak is neveztetik. Mindezek mellett kiválóan nagy tekintélyűek voltak a frank Capitularek gyűjteményei s első sorban a Nagy-Károly-féle „Capitularium libri septem“;²⁾ ezenkívül a különféle későbbi Capitularek, melyek vagy egyes uralkodóktól, vagy püspököktől vették nevüket. E Capitularek ránk nézve nemcsak azért nevezeteseek, mivel sz. István Decretaiban s a későbbi magyar törvényekben egyes kölcsönzések találhatók fel belőlök, hanem azért is, mivel sz. István valamint intézményeiben a frank uralkodókat követte: úgy Decretalesében is egészen a Capitularek szellemét és modorát látjuk visszatükröződni, s a kettő összehasonlításánál világosan észrevehető, hogy a magyar Decreták összeállításához a mintát a Capitularek szolgáltatták.

Nagyon természetes, hogy a magyar egyházi törvények alkotásánál a nyugoti egyházban elterjedt emez egyházi törvény-gyűjteményeket felhasználták, mert általánosan ismerték azokat hazánk főpapjai, kik közül az elsőek ugyis külföldiek voltak,

¹⁾ Közli Mansi, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima Collectio* XII. 860. és köv.

²⁾ Közli Mansi i. m. XV. 470. és köv.

a későbbiek pedig szintén nyugotról nyerték műveltségöket. Ez magyarázza meg egyrészt azon jelenséget, hogy a fönnebb említett zsinatgyűjtemények- és törvény-codexekből egyes canonok szóról-szóra minden változtatás nélkül jutottak be sz. István Decretalesébe; de másrészt az átkölcshozásoknak azon oka is volt, hogy ugyan olyan rendeletek nálunk is szükségeseknek mutatkozván, — azáltal, hogy nem új törvényt hoztak a kérdéses dologban, hanem valamely régibb külföldi zsinat vagy törvénykönyv decretumát vették át, sokkal nagyobb erőt és tekintélyt adtak annak és sokkal nagyobb volt a tisztelet iránta.

Sz. István törvénykönyvének első fejezete e felíratot viseli „De statu ecclesiastico et de veneratione domus Dei“;¹⁾ a második fejezet czime „De potestate episcoporum super res ecclesiasticas.“²⁾ E két fejezet minden legkisebb változtatás nélkül a 847. évben tartott mainzi zsinatból van átvéve és pedig az első fejezet képezi ama zsinat 6. capitulumát; a második fejezet pedig a 7-iket. A mainzi zsinatot Rhabanus érsek tartotta és pedig „pro iuribus et immunitatibus ecclesiasticis.“³⁾ Amit a frank zsinat szükségesnek tartott törvénybe iktatni, még inkább szükséges volt ez nálunk a kereszténység megalakulásának kezdetén. Sz. István örök adománykép terjedelmes birtokokat adott az egyháznak, s hogy eme nagy vagyon az erőszakoskodó világiak

¹⁾ Péterfy Sacra Concilia. I. 6.

²⁾ U. o. 7.

³⁾ Mansi. Coll. Conc. XIV. col. 899.

prédájává ne legyen, szükséges volt azt törvényt
nyel biztosítani; azért a mainzi zsinat törvényeit
változtatás nélkül átvették, amint itt látható:

Sz. István törvénykönyve

cap. I. De statu ecclesia-
stico et de veneratione do-
mus Dei.

„Quisquis fastu superbiae
elatus, domum Dei ducit
contemibilem et possessiones
Deo consecratas, atque
ad honorem Dei sub regia
immunitatis defensione con-
stitutus inhoneste tractave-
rit, vel infringere praesump-
serit, quasi invasor et viola-
tor domus Dei excommuni-
cetur. Decet enim, ut indi-
gnationem ipsius Domini
Regis sentiat, cuius bene-
volentiae contemptor et con-
stitutionis praevaricator
existit. Nihilominus tamen
Rex suae concessionis im-
munitatem ab hominibus di-
tioni suae subiectis illaesam
praecipiat conservari; as-
sensum vero non praebeat
improvide affirmantibus non
debere esse res dominicas,
id est Domino Dominantium
traditas. Itaque sub defen-
sione Regis sit et sicuti suae
propriae haereditati, magis-
que advertat. Quia quanto
Deus excellentior est homine,

Mainzi zsinat 847.

capit. VI. De immunitate
rerum ecclesiasticarum.

„Quisquis fastu superbiae
elatus domum Dei ducit con-
temibilem et possessiones
Deo consecratas, atque ad
honorem Dei sub regia im-
munitatis defensione consti-
tutus inhoneste tractaverit
vel infringere praesumpserit,
quasi invasor et violator
Domus Dei excommunicetur.
Decet etiam ut indignatio-
nem ipsius Domini Regis
sentiat cuius benevolentiae
contemptor et constitutionis
praevaricator existit. Nihi-
lominus tamen Rex suae
concessionis immunitatem
ab omnibus ditioni suae sub-
iectis illaesam conservari
praecipiat; assensum vero
non praebeat improvide af-
firmantibus, non debere esse
res dominicas, id est Domino
Dominantium deditas, ita
sub defensione Regis sicut
propriae suae sunt haere-
ditate: magisque advertat,
quia quanto Deus excellen-
tior est homine, tanto prae-

tanto praestantior est divina causamortalium possessione; quocirca decipitur, quisquis plus in propriis; quam in Dominicis rebus gloriatur: quarum defensor et custos Divinitatis constitutus, diligenti cura non solum eas servare, sed etiam multiplicare debet, magisque illa, quae diximus praestantiora, quam sua defendere oportet et augmentare. Siquis igitur insanus importunitate, improbitateque sua, Regem a recto proposito pervertere tentaverit, nullisque remediis mitigari posse visus fuerit, licet obsequiis aliquibus, et transitoriis sit necessarius, abscindendus ab eo, proiciendusque est, iuxta illud Evangelium: Si pes, manus, aut oculus tuus scandalizat te, erue eum et proiice abs te,

stantior est divina causa mortalium possessione. Quocirca decipitur quisquis plus in propriis quam in Dominicis rebus gloriatur: quarum divinarum rerum defensor et custos divinitus statutus, diligenti cura non solum eas servare, sed etiam multiplicare debet; magisque illa, quae diximus praestantiora, quam sua defendere illum oportet et augmentare. Siquis igitur insanus importunitate improbitatis Regem a recto proposito avertere tentaverit, nullisque remediis mitigari posse visus fuerit: licet obsequiis aliquibus transitoriis sit necessarius, abiciendus ab eo proiciendusque est, iuxta illud Evangelium; Si pes, manus, oculusve tuus scandalizat te erue illa et proiice abs te.¹⁾

E törvény szerint tehát az egyházi vagyon a király oltalma alatt áll, s aki azt megtámadja, nemcsak az egyház, de a király ellen is vétkezik s mindkét részről büntetés éri; az egyház kiközösíti, a király tanácsából zárja ki, ami egyértelmű volt a szolgai állapotba való helyezéssel. Hasonló büntetéssel sújtja a törvény a rossz tanácsadót is, ki a királyt az egyházi vagyont illetőleg jogellenes cselekedetre rábeszélne.

¹⁾ Mansi. Coll. Conc. XIV col. 905.

A püspököknek az egyházi ügyek felett való szabad rendelkezését megerősíti a 2. fejezet ugyanazon zsinatból véve:

Sz. István törvénykönyve
cap. II. De potestate Episcoporum super res ecclesiasticas.

„Ut episcopi habeant potestatem res ecclesiasticas providere, regere, gubernare, atque dispensare secundum Canonum auctoritatem: volumus, ut laici eorum ministerio obediant episcopis ad regendas ecclesias, viduas et orphanos defensandum, et ut obedientes siut eis, ad eorum christianitatem servandam; consentientesque sint Comites et indices praesulibus suis ad iustitias faciendas iuxta praecepta legis divinae et nullatenus per aliquorum mendacia, vel falsum testimonium, neque periurium, aut per praemium lex iusta in aliquo depravetur.“¹⁾

Mainzi zsinat

capit. VII. De potestate episcoporum super res ecclesiasticas eorumque convenientia cum laicis, deque exterminandis perversis proemiis.

„Ut episcopi potestatem habeant res ecclesiasticas providere, regere et gubernare atque dispensare secundum Canonum auctoritatem; volumus: ut laici in eorum ministerio obediant Episcopis ad regendas ecclesias, viduas et orphanos defendendos: et ut obedientes sint eis ad eorum Christianitatem servandam: Consentientesque sint comites et iudices praesulibus suis: et nullatenus per aliquorum mendacium, vel falsum testimonium, neque per periurium, aut per praemium, lex iusta in aliquo depravetur.“²⁾

A mainzi zsinatnak ugyanezen canonja szóról-
szóra feltalálható a Capitularekban is.³⁾

¹⁾ S. Steph. Decr. I. II. cap. 2.

²⁾ Mansi, Coll. Conc. XV. col. 905.

³⁾ Capitular. lib. lib. V. c. 182. Mainzi i. m. XV. col. 547.

Ez idézett törvények szerint az egyház minden jogaival a királyi hatalom védelme alatt áll; az egyház is a viszonyosság szempontjából támogatásra volt az újonan alakult királyságnak, amint ezt az összeesküvők ellen hozott törvény bizonyítja, mely szintén ugyanazon 847. évi mainzi zsinatból van átvéve, noha nem egészen szó szerint, mert a magyar törvény még szigorubb, mint a mainzi zsinaté, ugyanis nemcsak kiközösítéssel sújtja az összeesküvőket, mint az utóbbi, hanem még a menedékjogtól is megfosztja őket s a magyar törvény nem csupán magukat az összeesküvőket sújtja kiközösítéssel, hanem még azt is, ki tudva az összeesküvést, azt fel nem jelenti.

Sz. István törvénye:

„Siquis in Regem aut regnum conspiraverit, refugium nullum habeat ad ecclesiam. *Siquis contra Regis salutem aut dignitatem quolibet modo aliquid conspiraverit aut conspirare aliquid tentaverit seu tentanti scienter consenserit, anathematizetur et omnium fidelium communione privetur.* Vel siquis hujusmodi aliquem noverit et probare valens non indicaverit praedictae subiaceat damnationi.“¹⁾

Mainzi zsinat 847.

cap. V.

„Statuimus atque auctoritate ecclesiastica confirmamus, eos *qui contra regem vel ecclesiasticas dignitates seu reipublicae potestates in unoquoque ordine legitima dispositione constitutas coniurationes et conspirationes rebellionis et repugnantiae faciunt a communione et consortio catholicorum — summovendos.*“²⁾

¹⁾ S. Steph. Decr. lib. II. 51.

²⁾ Mansi, Coll. Conc. XV. col. 904.

Az egyházi rendnek fontos előjoga a bírósági mentesség, az ugynevezett *privilegium fori*, mely az egyházi egyént a polgári bíróság hatósága alól kiveszi, a legrégibb időben megvolt. Az egyház az apostoli hagyományra hivatkozva követelte e jogot magának s már a római birodalomban az üldözések megszűntével a császárok törvényei biztosították az egyház e jogát.¹⁾ A középkorban a keresztény alapon szervezett államokban mindenütt teljes érvényben megerősítették e kiváltságot s a külföld példájára a clerus Magyarországon is mindjárt kezdetben élvezte e kiváltságot,²⁾ melyet sz. István törvénye a keresztény egyház megalakulásakor azonnal biztosított számára.

Az erre vonatkozó magyar törvény szó szerint a Collectio Pseudo-Hadriana vagy Capitula Ingilramni-(Anilgrammi)-féle törvénytárból van véve, mely a Pseudo-Isidor-féle törvénygyűjtemény függeléke gyanánt is szokott szerepelni. E törvénygyűjteményt állítólag I. Hadrian pápa adta volna Ingilramnus metzi püspöknek 785. Mansi Collectiójában a következő feliratot viseli: „Hadriani Papae Capitula, quae ex graecis et latinis canonibus et synodis Romanis atque decretis praesulum ac principum Romanorum sparsim collecta sunt et Ingilramno Mediomatricae urbis episcopo Romae a beato Hadriano papa tradita sub die XIII. Kal.

¹⁾ L. Oltványi, Privilegium fori és az új polgári s büntető codex. Temesvár, 1854.

²⁾ Hajnik, Magyar alkotmány és jog az Árpádok alatt, 178. l.

Octobr. Indictione IX. quando pro sui negotii causa agebatur.“¹⁾ Sokan azonban tagadják ennek hitelességét s úgy vélekednek, hogy Franciaországban keletkezett e törvénykönyv s csak azért hiresztelték római eredetűnek, hogy nagyobb tekintélye legyen. Bármi legyen azonban e törvénykönyv eredete, annyi kétségtelen, hogy a 9. és 10. századokban nagyon elterjedt volt, mert nemcsak Franciaországban, de egyebütt is közkézen forgott, így magyarázható csak meg, hogy sz. István törvénykönyvébe is bejutott annak három fejezete. Sz. István Decretalesében a három fejezet egybe van vonva s a következő czimet viseli: cap. III. Quales debeant esse accusatores et testes et quod laici clericos accusare non possunt.“²⁾

Sz. István törvénye:

„Testes autem et accusatores sine aliqua sint infamia uxores et filios habentes et omnino Christum praedicantes. Testimonium laici adversus clericum nemo recipiat. Nemo etiam quemlibet clericum in publico, nisi in ecclesia examinare praesumat.“³⁾

Collectio Pseudo-Hadriana.

Capit. LXXII. „Testes autem et accusatores sine aliqua sint infamia uxores et filios habentes et omnino Christum praedicantes.“

Capit. LXXIII. „Testimonium laici adversus clericum nemo suscipiat.“

Capit. LXXIV. „Nemo enim clericum quemlibet in publico examinare praesumat, nisi in ecclesia.“⁴⁾

¹⁾ Mansi. Coll. Conc. XII. col. 903.

²⁾ Péterfy, Sacra Concilia, I. 7.

³⁾ S. Steph. Decr. I. II. c. 3. Péterfy hibásan közli e szöveget.

⁴⁾ Mansi i. m. XII. col. 914.

Az Ingilrammus codex 72. fejezetének csak utolsó mondata van a magyar törvényben; a megelőzőkben a codexnek e fejezete a pereskedési eljárást szabályozza s az utolsó mondat a tanuk kellékeit határozza meg. A magyar törvény kiadásai-ban a három fejezet egybe van vonva s e helytelen összevonás Kollárt és másokat is hibás következtetésekre vezetett.¹⁾ Kollár a következőleg magyarázza e törvényt: „A papok tanui és vádlóinak jó hirnevű papoknak kellett lenniök, kiknek gyermekeik vannak és Krisztus evangeliumának hirdetésével foglalkoznak: mert mindenki tudja, hogy a sz. király korában papjaink házasesetet éltek. Tisztán kiviláglik ez ugyanazon törvény második részéből: *Világinak tanuskodását a pap ellen senki se fogadja el.* Mert ha a papok ellen nem fogadtatik el a világiak tanuskodása, akik családtyák szoktak lenni, kik lettek volna mások a papok tanui, mint papok, akik családtyák s kiknek hivatása Krisztust hirdetni.“²⁾ E magyarázat teljesen helytelen, mert a törvény idézett szövege egy szóval sem mondja, hogy az első rész, a „testes autem et accusatores etc.“ a papok tanuira vonatkozik, mert ezekről a következő részben van szó (Hadrian codex 73. fejezete), hanem egyszerűen csak azon tanuk kellékeit szabja meg, kik világiak ellen tanuskodnak s ezektől megkivánja, hogy ha családosak,

¹⁾ Az egész szöveget a papok ügyeire vonatkoztatták s abból eredt a helytelen magyarázat.

²⁾ Kollár, De originibus et non potestatis Legislatoriae circa sacra. 48. l.

törvényes házasságbeliek legyenek (vagyis sine aliqua infamia habeant uxores) s mindencetre keresztények. Abban az értelemben, ahogyan Kollár veszi a törvényt, az igazságtalan és oktalan volna. Kollár szerint ugyanis a tanuknak és vádlóknak becsületes, azonkívül feleséges, családos embereknek kellene lenniök. Eszerint tehát a nőtlen ember és akinek gyermekei nincsenek, ha még oly becsületes is, sem tanu, sem vádló nem lehetne.¹⁾ Abban az értelemben, ahogyan mi adtuk a törvény magyarázatát, teljesen megfelel ama kor szellemének; tudjuk ugyanis, hogy nemcsak az egyház, de a közvélemény is becsületeseknek tartotta a concubinariustokat, vérfertőzőket stb., az egyház és a közvélemény e felfogásának ereje kihatott a polgári viszonyokra is, mert mint az idézett törvény mutatja, az ilyenek tanuskodását a bíróság nem fogadta el.

Ez előadott magyarázat szerint tehát a törvénynek ezen első része nem is az egyháziak peres ügyeire vonatkozik, hanem a világiakéra, amint ezt az Ingilramnus codex is mutatja: az egyháziak perjogáról és a forum privilegii megerősítéséről a következő rész²⁾ szól, mely az előbbivel ellentétben kimondja, hogy a világi, ha egyébkint minden tanuskodási és vádaskodási qualificatióval bir is, a pap ellen még sem lehet sem tanu, sem vádló s hogy a papi személyeket

¹⁾ E téves értelmezést látom még ujabban is Pór. Sz. István király. Budapest, 1871. 78. l. és Balits, A róm. kath. Egyháztört. Magyarorsz. I. 195. Bpest, 1885. Mindkettő a sz. István-Társulat kiadásában.

²⁾ Pseudo Hadrian 73, 74.

esupán az egyházi birák előtt lehessen megpörölni,¹⁾ mert a fentebbi szövegben „examinare“ annyit jelent, mint birói vizsgálatra megidézni.²⁾

Sz. Istvánnak valamint egész törvénykönyve a Capitularek mintájára készült: úgy nemcsak a polgári, de egyes egyházi törvényeinek rendelkezési módja és sanctiója is a Capitularekra vezet vissza, mint forrásra. Vasárnapon a szolgai munkától való tartózkodás egyházi törvény, melyet sz. István törvénye is szentesít s a törvény áthágóira a büntetés nemét és nagyságát a Capitularek szerint szabja meg.

Sz. István törvénye
cap. VI.

„Siquis igitur presbyter vel comes, sive aliqua alia persona fidelis die Dominica invenerit quemlibet laborantem, abigatur. Si vero cum bobus, tollatur sibi bos et civibus ad manducandum detur.“⁴

A Capitularekban
lib. V. c. 340.

„Siquis die dominico opera servilia fecerit, liber homo si bovem iunxerit et cum carro ambulaverit dextrum bovem perdat.“³⁾

Ugyanazon büntetést rendeli tehát Sz. István is, mint amit a Capitularekban találunk, hogy aki vasárnap ökrökön dolgozik, büntetésből egyik ökrét veszítse el. Sz. István Decretáiban ugyanezen fejezetnek még foly-

¹⁾ Oltványi i. m. 39.

²⁾ Du Cange Glossarium mediae et infimae latinitatis. Parisiis, 1843. T. III. 125.

³⁾ Mansi Coll. Conc. XV. col. 572.

tatása is van a következőképen: „Ha pedig lovakkal dolgozik, vegyék el lovát, melyet tulajdonosa, ha akarja, ökrön kiválthat s annak husát a községbeliek osszszak fel maguk között;¹⁾ ha más szerszámokkal végez munkát, vegyék el szerszámait és ruháit, melyeket ha akar, nyilvános megbotoztatással kiválthat.“ (quae, si velit, cum cute redimat.)²⁾ A „cum cute redimere“ nyilvános megvesszőztetést, megbotoztatást jelent.³⁾ Több helyen említik e büntetést a Capitularek, valamint a „Speculum Saxonicum“ is.⁴⁾

A házassági törvényhozást illetőleg figyelemre méltó, hogy a nőrablás, ami e korban ugylátszik szokásos lehetett, sz. István törvénykönyve szerint nemcsak házassági akadályt képez, hanem a nőrabló még birsággal is bünhődik. A törvény szavai szerint, ha valaki „valamely leányt szüleinek beleegyezése nélkül elragad, hogy feleségévé tegye, elrendeljük, hogy a leány szüleinek visszaadassék, még ha megessett volna is és a rabló tiz tinót fizessen a rablásért, habár a leány szülei azután vele kibékülnek is, ha pedig valamely szegény vagy közönséges sorsu vetemedik e tette, akkor a rablás öt ökörral egyenlítettessék ki.“⁵⁾ Hasonló rendelkezési mód van a Capitularekban is; a frank törvény is a nő-

¹⁾ E rendelet bizonynyára azért hozatott, hogy leszoktassa a népet a lóhusevésről, mely még akkor a pogányságra emlékeztetett. Tudjuk, hogy őseink pogány korukban lovakat áldoztak fel s az áldozati lakomán annak husát ették.

²⁾ S. Steph. Decr. I. II. c. 7.

³⁾ Du Cange, Glossar. III. 661. és 730.

⁴⁾ Speculum Saxonicum lib. II. art. 3.

⁵⁾ S. Steph. Decr. I. II. c. 25.

rablást nemcsak házassági akadállynak jelenti ki, hanem birsággal is bünteti. A különbség abban van, hogy míg a Capitularekban pénzbírság van megállapítva: „raptor — in triplo plenum bannum dominicum componat;¹⁾ addig a magyar törvény az akkori pénzszegény világot eléggé jellemzőleg tinókbán állapítja meg a bírságot.²⁾

A házasság felbonthatatlansága meg volt ugyan, de az ellenőrzés hiányossága miatt nem valami erős lábon állt, legalább a 28-ik fejezet szavai kedvezni látszanak ama véleménynek, hogy hűtelen elhagyás esetén a házasság a mai viszonyokhoz képest könnyen felbomlott; a törvény e tekintetben így szól: „ha valamely elvetemült ember a feleségének megutálása miatt a hazából kiszökik (patriam effugerit), felesége — ameddig akarja, várja őt és senki se merje őt más házasságra kényszeríteni. De ha önként férjhez akar menni, szabadjon neki — házasságra lépni. S ha férje ezt hallva visszatér, (t. i. miután az asszony már új házasságra lépett) vétke miatt neki nem szabad más nőt elvenni, hacsak a püspök erre külön engedélyt nem ad.“³⁾ A törvény célja, mint látható, egyrészt a gyűlöletből távozó férj megbüntetésére irányul, másrészt némileg sejteti, a ker. házasság szétbonthatatlanságát is, de oly szabadságot enged

¹⁾ Capitularium lib. VII. c. 395. Mansi XV. col. 743. — „Bannum dominicum“ jelenti azon pénzbírságot, ami bűnvádi ügyekben az uralkodónak járt, értéke 60 soldo volt. Du Cange. Glossar. I. 573.

²⁾ Hajnik, Magyar alk. és jog. 366.

³⁾ S. Steph. Der l. II. c. 28.

az itthonn maradt feleségnek, ami könnyűvé tette a szétválást. E törvény helyes megértésére és magyarázatára mindenekelőtt nem a mai, hanem a XI. század viszonyait kell szem előtt tartanunk, hol az államok egymással gyarló, ugyyszólván semmi összeköttetésben sem állottak, hol tehát egy szökevénynek ellenőrzése ugyyszólván lehetetlen volt. A törvény iránya a házasság szétbonthatatlanságára mutat, mert ez a római egyház tana s tudjuk, hogy sz. István ahhoz minden tekintetben a legerősebben ragaszkodik s mert ha a férj ott hagyta feleségét, a házasság nem bomlott szét mindjárt egyszerűen, hanem csak akkor, ha a férj sehol sem volt található, vagyis midőn „patriam effugerit“, mert akkor nem lehetett tudni, vajjon él-e még vagy nem; a szétbonthatatlanság tanára mutat az is, hogy a visszatért férjnek nem volt szabad más házasságra lépni. A törvény tehát az egyház tanának akar megfelelni, de nem elég szabatos, s ez volt egyik oka, hogy később a házassági törvényhozásban a görög jogelvek kerekedhettek felül, melyekkel azután a házasság felbonthatósága is érvényre vergődött. Bátran kimondhatjuk tehát, hogy sz. István idejében mind a házassági, mind más törvényekben a római egyház tana és jogelvei nyilvánultak, de később a sajátságos viszonyok folytán már a görög canonjogi elvek terjedtek el s csakis ezek hatása alatt történt, hogy a római egyház tanával ellenkező házassági törvények jutottak felszínre s némi ideig gyakorlatban voltak.

Az egyházi, vagyon elidegeníthetlenségét biz-

tosító törvényekre fentebb rámutattunk már, hogy azok a mainzi zsinatból jutottak sz. István Decretalesébe; az egyházi vagyona és egyházi tizedre vonatkozó törvényekben pedig a Capitularek nyomait vesszük észre. Az egyházi vagyont illetőleg meg kell jegyeznünk, hogy az ugynevezett *fabrica ecclesiae* (templomvagyon) és az egyházi személyek fentartására rendelt vagyon, (a szorosán vett javadalom) között, e korbeli törvényeinkben még semmi különbséget nem találunk. Egy egészet képezett ekkor még a *fabrica ecclesiae* és *beneficium* s együtt kezelte ezt az, aki az illető egyháznál a hivatalt viselte. E vagyon jogi alanyául a törvény az egyházakat tekinti s a „*res ecclesiae*“, „*bonum ecclesiae*“, „*dos ecclesiae*“ szavakat használja annak jelzésére.

Az egyházi vagyon nagyobb részét maga sz. István adta, s ugyancsak törvénykönyvében megerősítve találjuk az egyháznak vagyonszerzési jogát is, mit az egyház, mint tökéletes társulat, folyton követelt magának. Az egyház ejogáról szól az 5-ik fejezet, mely kimondja, hogy mindenkinek szabadságában áll vagyonát az egyháznak hagyományozni és adni. Az amortizatio-törvénynek tehát legkisebb nyomát sem találjuk. A kisebb egyházak felállítását és javadalmazását sz. István törvénykönyve a következőleg rendeli el: „tiz helység templomot építsen, melyet két telek földdel (*duobus mansis*) ugyanannyi szolgálával, lóval, hat ökörrel, két tehénnel és harmincznégy apró marhával (juh, kecske stb.) adományozzon meg. Temp-

lomi ruhákról és szerekrol a király, könyvekröl és papról pedig a püspök gondoskodják.¹⁾ E törvény a sz. István korabeli plebániák vagyoni állapotát tünteti fel. A magyar törvény két mansus földet rendel egy plebánia számára s ebben Nagy-Károly törvényét követi, ki midőn a szászokat meghódította s a keresztény vallást közöttük elterjesztette, az egyes egyházak javadalmazásáról a következőkép gondoskodott: „ad unamquamque ecclesiam curtes et duos mansos terrae, pagenses ad ecclesias recurrentes condonent.“²⁾ Egy mansus terjedelme különböző országokban különböző volt. Olaszországban s Franciaországban egy mansus föld alatt Alvarotto tanúsága szerint oly terjedelmű birtokot értettek, melyet két ökör évente megmunkálhat.³⁾ Nálunk a mansus terjedelme a vidékek szerint különböző volt s biztos kútfők hiányában pontosan nem is határozható meg. Annyi kétségtelen, hogy a mansus nemcsak szántóföldekből állt, hanem ahhoz tartozott még a községi vagy földesuri legelő és erdő használata is.⁴⁾ A mansus különböző nagyságát bizonyítja az is, hogy többféle volt, s különösen kétféle a nevezetesebb: az egyházi telek és a paraszt telek, a nemesi telkeket nem mansus, hanem aratrum név alatt találjuk. Az egyházi telek, amint a törvényből látszik, általánosságban hat ökörre való

¹⁾ S. Steph. Decr. I. II. c. 32.

²⁾ Capitulum de partibus Saxoniae cap. 15.

³⁾ Du Cange, Glossar. IV. 241.

⁴⁾ Hajnik, Magyar alk. és jog. 316.

földet jelent, de hogy ez pontosan mekkora volt, nehéz eldönteni. A törvény utolsó szavai a püspöki birtokokra bizonyos terhet rónak, hogy t. i. az újonnan épült templomok számára a szükséges könyveket a püspököknek kell beszerezni. E törvény-nyel alább még a szabolcsi zsinatban is talál-kozunk.

Az egyháznak nemcsak a fekvő birtok képezte a törvény által biztosított vagyonát, hanem még az egyházi tized is. Nem akarunk hosszasan kiterjeszkedni az egyházi tized eredetére, csak azt említjük fel, hogy e törvény szokásjogon alapult, mely szokás amaz ó-szövetségi törvényből származott, hogy a zsidók termékeik tizedét a papoknak tartoztak fizetni;¹⁾ e szokást feltaláljuk a pogány népeknél, az egyiptomiaknál, görögöknél is. Célja volt a tizedadásnak, hogy az egyház szolgálai abból éljenek, s jótékonytságot gyakoroljanak. Az egyházi tized a keresztényeknél is szokásba jött mindjárt kezdetben s a negyedik század vége felé már kötelezővé vált. Az első zsinat, mely ezt szigorúan előírja, az 585. tartott II. maconi zsinat (concilium Matisconense), mely 5-ik canonjában a következőket mondja: „Az isteni törvények minden népnek megparancsolták, hogy termékeinek tizedét a szent helyeknek adja, mely törvényeket a keresztények összesége hosszú időn át megtartotta. Elrendeljük ennél fogva, hogy a régi szokás a hivatott helyreállíttassék és az egyház szolgálai az

¹⁾ Levit. XXVIII. 30. 32. Num, XVIII. 21. Deuteronom, XIV. 22—29,

egész nép megadja a tizedeket, melyeket a papok vagy a szegények javára vagy a foglyok kiváltására fordítanak s imádságaikkal a népnek békét és üdvöt nyernek. Ha pedig valaki legüdvösebb rendeleteink ellen makacsodik, az egyház tagjaitól mindenkorra elkülöníttessék.“ Ugyanezt ismételték azután más zsinatok is, s a fejedelmek állami törvénynyí tették.

Az egyházi tized nálunk is megvolt, mielőtt sz. István törvénye azt elrendelte, mert a tizedszedés általánosan elismert joga volt az egyháznak, s a sz. István-féle királyi zsinat nem is annyira a tizedszedésre, mint inkább arra vonatkozólag hoz törvényt, ha valaki a tizedet megfizetni nem akarja, s elrendeli, hogy „ha valaki a tizedet eltitkolja, akkor büntetésből kilencz rész“ vétessék el tőle; úgy hogy ez esetben csak egy tizedrész maradt meg a tulajdonosnak. E törvények mintája szintén a Capitularekban található tel, amint ez a két szöveg összehasonlításából kitűnik:

Sz. István törvénykönyve:

„Si cui Deus decem¹⁾ in anno decimam Deo det. Et si quis decimam suam abscondit novem solvat.“²⁾

A Capitularekban:

„Admonemus atque praecipimus, ut decima Deo omnino dari non negligatur, quam ipse Deus dari constituit — et qui decimam Deo dare neglexerit, novem partes auferantur ab eo.“³⁾

1) Itt valószínűleg kimaradt a „dedit“ szó.

2) S Steph. Decr. I. II. c. 52.

3) Capitularium lib. V. cap. 154. Mansi Coll. Conc. XV. 572.

A magyar törvény azonkívül még a következőket teszi hozzá: „Ha valaki a püspök számára félretett tizedet ellopja, mint tolvaj ítéltessek meg s az egész kiegyenlítés a püspökhöz tartozzék.“

Hogy minő tizedeket kapott az egyház, a törvény azt nem határozza meg, tehát bizonyára az általános szokás szerint a terményekből s állatokból.¹⁾ A törvény azt sem említi fel különösen, hogy kik tartoznak tizedet fizetni, hanem csak általánosságban mondja, hogy akinek Isten tized adott, a tizediket Istennek adja vissza; de épen mivel senkit sem említ fel külön, nem is tesz kivételt senkire sem, tehát alá volt vetve e kötelezettségnek mindenki, aki csak külön privilegiumot nem kapott. Az egyházi tizedről sz. István Decretale-sében csak ezen egy törvényt találjuk, de a későbbi zsinatokon még sokszor előkerül e dolog s ott már a különféle részletes eseteket is szabályozák a törvények.

Midőn a keresztény egyház Magyarországon megalakult, a pogánysággal elég erős harczot kellett folytatnia, amely nem csak sz. István idejében, de még később is véres küzdelmekben nyilvánult; nagyon óhajtandó volt ezért a zsenge egyházra, hogy erős oltalmazója legyen és ez okból a „rex defensor ecclesiae“-féle elvet, mely különben is közfelfogás volt, még írott törvény alakjában is szentesíti a zsinat, s elrendeli, hogy „ha valaki a kereszténység megtartását elhanyagolva s kevélysé-

¹⁾ A terményekből leginkább gabona, bor, gyümölcsből. Hajnik i. m. 178.

gében felfuvalkodva, valamit ellene elkövet, a sérelem minőségéhez képest a püspök, a canonok fegyelme szerint ítélje el őt. Ha pedig lázadástól ösztönöztetve, vonakodnék a rászabott büntetést elviselni, egész hétszer ugyanazon ítélettel félemlíttessék meg, végre ha egyáltalán megrögzötten megátalkodnék, a királynak, mint a kereszténység védelmezőjének ítélőszéke elé adassék.¹⁾

A canonok fegyelme szerint való büntetésnek nagyobb foka volt a kiközösítés, mely midőn az itt említett vétek miatt valakire kimondatott, akkor a vétkes a királynak adatott át megfenyítés végett. E törvény tehát a „*brachium saeculare*“ alkalmazását rendeli el, amint ezt több régi zsinat határozataiban is látjuk, de leginkább a 893. triburi zsinaton, mely valószínűleg a magyar törvény megalkotásához is a példát szolgáltatta. A triburi királyi zsinat 3. fejezetében találjuk, hogy a zsinati atyák ama kérdésére, hogy mi történjék a világi hatóság előtt azokkal, kiket a püspökök kiközösítéssel sujtottak és mégsem akarnak megtérni;²⁾ — a király és a gyűlés kimondották a „*brachium saeculare*“ alkalmazását; — hogy az olyan megátalkodottak összefogassanak s a király elé vitessenek; „*postquam ab episcopis anathemate excommunicationis percussuntur et tamen ad poenitentiam non inclinantur* — *comprehen-*

¹⁾ S. Steph. Decr. I. II. c. 12.

²⁾ „*De excommunicatis interrogatio synodalis.*“ Conc. Tribur. cap. III.

dantur et ante nos perferantur“ mondja a határozat.¹⁾

Valószínűleg az imént említett triburi zsinat canonjaira történik hivatkozás sz. István Decretalesének azon fejezeteiben, melyek a vegyes természetű büntetteknek megfenyítését rendelik el. Az egyház büntető hatalma e korban kiterjedt nemcsak a tisztán egyházi vétségekre, hanem a vegyes természetű büntettekre, sőt sok helyen még a világi büntettekre is,²⁾ oly módon, hogy eme vétekre nyilvános büntetést (in foro publico) szabott. E nyilvános büntetés a kiközösítésen kívül leggyakrabban nyilvános vezeklésben állott. Sz. István törvénykönyve a hamis esküre, a szándékos és nem szándékos emberölésre a polgári büntetésekén kívül, melyekről itt nem szólunk,³⁾ még a következőket rendeli: „ut sicut canones mandant iejunet“⁴⁾ „ipse quidem homicida secundum institutionem canonum iejunet.“⁵⁾ A triburi zsinat eme büntettekre 52—59. canonjaiban az ancyrai zsinat nyomán részletesen leírja a nyilvános vezeklést,⁶⁾ s a triburi zsinat e büntető törvényei legalább nagy-

¹⁾ Conc. Tribur. cap. III. Mansi XVII. 135.

²⁾ Hajnik, Magyar alk. és jog. 359.

³⁾ A magyar törvénynek erre vonatkozó világi büntetései feltalálhatók a Capitularekban Lib. III. c. 30 és Lib. IV. c. 14, Lib. V. c. 185.

⁴⁾ S. Steph. Decr. I. II. c. 13.

⁵⁾ U. o. c. 16.

⁶⁾ Az ancyrai zsinat a XXI. és XXII. canonjaiban szól róla. A 893. triburi zsinat 52—59. cap.-ban. Mansi XVII. col. 155—157.

jában általánosan használatban voltak e korban mindenütt.¹⁾

Meg kell említenünk sz. István Decretalesének még két törvényét,²⁾ melyek a boszorkányság és bűbájosságra vonatkoznak, azok büntetési módját részletesen leírják s annak végrehajtását az egyháziakra bizzák, oly módon, hogy végső esetben, ha az egyházi büntetésnek nem lenne foganatja, akkor a világi büntető kar lépjen előtérbe. E törvényekből, aki csak figyelmesen elolvassa azokat, s a kor viszonyait tekintetbe veszi, legkevésebbé sem vonhatja le ama következtetést, mintha az egyház valaha a boszorkányokban hitt volna s az ilyenmű törvényekkel a babonáságot megerősítette volna. A babona a pogányságból eredt, s a keresztény népeknél a pogányság maradványa volt, melyet az egyháznak minden erőlködése daczára sem sikerült teljesen kiirtani, még a mai napig sem. Hogy az egyház mennyire üldözte a boszorkányságban való balhiedelmet, eléggé mutatja az, hogy kiközösítéssel sujtotta azokat, kik abban hisznek vagy másokra ráfogják, hogy varázslók³⁾ s a sz. István-féle törvények az egyház e nézetének megfelelnek. Azt rendeli ugyanis a 31. fejezet, hogy ha valakit találunk, akiről az a vélemény, hogy

¹⁾ Leirja ezeket Regino vezeklési könyvében, De poenitentia lib. II. Röviden Richard Analysis Concil. I. 900.

²⁾ S. Steph. Decr. l. II. c. 31. és 32.

³⁾ Synod. s. Patricii et Auxentii can. 16.: „Christianus, qui crediderit esse lamiam in speculo, quae interpretatur Striga, excommunicandus.“ Du Cange i. m. VI. 390.

boszorkány, az ilyent a pap oktassa az igaz hitben s világosítsa fel a hiábavaló balhiedelemről s büntetésül bűjtöt szabjon rá; ha azután sem hagy fel varázsló mesterségével, megbélyegeztetik, s ha mindezek daczára sem jobbítja meg magát a világi hatóság kezébe adatik. Hasonlóképen¹⁾ a kuruzslókra, méregkeverőkre, bűbájosokra, akik az ördög segélyével mások kárára csodás és szokatlan dolgokat akarnak előidézni, a törvény azt rendeli, hogy a püspök korbácsoltassa meg őket nyilvánosan. E büntetések s a törvény egész tendenciája oda irányulnak, hogy elijesztsenek mindenkit az oly varázsló mesterségektől, melyek a babonáságot terjesztik és hogy a népben megszűnjék a balhiedelem.²⁾

Jobbadán ezekből állanak³⁾ sz. István törvénykönyvének a tisztán egyházi és vegyes természetű ügyekre vonatkozó törvényei. A legrégibb magyar zsinatnak tiszteletre méltó emlékei azok, melyekkel a honunk földjén megalakult egyház első időben adta törvényhozó bölcseségének jelét. Az volt a cél, a nemzetet a nyugoti keresztény népek sorába emelni, azért a nyugoti népeknél

¹⁾ S. Steph. Decr. l. II. c. 32.

²⁾ A későbbi időben is gyakran előforduló boszorkánypereket s ítéleteket nem az egyház, hanem a nép babonásága hozta létre. Sz. István e két törvényének értelmét l. Ipolyi, Magyar Mythologia. Pest 1854. 412. és Balics, A róm. kath. Egyház története Magyarországon I. 401—403.

³⁾ Egyházi törvény még a 4-ik fejezet is, mely figyelemzeti a világiakat, hogy a papokat megbecsüljék, mert azok mindenkiért fáradoznak.

üdvöseknek s hasznosaknak bizonyult törvények szellemében és mintájára jöttek létre a magyar egyházi törvények. A nemzet geniuszának s a sajátos viszonyok és körülmények követelményének teljesen megfeleltek azok, s megadták az alapot, melyen a specialis magyar egyházjog kifejlődött. E törvényhozás a magyar államot a római egyházzal a legszorosabb szövetségbe hozta, s a keresztény jellegű monarchiát megalapította; a történelem dolga elbeszélni a századokon keresztül tartott szövetségnek áldásos eredményeit s mindkettőnek felvirágozását. E törvények örök becsü bizonyosságai ama fenkölt vallásos szellemnek, az egyházi és állami érdekek értelmes felfogásának, melyek megdicsőítik nemzetünk apostolait: a halhatatlan emlékü szent királyt és első főpapjainkat. „Legem namque bonam dictarunt mente benigna.¹⁾

2. A szabolcsi zsinat 1092.

A IX. század vége felé egész Európát elárasztották a különféle zavarok, melyek azután az egyházi fegyelmet is erősen meglazították. Az addig lappangva tenyésző bűnök mind jobban terjedtek s mindig nyiltabban és vakmerőbben tűneztek fel,²⁾ a papság soraiban különösen két

¹⁾ A Capitularek felirata. Mansi XV. 470.

²⁾ Már Photius a keleti egyházszakadás pátriarchája a 9. század második felében a következő erős váddal lép fel a római egyház ellen: „ἐκλήρουν μὲν, mondja vádoló iratában, τοὺς αὐτῶν ἱερεῖς τὰς ἑαυτῶν ἀπολύειν γυναῖκας. οἱ δὲ οὐ μόνον κήρυγμα τούτων οὐκ ἐδέξαντο, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ταῖς πρώταις τελευτησίαις καὶ δευτέραις πανεργῶς λαμβάνουσι, τινὲς δὲ καὶ τρίταις καὶ ἀδεῶς λειτουργοῦσιν.“ Hergenroether, Monumenta graeca ad Photium. Ratisbonae 1869. 68. l.

vétek: a nőtlenségi törvény megszegése és a simonia a X. században és a XI. század elején valóban ijesztő módon elharapódzott. Magyarországon a viszonyok másképp álltak; a nemzet zöme a X. század végén és a XI. század első felében, kiválszólag sz. István uralkodása alatt tért a keresztény hitre, s azon egyháziaknak élete, akik nemzetünket az üdvösség útjára vezették, a legpéldásabb volt s egészen a római egyház szellemében és törvényei szerint; — de később nálunk is változás történt.

A nyugoton széltében elterjedt simonia, papi házasság, és rendetlen élet ellen IX. Leo és az őt követő pápák erőlyesen küzdöttek, de a valódi reformot VII. Gergely indította meg. Az 1074. évben tartott római zsinaton elrendelte: „ut secundum instituta canonum, mondja Lambertus krónikája, presbyteri uxores non habeant, habentes aut dimittant, aut deponantur; nec quisquam omnino ad sacerdotium admittatur, qui non in perpetuum continentiam vitamque coelibem profiteatur,“¹⁾ s ezt követeli s levelei által mindenütt a legszigorubb büntetések terhe alatt sürgette. Ez erőlyes fellépés credménye lőn, hogy több helyen reformzsinatokat tartottak, mint Párisban, Rouenben, Erfurtban, Reimsban, Mainzon, Poitiersben, Londonban, Toulouseban s más helyeken.²⁾ A reform tovább folyt III. Viktor és II. Orbán alatt is. Egyrészt ezen körülmények hatása folytán, másrészt a nemrég

¹⁾ Mansi; Coll. Con. XX. col. 401.

²⁾ Mansi i. m. XX.

betelepült kunok sikeres megtérítésére és a Salamon király idejében telzavart egyházi fegyelem helyreállítására, az isteni tiszteletnek, az ünnepeknek, az egyház külső és belső életének szabályozására sz. László király az esztergomi érsekkel együtt¹⁾, az 1092. évben Szabolcs városában királyi zsinatot hívott össze, s ez volt Magyarországon az első zsinat, melynek idejét és helyét biztosan tudjuk. Hogy ez valóban zsinat volt és nem országgyűlés, eléggé kitűnik nemcsak az ott hozott határozatokból, melyek legnagyobbbrészt egyházi canonok, hanem még inkább a zsinatról fennmaradt Decretalek előszavából. Az előszó ugyanis világosan kimondja, hogy a Szabolcsban hozott decretumok zsinati határozatok; a sz. László alatt tartott másik gyűlésnek, a pannonhalminak, decretumai pedig országgyűlési törvények. Sz. László neve alatt tudvalevőleg három törvénygyűjtemény szerepel: az első a szabolcsi királyi zsinat határozatait foglalja magában 42 fejezetben, melyek közül 40, az egyházi ügyekre vonatkozó canont képez, míg a két utolsó a polgári perjogot szabályozza, tehát tulajdonképpen egyházi törvényekből áll; a második törvénygyűjtemény a pannonhalmi országgyűlés végzéseit tartalmazza 18 törvénycikelyben, melyek kiválóan az igazságszolgáltatást és a büntetőjogot rendezik; a harmadik pedig valamely magános emberről származó törvénygyűj-

¹⁾ Péterfy szerint (Sacr. Conc. I. 14.) Serafin volt az esztergomi érsek, de Knauz ezt megczáfolja (Monumenta Ecclesiae Strigoniensis. Strigonii 1874. I. 68.)

temény, előszó nélkül, mely 29 fejezetben ha nem is egészen, de legnagyobbbrészt magában foglalja a sz. László uralkodása alatt hozott egyéb országos törvényeket.

Hogy a szabolcsi gyűlés csakugyan királyi zsinat, a pannonhalmi pedig közönséges országgyűlés volt, — a határozatok tartalmán kívül világosan kitűnik még — mint mondtuk — a két Decretale előszavának összehasonlításából. A szabolcsi zsinat végzéseinek előszava a következő: „*Teremtőnknek és Megváltó Urunknak, Jézus Krisztusnak uralma alatt, az Ő megtestesülésének ezer kilenczvenkettedik évében, május 21-én, Szabolcs városában sz. zsinat tartatott, Lászlónak, a magyarok legkeresztényebb királyának elnöklete alatt, országa összes püspökeivel és apátjaival, nemkülönben az összes főrendekkel, az egész papság és nép jelenlétében. Mely szent zsinatban kanonszerűleg és dicséretesen a következő végzések hozattak.*“¹⁾ Ez előszó, mint látható, a szabolcsi gyűlést ismételten szent zsinatnak nevezi (*sancta Synodus habita est. In qua sancta Synodo canonice etc.*) s végzéseiről azt mondja, hogy azok „*canonice*“, tehát az egyházi canonok alapján hozattak, s egyházi törvény erejével bírnak. A pannonhalmi országgyűlés határozatainak előszava így szól: „*A legkegyesebb királyunk, László idejében, mi a pannon ország összes főrendei a Szent Hegyen gyűlést tartottunk, s módját kerestük, hogy mikép akadályoztassanak meg a gonosz emberek törekvései, s mikép végeztessenek nemzetünk ügyei*“²⁾ (*omnes nos regni*

¹⁾ Péterfy, Sacra Conc. I. 15.

²⁾ Batthyány, Leges etc. II. 104.

Pannonici optimates fecimus conventum.) Ezen előszó világosan kimondja, hogy ez országgyűlés, — az előbbi pedig zsinat. Ez országgyűlésen tanácskoznak a „regni Pannonici Optimates“ tehát a főpapok és nemesek; míg Szabolcsban a püspökök és apátok külön is, azután pedig a világiakkal együtt, mint főrendek, hozzák a törvényeket. A pannonthalmi gyűlés nem „*sancta synodus*“, hanem csak „*conventus*“ s végzései nem canoni határozatok, hanem a gonoszok törekvéseinek megakadályozására vonatkozó, tehát magánjogi és büntető törvényczikkek.¹⁾ Téves azért Kollár állítása, ki a szabolcsi zsinatot minden áron közönséges országgyűlésnek veszi, hogy a királyi hatalomnak az egyház ügyeibe való abszolút beavatkozási jogát bizonyítsa.²⁾

Említettük már a körülményeket, melyek hatása alatt a szabolcsi zsinat (1092.) létre jött. VII. Gergelynek és utódainak a papi házasság ellen kiadott szigorú rendeletei Magyarországra is eljutva, mozgalmat keltettek, mert a papi házasság ekkor már nálunk is széltében elterjedt. A coelibatus megszegésére nálunk nem csupán a nyugotiak rossz példája szolgáltatta az alkalmat: más oka is volt a Magyarországon elterjedt papi házasságnak, olyan ok, amely azt a törvényesség erejével látszott felruházni. Hazánk ekkor közvetlen szomszéd-

¹⁾ Kelemen, Hist. Juris privati Hungarici. I. című híres jogi munkájában hasonló álláspontot foglal el. 84. l.

²⁾ Kollár, De orig. et usu potest. Legislatoriae 70 és köv.

ságban volt a görög császársággal s Magyarország és Byzanc között ekkor már igen sűrű volt az érintkezés; a magyar királyi ház tagjai és a byzanci császári család összeházasodás folytán rokonságban voltak s az országban is megsokasodtak a görög egyház hivei. Bizonyítja ezt nemcsak a fentebb már említett, sz. István korabeli veszprémi görög zárda, hanem az is, hogy évekkel utóbb Endre király is Visegrád közelében görög szerzetesek számára kolostort alapított.¹⁾ A görögök tehát nemcsak az ország keleti részeiben, hanem nyugot felé is el voltak terjedve, s így könnyen érthető, hogy a görög egyházban divó fegyelem és jogszokás befogadásra talált és szélteben elterjedt Magyarországon is. A görög egyház canonjoga a papi házasságot bizonyos megszorítással megengedi, s azért midőn ez a magyar papság között is elterjedt, ez nem a nyugoti egyházban lábra kapott visszaélések terjedése volt, hanem inkább a görög egyház jogi elveinek elfogadása és életbe léptetése, elsőben csak szokás és gyakorlatképen, de ami nemsokára már zsinatilag megerősített s írásba foglalt magyar egyházi törvény alakjában tűnik elő, noha nem oly merev és erős formában, mint a görög egyházban. Csakis egyedül ebből magyarázható meg, hogy midőn VII. Gergelynek és utódainak szigorú rendeletei a papi házasságot mindenütt megszüntetni akarják, e rendeletekkel szemben egy valóban meglepő és fel-tűnő jelenséggel találkozunk Magyarországon. —

¹⁾ Balics. A rom. kath. Egyház tört. Magyarországon I. 274.

Ugyanis a római sz. Székhez rendületlenül ragaszkodó sz. László és szent életű főpapjaink alatt összejött szabolcsi zsinat ahelyett, hogy a pápai rendelkezeteket szigoruan életbe léptette volna, e kérdésben inkább a görög egyház jogi álláspontját fogadta el és a trulloni zsinat canonjait — másítva és enyhítve — de törvénybe iktatta. Főpapjaink ez eljárása nem a visszaélések iránt való elnézés, vagy azoknak pártolása volt, mert ezt róluk fel sem tehetjük, hanem jóváhagyása és megerősítése a szokás útján már elfogadott és elterjedt jogi elveknek. S ezzel a görög egyházi canonok a magyar egyházban előtérbe nyomulnak s úgy látszik meglehetősen erős hatást gyakoroltak a nyugoti egyházjog ellen, mert magukat hosszabb ideig fentartották.

Az egyháziak házasságára vonatkozólag a szabolcsi zsinat négy canont hozott. Az első „*De bigamis presbyteris et diaconis*“ félreismerhetetlenül a trulloni zsinat harmadik canonjából van véve, mely a neo-caesariai zsinat nyomán az egyházi rendet bontó házassági akadálnak jelenti ki.¹⁾ Elrendeli, hogy az áldozó papok és diaconusok, kik felszenteltetésök után házasodtak, vagy ha előtte házasodtak, de özvegygyel, vagy férjétől elvált nővel keltek egybe, bocsássák el nejüket, kik mivel nem voltak törvényes házasságban, ha akarnak, minden akadály nélkül újra férjhez mehetnek; magok a papok pedig, miután előbb vezeklést tartottak, papi hivatalukat folytassák. Ha azonban valamelyik pap e meg nem engedett há-

¹⁾ Kelemen Hist. Juris priv. Hung. I. 54.

zaséletet abban hagyni nem akarja, akkor a „canonok intézkedései szerint letétessék.“¹⁾ — A trulloni zsinat 3-ik canonja hasonló intézkedést foglal magában; az is elrendeli, hogy akik özvegy nőt vettek feleségül vagy felszenteltetésök után házasodtak meg „*nejeiket bocsássák el, s miután némi ideig a szent szolgálattételtől eltiltra voltak s a büntetést elszenvedték, saját papi fokozataikba újra szállíttassanak, de felebbealó jokra semmikép se mozdíttassanak elő.*“²⁾ A magyar canon szintén csak annyit rendel, hogy akik ilyen tilos házassági viszonyban éltek, miután a házasságukat abban hagyták s megjavultak, előbbi papi fokozatukban szolgáljanak „ad ordinem suum reverti.“ azt ugyan nem teszi hozzá, hogy felebbe ne mehessenek, de ez magától értetődött, mert az előbbi is csak kegyelemképen nyerték meg. Azokra pedig, kik elválni nem akarnak, a trulloni zsinat is letételt rendelt.

A görög canonjog hatását és befolyását a szabolcsi zsinatra nemcsak az mutatja, hogy az említett törvény egészen azonos a neo-caesariai és a trulloni zsinat erre vonatkozó rendelkezési módjával, hanem még inkább megerősíti ezt ugyanazon szabolcsi zsinat 3-ik fejezete. Mivel az előbbi törvény csak is azokra mondja ki a feleségeiktől való elválást, vagy ha ez meg nem történik, a letételt, akik a felszentelés után házasodtak, vagy ha előtte, de „*viduarum vel repudiatarum mariti*“

¹⁾ Synod. Szabolch. cap. I.

²⁾ Richard, Analysis Concil. I. 676. Batthyany Leges etc. I. 434. l. jegyzet.

lettek, vagyis bigamusok; világos, hogy e rendelkezés nem vonatkozik azokra, kik már a felszentelés előtt házasodtak meg, s nem özvegy vagy férjétől elvált nővel keltek egybe, vagyis akik nem bigamusok. S csakugyan ily módon intézkedik a szabolcsi zsinat. Tudjuk, hogy a nyugoti egyházban a pápák és zsinatok feltétlenül s kivétel nélkül minden papra vagy a letételt vagy a feleségének elbocsátását mondták ki, habár a felszentelés előtt történt is a házasság; e korban a külföldön e rendelet már nagy részben végre is lett hajtva, Magyarországon azonban, mint fentebb mondtuk, a görög jogi felfogás nagyon el volt terjedve s ez a törvényesség látszatát adta ahhoz, hogy akik a rendek felvétele előtt házasodtak, a házasság életét tovább is folytathassák, ama görög egyházjogi szabály szerint, mely a trulloni zsinat 13-ik canonjában nyert kifejezést. Mivel azonban a pápák és zsinatok rendeletei minden kivétel nélkül szigoruan eltiltották a házasság élet folytatását a papoknak, azért a szabolcsi zsinat nem tartotta meg egészen szigoruan merevségében a trulloni canont, de másrészt az addig megjelent pápai rendeleteket sem tartotta elégnek az erős gyökeret vert görög jogi felfogás ellen, ennél fogva változtatással s enyhítéssel vette át a trulloni canont, miként ez a kettőnek összehasonlításából itt látható:

Szabolcsi zsinat, cap. 3.

„Presbyteris autem, qui prima et legitima duxere coniugia, indulgentia ad tem-

Trulloni zsinat 13. canon :

„Ἡμεῖς ἀρχαίοις ἔταξο —
 λουθούντες κατόσι τῆς ἀποστολι-
 κῆς ἀκριβείας καὶ τάξεως, τὰ τῶν

pus datur, propter vinculum pacis et unitatem Spiritus Sancti, quousque nobis in hoc Domini Apostolici paternitas consilietur.“¹⁾

ἱερῶν ἀνδρῶν κατὰ νομοὺς συνοικέσια ἀπὸ τοῦ νῦν ἐξῆσθαι βουλόμεθα, μεθαιῶς αὐτῶν τὴν πρὸς τὰς γαμετάς συνάφαιαν διαλύοντες ἢ ἀποσεροῦντες αὐτοὺς τῆς πρὸς ἀλλήλους κατὰ καιρὸν τὸν προσήκοντα ὁμιλίας, ὥστε εἴ τις ἄξιος ἐυρεθῇ πρὸς χειροτονίαν διακόνου, ἢ ὑποδιακόνου οὗτος μηδαμῶς κωλύεσθω ἐπὶ τὸν ποιεῖτον ἐπαναβιβασεσθαι νομίμῳ συνοικῶν γαμετῇ, μήτε μὴν ἐν τῷ τῆς χειροτονίας καιρῷ ἀπαιτεῖσθω ὁμολογεῖν, ὥς ἀποστήσεται τῆς νομίμου πρὸς τὴν οἰκείαν γαμετῇν ὁμιλίας.“²⁾

Mint ebből kitetszik, a szabolcsi zsinat az addig megjelent pápai rendeleteket nem tartja elég-ségesnek Magyarországon a papi házasság megszüntetésére, s egy különleges, egyedül csak Magyarországra szóló pápai rendelkezést vár „quousque nobis in hoc Domini Apostolici paternitas consi-

¹⁾ Synod. Szabolch. cap. III.

²⁾ Ugyanezen canont szóról-szóra ismétli a Cerularius-féle konstantinápolyi pseudo-zsinat is 1054. Mansi. XIX. col. 814. és 815. Az idézett görög canon magyar fordításban a következő: Mi pedig az apostoli fegyelem és hagyományoknak régi canonjaihoz ragaszkodván a felszentelt férfiaknak törvényes házasságát mostantól kezdve megerősíteni akarjuk, semmikép sem bontván szét azoknak feleségeikkel való házassági viszonyukat sem az együttlakásra nézve őket egymástól el nem választjuk, amint a szabály is ezt rendel. Amikor valaki méltónak találtatik arra, hogy a diacónusság vagy hypodiakonusság rendjét felvegye, az ilyen semmikép se tiltassék el a fokozatra való emelkedéstől, mivel feleségével együtt lakik, sem a felszentelés perczében ne kényszeríttessék megigérni, hogy a feleségével való törvényes együttlakást abbanhagyja.

lietur“, míg tehát e külön rendelkezés meg nem történik, addig a zsinat az érvényre jutott görög canont fentartandónak véleményezte. A római egyház fegyelme ellenére megerősödött görög szellemű jogszokásnak ideiglenes elnézésre az apostoli szék részéről, annyival is inkább számított a zsinat, mert mint említettük nálunk nem visszaélés és az egyházi fegyelem lazulása volt annak oka, hanem a görög egyház canonjogi szabályainak lassankint az életbe való átmenetele; s hasonló esetben a római sz. Szék is elnézést tanusított, miként ezt I. Miklós pápának a bulgárokhöz intézett levele bizonyítja.¹⁾

A görög canonok gyakorlati alkalmazását és a szabolcsi zsinaton való törvénybe iktatását észrevette már Péterfy is, ki a szabolcsi zsinatról azt írja, hogy „igen sok canon kerül ott elő, melyek más tartományokban és több keleti zsinaton nyerték szentesítésüket;“²⁾ a 3-ik fejezetre vonatkozólag, mely az általam idézett trulloni canont legalább módosítva elfogadja, azt mondja: „*fieri enim potest, fuisse quosdam in ea Synodo, qui cum orientalibus saperent,*“³⁾ s úgy is kellett annak történnie, hogy mivel a görög egyházi fegyelem gyakorlatilag elterjedt, s megszüntetése egyszerre bajos lett volna, azért a zsinat megelégedett azzal,

¹⁾ Responsa ad consulta Bulgarorum. Mansi XV. col. 425 „Consulendum decernitis, utrum presbyterum uxorem habentem debeat sustentare et honorare an a vobis proiicere: quo respondemus deicere eum a vobis non debetis.“

²⁾ Péterfy Sacra Conc. I. 15.

³⁾ U. o. 17.

ha a görög canonok szerint pontosan megtartatik az egyházi fegyelem s a görögök által is kárhozott bigamia megszűnik. Mindez azonban legkevésbé sem bizonyítja Schwartz Gottfried állításait,¹⁾ mintha a görögök térítették volna meg a magyarokat, mert, mint sz. István törvényhozásánál láttuk, a görögök kísérlete a térítésnél sikertelen volt és némely canonjaiknak a szabolcsi, valamint később az esztergomi zsinaton való jóváhagyása csakis ama befolyásnak és elterjedésnek volt az eredménye, amire a sz. Istvánt követő királyok alatt szert tettek. A görög canonoknak érvényét nemcsak a papi házasságra vonatkozólag, de általában a házasságjog körül, még az esztergomi zsinat erősítette meg, de már Kálmán uralkodásának vége felé, a pápák erélyes közbelépése, mint alább látni fogjuk, azokat teljesen megszüntette s helyökbe a római egyház fegyelmi és házasságjogi törvényeit léptette. A római egyháztól való szakadási törekvésnek, az említett görög irányu canonok daczára, a legkisebb jele sem mutatkozott, miként ezt kétségtelenül bizonyítják az idézett 3-ik fejezet végszavai, melyekben a zsinat kimondja, hogy habár a magyarországi különleges viszonyok hatása alatt a római egyházétól elütő törvényt hozott is, de készséggel elismeri az apostoli sz.-Szék azon jogát, hogy amikor jónak látja ezt megszüntetheti.

A szabolcsi zsinatnak a római egyházhoz való

¹⁾ Schwartz, *Dissertatio in qua initia Religionis Christianae inter Hungaros Ecclesiae Orientali asseruntur.* Halae 1740 p. 67. 68.

ragaszkodását bizonyítja az is, hogy habár az említett törvényekben a görög egyház álláspontjára helyezkedett is, egyéb határozataiban a pápák reformtörökrekvéseit valósította, s a magyar egyházi viszonyok rendezésére üdvös törvényeket léptetett életbe. A concubinarius papok ellen szigorú rendeletet bocsátott ki, a 2. fejezetben, mely meghagyja, hogy ha valamely pap szolgáját feleség gyanánt tartja magánál, a szolgáló mint rab-szolgánál eladassék, s az ára a püspöké legyen.¹⁾ Hogy e rendelet szigorúan életbe lépjen, s a concubinatus a papság soraiban megszűnjék, a zsinat a püspököket erélyes eljárásra kötelezte, s valószínűleg II. Orbán pápának az amalfii zsinaton kiadott határozata szerint hozta ide vágó törvényét.

Szabolcsi zsinat.

„Si quis autem Episcopus aut Archidiaconus ab illicitis coniugiis separari nolenti, spreto Synodali Decreto aut consilium aut consensum praebuerit aut ei Ecclesiam dederit, aut aliquid quod in ordinem pertinet agere permiserit; a Rege et coepiscopis suis, secundum quod ipsis rationabile videbitur is diiudicetur.“²⁾

Amalfii zsinat XII. cap.

„Quodsi ab episcopo commoniti non se correxerint (t. i. a concubinariusok) principibus licentiam indulgemus, ut eorum feminas mancipent servituti. Si vero episcopi consenserint eorum pravitatibus ipsi officii interdictione mulentur.“³⁾

A szabolcsi zsinat ugyane fejezetben folytató-

¹⁾ Synod. Szabolch. c. II.

²⁾ U. o. c. IV.

³⁾ Mansi Coll. Conc. XX. col. 724.

lagosan az érsekekre is ugyanazon büntetést szabja, mint a püspökökre, ha a visszaéléseket eltűrjük. Mint látható, a szabolesi zsinat határozatainak e 2. és 4. fejezete, csak bővebb s részletesebb meghatározása s a honi körülményekhez való alkalmazása II. Orbán pápa törvényének.

II. Orbán pápa ugyanezen analíi zsinaton szigorú rendeletet adott ki az ugynevezett acephalus papokra vonatkozólag, kik czim nélkül felszentelve, hivatalt nem nyertek, hanem mindenfelé kóboroltak, az egyházi fegyelemnek és tekintélynek rovására. Az ily külföldi kalandor papok és szerzetesek e korban hazánkat is elárasztották a hívők nem csekély botrányára, azért Orbán pápa említett rendeletére, ellenök a szabolesi zsinat is két törvényt hozott. Az ily jövevény papokat némelykor egyes világi előkelők fogadták fel, Orbán pápa azért meghagyta, hogy az előkelők a püspöktől kérjenek magoknak papot, „*proceres ab episcopis animarum suarum procuratores Clericos postulent.*“¹⁾ A szabolesi zsinat két törvénye a következő: „*Ha valamely idegen pap, püspökének ajánló levele nélkül hazánkba jön, vizsgálat és bizonyítás indíttassék meg ellene,*“²⁾ *hogy nem szerzetes, vagy gyilkos-e?*“³⁾ Ha

¹⁾ Mansi Coll. Conc. XX. col. 724.

²⁾ A Péterfy által kiadott szövegben, valamint több más kiadásban és a „homicida“ szó után a következő mondat van közbeszúrva, „*et alicuius ordinis se confessus esse fuerit*“ ami az értelmet egészen homályossá teszi. A cod. MS-ban nincs is meg, (l. a cod. MS. kiadását Batthyany Leges etc. II. 99), azért mi is kihagytuk a fordításban.

³⁾ Synod. Szabolch. c. 17.

aztán az ily jövevény papot valamely püspök vagy előkelő ur felfogadta s jól bánt vele, nem volt szabad neki távoznia; ha pedig valamely rajta elkövetett igazságtalanság ürügye alatt akarna eltávozni, akkor előbb panaszát a királynál jelentse be.¹⁾ Ezen rendeletek némileg megakadályozták a jövevény papok kóborlását, mert hogy egészen meg nem szüntették, azt mutatják a Kálmán alatt tartott zsinatok, melyek ellenük ismételten szigorú rendeleteket adnak ki.¹⁾

E szabolcsi zsinatban már találkozunk a más vallásuakra, az országban nagyon elszaporodott zsidók és izmaelitákra vonatkozó törvényekkel, melyek a későbbi zsinatokon is folytatódnak. 'E törvények szabályozzák a keresztényeknek és a más vallásuaknak egymáshoz való viszonyát, de sem igazságtalanságot, sem kegyetlenséget nem tartalmaznak. Azért a történeti igazság nevében vissza kell utasítanunk Hajnik állítását, aki „Magyar alkotmány és Jog az Árpádok alatt“ czimű művében nem átallja a következőket mondani: „Az egyház szoros szövetezése az állammal, azt türelmetlenné tette más vallásuak irányában. Bizonyítják ezt hazánkra nézve az izmaeliták és zsidók ellen hozott törvények.“³⁾ Aki figyelemmel végig olvassa e törvényeket, abban a türelmetlenségnek nyomát sem találja. E törvények a keresztény vallás és nép védelmezését foglalják magokban, de jogtalanságot a

¹⁾ U. o. c. 18.

²⁾ Alberici lib. I. c. 3. Synod. Strig. c. 19. 20.

³⁾ Hajnik i. m. 179.

zsidóság ellen nem irnak elő. A szabolcsi zsinat a zsidókra a következő törvényeket hozta: a zsidók és keresztények között házasság nem történhetik.¹⁾ Ezzel a zsinat a valláskülönbséget házasságbontó akadállynak jelentette ki Magyarországon is, miként ez a külföldön a régibb zsinatok rendeletei szerint már mindenütt meg volt¹⁾ s jelenleg is általános egyházi törvényt képez. Ugyanazon fejezetben még kimondja a zsinat, hogy a zsidók keresztény rabszolgákat nem tarthatnak. Az egyház mindenütt küzdött a lealacsonyító rabszolgaság ellen, még inkább kellett tehát küzdenie az ellen, hogy a zsidó keresztény rabszolgát tartson, mert ez nemcsak hogy lealacsonyító volt a keresztényre nézve, de még hitének veszélyével is járt, midőn védtelenül a zsidó hatalmába volt adva.

A másik törvény elrendeli, hogy a zsidó, ha vasárnap, vagy valamely más ünnepen dolgozik, büntetésül dolgozó számszámát veszítse el, nehogy a keresztény népnek botrányára szolgáljon (ne scandalizetur christianitas).³⁾ E törvény csak annyit rendel, hogy a jövevény zsidó nép ne botránkoztassa a keresztény népet, melynek országában lakik; ez pedig a türelmetlenségnek még árnyékát sem viseli magán, mert ehhez természetadta joga van, hogy saját területén legszentebb vallási kötelességeinek teljesítésében senki se háborgassa.

¹⁾ Synod. Szab. c. 10.

²⁾ L. a római törvények között: Const. 2. Cod. Theod. de nuptiis III. 7. Római zsinat Zachariás pápa alatt can. 10. Conc. Tolet IV. cap. 26. stb.

³⁾ Synod. Szab. cap. 26.

Az izmaelitákra vonatkozó törvény azt rendeli, hogy akik a keresztény vallást felvették, de azután hitehagyók lettek s a pogányságba visszatértek, kénytelenek legyenek tartózkodási helyüket elhagyni, s más helységekre költözni, s amint a törvény czéljából kivehető, olyanba, hol tisztán keresztények laknak, hogy ott ne legyen alkalmuk a pogány vallás gyakorlata, mert könnyebben ellenőrizhetők, mint olyan helyen, hol tömegesen együtt laknak.¹⁾ Józanul felfogva, ez a törvény sem türelmetlen, sőt határozottan enyhének kell tartanunk a büntetést amaz aljas cselekedetre, hogy sokan az izmaeliták közül színleg felvették a keresztiséget, s utána is pogány vallásuk szerint éltek. A keresztény egyház és keresztény állam, midőn a hitehagyást bünteti, nem igazságtalan, mert a hűtlenségi bünt sujtja, melyet a modern állam is szigoruan büntet némely hűtlenségi esetekben, midőn azok ellene irányulnak.

A szabolcsi zsinaton is észrevehető a régibb frank zsinatoknak és a Capitulareknak hatása. A különféle visszaélések ellen a külföldön már régebben hozott fegyelmi canonok közül a zsinat átvette azokat, melyek nálunk is szükségeseknek mutatkoztak, s amennyiben viszonyaink a külföldétől eltértek, annyiban e törvényeket módosította. Sz. István törvénye meghatározta, hogy a község által épített templomok minő javadalommal birjanak; hasonlókép bizonyos vagyonnal kellett birni a magánosok által emelt templomoknak is. Ez utóbbi

¹⁾ U. o. c. 9.

esetet illetőleg a szabolcsi zsinat 5. fejezetében azt a törvényt találjuk, hogy aki templomot épített, a hozzá ígért vagyont pedig nem akarja megadni, arra a püspök ítélete által kényszeríttessék. A 888. évben tartott mainzi zsinatnak negyedik fejezetében, hasonló tárgyú törvényt találunk; a magyar törvény azonban nagyobb erőt ad határozatának, mert kimondja, hogy az illető, ha a püspök ítéletének ellene mond és a püspöknek hozzáküldött követét bántalmazni meri, a királyi ítélőszéknek fenyítő hatalma alá kerüljön. Ugyanezen mainzi zsinat rendeletét látjuk a szabolcsi zsinat 29. fejezetében, mely a misézés helyére vonatkozólag kimondja, hogy csakis templomban szabad misézni, kivéve utazás alkalmával, amikor szükségből sátor alatt is lehet. S hogyha a várispán kényszeríti a papot a templomon kívül való misézésre, ötvenöt pensa bírságot fizet, ami körülbelül 22 magyar forint volt.

Szabolcsi zsinat :

„Nullus Presbyter audeat missam celebrare extra Ecclesiam, nisi forte itineris causa necessitas cogat eum. Si vero a comite suo coactus fuerit quinquagintaquinque pensas solvat. In itinere vero Divinum officium celebrare liceat in tentorio.¹⁾

Mainzi zsinat 888.

„Missarum solemnias non ubique, sed in locis ab episcopo consecratis, vel ubi permiserit celebranda esse censemus. — In itinere vero positus, si ecclesia defuerit sub divo seu in tentoriis, si tabula altaris consecrata ceteraque ministeria sacra ad id officium pertinentia adsunt, missarum solemnias celebrari permittimus.²⁾

¹⁾ Synod. Szabolch. cap. 29.

²⁾ Conc. Mogunt. cap. 9. Mansi Coll. Conc. XVIII col. 67.

Ugyanezen tárgyban a későbbi külföldi, valamint a Kálmán király alatt tartott magyar zsinatok is intézkednek,¹⁾ melyek épen oly szabatosan s részletesen adják ki rendeleteiket, mint az itt idézett mainzi zsinat.

Sz. István törvénye, mint láttuk²⁾, az egyháznak vagyonszerzési jogát biztosította s ugyancsak az egyházi vagyon elidegeníthetlenségét is. A szabolcsi zsinat, bizonyára nem ok nélkül, jónak látta ez utóbbi pontra vonatkozólag, a meauxi zsinat határozatával egész azonos törvényt hirdetni ki:

Szabolcsi zsinat.

„Si quis res suas, aut praedia, uni dederit ecclesiae, nulla interveniente causa, subtrahere ne audeat et aliis dare.“³⁾

**Concilium Meldense
cap. XVII.**

„Ne cui liceat res vel facultates ecclesiae aut monasteriis vel xenodochiis, pro quacunque iustitia delegatas, retentare, alienare, atque subtrahere.“⁴⁾

E törvény végzése szerint tehát, aki az egyháznak valamely jószágot ajándékozott, azt sem maga, sem utódai többé vissza nem vehették, mert az egyháznak tett adományok örök ajándékok, s ha ily törvények nem erősítették volna meg az egyház birtokjogát ajándékban kapott vagyona

¹⁾ Alberici lib. I. cap. 68. Synod. Strigon. nationalis cap. 35.

²⁾ S. Steph Decr. I. II. c. 5.

³⁾ Synod. Szabolch. c. 23.

⁴⁾ Mansi i. m. XIV. col. 822. E meauxi zsinat 845. volt.

felett, akkor a jámbor ősök kegyes adományait, a méltatlan utódok mindig megsemmisíthették volna.

Sz. István alatt a nemzet zöme kereszténynyé lett, hanem azért egyes vidékeken a pogányság titokban még jó ideig fentartotta magát, s találkoztak olyanok, kik meg voltak ugyan keresztelve, de azért még a régi pogány módon is áldoztak. Eléggé bizonyítja ezt a szabolcsi zsinat, mely a pogányság e maradványának kiirtására Nagy Károlynak a szászok számára kiadott Capitulareiból átvette a következő törvényt, mely világosan jellemzi a pogány népek áttérésének egyforma processusát:

Szabolcsi zsinat:

„Quicumque ritu gentilium iuxta puteos sacrificaverint, vel ad arbores et fontes et lapides oblationes obtulerint, reatum suum bove luat.“¹⁾

Capitularia de partibus Saxoniae. Cap. CXI.

„Si quis ad fontes aut arbores, vel lucos votum fecerit aut aliquid more gentilium obtulerit et ad honorem daemonum comederit, si nobilis fuerit solidos sexaginta, si ingenuus triginta, si litus quindecim persolvat.“²⁾

A magyar törvény is a Capitularekhez hasonlóan birsággal bünteti a pogány szertartás követőjét. Fennebb már mondtuk az okot, hogy a magyar törvény a birság nemének megszabásában miért tért el a frank törvényektől.

A házassági törvényhozás, mely annyi inga-

¹⁾ Synod. Szabolch c. 77. Péterfynél „bene luat.“

²⁾ Mansi. Coll. Conc. XIII. col. 183.

dozást mutat, különösen a feloldhatatlanság kérdésében, egész Kálmán király utolsó idejéig, amikor a római egyház canonjogi elvei szerint lett az rendezve, a szabolcsi zsinaton a fennebb már említett görög eredetű házassági törvényeken kívül, még a következő, egészen a római egyház tanának megfelelő törvényben nyilvánult. Házasságtörés esetére, a Capitularekban található törvény szerint, a szabolcsi zsinat kimondja, hogy a házasság fel nem bomlik, azért ha a házasfelek különválnak is (a thoro et mensa) más házasságra nem léphetnek:

Szabolcsi zsinat:

„Si quis uxorem suam in adulterio deprehenderit et in iudicium statuerit secundum instituta Canonum poenitentia imponatur, et peracta poenitentia, si maritus voluerit, iterum recipiat. Sin autem non, quamdiu ambo vixerint innupti permaneanť.“¹⁾

Capitularium lib. VII.

capit. 382.

„Si cuius uxor adulterium perpetraverit et hoc a viro deprehensum fuerit et publicatum, dimittat uxorem si voluerit propter fornicationem, illa vero publice agat poenitentiam. Vir vero eius, illa vivente, nullatenus habebit licentiam aliam ducere uxorem.“²⁾

E törvényben a latin egyház canoni elve nyilatkozott ugyan, de tagadhatatlan, hogy a görög egyház canonjoga, mely a papi házasságoknál már feltűnt, nem sokkal utóbb már e törvényt is leszorította egy időre, miként ezt az esztergomi zsinat mutatja.

A házasságtörő nő megölését véteknek tartja

¹⁾ Synod. Szab. c. 20.

²⁾ Mansi XV. 740.

ugyan a törvény, de csak pro foro interno, nem pedig pro foro externo. A kornak nézetét s az erkölestelenség iránt való utálatát eléggé jellemzően fejezi ki az erről szóló törvény: *„Ha valaki nejét más férfival házasságtörésen kapva, megöli, Istennek számoljon be róla és ha akar, másikat vegyen el. Ha pedig az asszony rokonai közül valaki fellép ellene, hogy igazságtalanul ölte meg, vizsgálat indíttassék és szomszédaitól mindenképen kinyomoztassék: ha már előbb megvettetés és utálatban volt férje előtt, vagy a házasságtörésnek valamely gyanuja támadott volna róla már előzőleg, ez is amint észszerűnek látszik ítéltesse meg.“*¹⁾ A törvény a házasságtörő nő megöletését nem pártolja, de nyilvánosan nem is bünteti, vagyis az ama korban szokásos vezeklést nem szabja a gyilkosra, hanem csak in foro interno (a gyónásban) ítél felette.

A szabolcsi zsinat többi törvényei nem átvételek, hanem magyar eredetűek, t. i. ezt annyiban értjük, amennyiben az egyetemes egyházi canonokat a magyarországi körülményekhez alkalmazva s azoknak megfelelően, a sz. István alatt megalkotott jogalapon fejlődnek s mint ilyenek a magyar canonjog történetét s evolutioját mutatják. E zsinat sz. István törvénykönyvének több rendeletét újra feleleveníti, s azokat amennyiben általánosak, az egyes részletes esetekre vonatkozólag meghatározza. Így különösen a vásárnapok és ünnepek megszenteléséről s az isteni szolgálat látogatásáról; a zsinat az ünnepek megtartásában

¹⁾ Synod Szab. c. 13.

egyformaságot akarván behozni, szabatosan meghatározta, hogy minő vigiliákat s ünnepeket tartson meg a nemzet. A vigiliákat így rendezte: „*E szent zsinaton a tiszteletreméltó László király elhatározta és az összes püspökök jóváhagyták és egyházi cannonnak nyilvánították, hogy sz. István királynak és Gellért vértanúnak azon a napon, melyen halált szenvedett, vigiliái megtartassanak; és háromnapi vigilia sz. Márton ünnepére; és amit nagybátyja András király az összes püspökökkel, akik akkor voltak, fogadott és határozott, azt a legkeresztényebb király megszüntetni nem akarta, hanem még jobban megerősítette: a háromnapi vigiliát sz. Péter ünnepére.*“¹⁾ Amint a szövegből észrevehető, a király csak indítványt terjesztett a zsinat elé a vigiliák megtartásáról, úgy hogy „*a rege statutum est*“ tulajdonkép itt nem annyit jelent, mint végérvényesen elrendelni, hanem annyit mint indítványozni, javasolni; — smertszükséges volt, hogy a püspökök jóváhagyják és törvénynek nyilvánítsák a király határozatát: világosan mutatja e törvény a két hatalomnak, egyházinak és állami-
nak jogkörét, s hogy az egyházi törvényhez a „*nutus episcoporum*“²⁾ amit Kollár mindenképen tagad, csakugyan szükséges volt mindig. Az ünnepeket a zsinat az egész ország számára elrendezte és külön elszámlálta.³⁾ Ez ünnepek mutatják az

¹⁾ Synod. Szabolch c. 37.

²⁾ Kollár, De orig. et usu potest. Legisl. 57. „Ubi, quaesio, hic — nutus episcoporum Ungariae memoria? nulli certe.“

³⁾ Syn. Szab. c. 38. egyenkint elszámlálja sorrendben.

egyházi évet azon korban és pedig a mai korbelihez nagyon hasonlóan. Az ekkép meghatározott ünnepek megtartását számos törvény szorgalmazza, s hivatkozik a szabolcsi zsinat e pontjára midőn „*praescriptas festivitates*“ s több ily kifejezést használ.

A szabolcsi zsinat megújítja¹⁾ sz. István törvényét azokra, kik az isteni szolgálatról elmaradnak, s mivel — mint sz. István törvényhozásánál láttuk, — tíz falu képezett egy plebániát, s így többször előfordult, hogy a távollevők nem mehettek el az alkalmatlan idő vagy ut miatt, ilyenkor egyet elküldöttek, aki a község nevében három kenyeret és egy gyertyát hozott el s azt az egyháznak felajánlotta; a törvény szavai szerint „*unus tamen ex eis nomine omnium baculo ad ecclesiam veniat et tres panes et candelam ad altare offerat.*“²⁾ E szavak világosan mutatják, hogy nálunk ekkor még érvényben volt azon apostoli korból eredő szokás³⁾ melyet már Tertulliánnál találunk leírva, hogy a hívek midőn a sz. misére megjelentek, kenyeret, bort, gyertyát s más ilyféle dolgokat ajánlottak fel,⁴⁾ mely önkénytes adományok egy része az egyháziak jövődelmét képezte, a másik pedig a szegények segélyezésére s az isteni tisztelet s a

¹⁾ U. o. c. 11.

²⁾ Syn. Szab. c. 11.

³⁾ Act. Ap. VI. 1—6. Can. Ap. 4.

⁴⁾ „*Modicam unusquisque stipem menstrua die, vel cum velit et si modo possit, apponit; nam nemo compellitur sed sponte confert. Haec quasi deposita pietatis sunt.*“ Tertullian. Apolog. c. 39.

templom fentartására fordíttatott. E szokást mint látjuk a zsinat kötelező törvénynyé tette az által, hogy mint a fenti esetben, még a templomból való alapos oki elmaradás esetére is, el kellett küldeni az adományt, nehogy az egyház jövődelme csökkenjen.

A fennebb említett ünnepeken és vasárnapokon a szolgai munkát,¹⁾ kereskedést²⁾ és vadászatot³⁾ szigorun tiltják a szabolcsi zsinat törvényei, ép úgy mint sz. Istvánéi, s a büntetést is hasonló módon szabják meg.⁴⁾

A vigiliai és kántorbőjtöket sz. István törvénye szerint megparancsolja a zsinat, s a bőjtöt megszegőkre a büntetést nagyobbítja, mert sz. István csak egy heti elzárással bünteti az ilyeneket, míg a sza-

¹⁾ Syn. Szab. c. 19.

²⁾ U. o. c. 15. 16.

³⁾ U. o. c. 12.

⁴⁾ Aki ünnepeken vadászott, elvették kutyáját, lovát, de ezt sz. István törvénye szerint is, ökörrrel kellett megváltani. Hasonlókép bűnhődött, aki vasárnap a misét elhanyagolva, vásárra utazott. A kereskedő, ki sátort épített vasárnap, azt szétbontani tartozott s ha vonakodott, 55 pensa birságot fizetett. E korban, mint látszik, még sokféle voltak sátorozó vagy mozgó faluk, legalább azt bizonyítja a következő törvény: *„Ha a községbeliek otthagynak templomukat, más (templomokhoz) mennek át, a pápai jog és a királyi parancs által, ahonnan eljöttek, oda visszatérni kényteleníttessenek.”* (C. 19). E törvény célja volt megakadályozni nehogy a még csak sátorok alatt vagy talán faházakban lakó községek odahagyják templomuk környékét s így a sz. István alatt rendezett 10 községből álló plebiániák összezavartassanak. Hasonló törvényt hozott később az esztergomi zsinat is.

bolesi zsinat 12 napi börtönnel, s kenyéren és vízen való böjtléssel sújtja.¹⁾ A nagyböjt idejének terjedelmét a szabolcsi zsinat határozza meg először nálunk²⁾ s ebből tudjuk, hogy a nagyböjt nem hamvazó szerdán vette kezdetét, mint jelenleg, hanem mindjárt ötvened-vasárnap után, s így két nappal hosszabb volt, mint jelenleg. A törvény a következő: „*A latinok, kik a magyarok törvényes szokásaiba beleegyezni nem akarnak, kik t. i. miután a magyarok a húsevést elhagyták, hétfőn és kedden is húst esznek, ha azt mondják, hogy a mi jobb szokásunkba nem egyezhetnek bele, menjenek ahová akarnak: hanem a pénzt, amit itt szereztek, hagyják itt, hacsak észre nem térnek, s velünk együtt el nem hagyják a húsevést.*“ Schwartz Gottfried e törvényből azt következteti, hogy a magyarok mindjárt kezdetben a görögök szokása szerint tartották meg a nagyböjtöt, s e szokáshoz akkor is ragaszkodtak, midőn e korban már a római egyházba léptek át.³⁾ Ez állítás, mint fönnebb mondtuk, nem valószínű, mert sz. István alatt a magyar egyház mindenben a római egyház fegyelméhez alkalmazkodott, hanem sokkal inkább lehetséges az, hogy később, midőn a görög canonjog szabályai közül egyik-másik a papságnál elterjedt, akkor eme, mindenesetre a keleti egyház tegyelmével is egyező szokás szintén gyakorlatba jött, s a szabolcsi zsinat ezt, mint a latinokénál „*j o b b s z o k á s*“t törvénynyé tette. Hogy

¹⁾ U. o. c. 25.

²⁾ U. o. c. 31.

³⁾ Schwartz, Dissertatio, in qua initia etc. p. 70.

a római egyházban nem így tartották meg a nagy bőjtöt, azt kétségtelenné teszi a görögök ama vádja, hogy a latinok, „τὴν μεγάλην τεσσαρακοστήν ἀπὸ τῆς τετραδὸς τῆς πρώτης ἑβδομάδος ἄρχονται νηστεύειν.“¹⁾ De másrésről az is bizonyos, hogy habár a római szokással nem egyezett is meg a magyarországi, azért nem okvetetlenül szükséges, hogy a görögöktől származott legyen, mert másutt is nyugoton, e korban nem volt egyforma a nagybőjt, hanem vidékek szerint hosszabb, vagy rövidebb ideig tartott.²⁾ A zsinat e törvényével inkább arra látszik törekedni, hogy valamint az ünnepekben egyformaságot létesített, úgy e tekintetben is egyöntetűség legyen, s azért adja a latinoknak e szigorú rendszabályt. Hogy kik voltak e latinok, kiket a zsinat említ, teljesen bizonyosan csak annyi vehető ki a szövegből, hogy nem magyar honosok, hanem külföldiek, valószínűleg olasz kereskedők vagy iparosok, kik nagy számmal tartózkodtak ekkor Magyarországon;³⁾ de lehet az is, hogy az országnak őslakóit érti alattuk a törvény, mert az ezen korbéli törvénykönyvek és okmányok a barbár népek által elfoglalt országok őslakóit kivétel nélkül „Latini“ névvel jelelik.⁴⁾

¹⁾ Φοτίου τοῦ ἀγιοτάτου πατριάρχου. Περὶ τῶν Φράγγων etc. Hergenroether, Monumenta graeca. Ratisbonae 1869. 64.

²⁾ „Τὴν τεσσαρακοστήν αἱ κατ' αὐτοὺς χώραι καὶ τὰ πρόσοικα ἔθνη οὐκ ἐπίσης νηστεύουσιν. ἡ μὲν οὖν λεχία ἑβδομάδας ἑννέα, αἱ δὲ λοιπαὶ αἱ μὲν ὀκτὼ, αἱ δὲ πλείους, αἱ δὲ ἐλάσσω, Ἱταλοὶ δὲ μόνας ἔξ.“ Hergenroether Monum. graec. 69.

³⁾ Batthyany Leges. I. 440.

⁴⁾ „Latini appellati indigenae, seu veteres incolae in iis regionibus, quae a barbaris gentibus pervasae sunt.“ Du Cange. Gloss. IV. 39.

Az egyházi vagyont védő és az egyházi jövedelmeket szabályozó törvényeken is világosan észrevehető, hogy sz. István törvénykönyvét veszik alapul, s annak nyomán fejlődnek. Az egyházi vagyon sz. István törvénye szerint a király oltalma alatt áll, ki arra jobban köteles ügyelni, mint a saját birtokára;¹⁾ ebből kifolyólag a szabolcsi zsinat rendeli, hogy: „*Ha valamely pap az egyház tulajdonát képező dolgokat külön helyre viszi és ott eladja, vagy gondatlansága által elveszti, háromszorosan*²⁾ *térítse vissza az egyháznak.*“³⁾ S amint említettük, a magyar egyházi törvények az egyes egyházakat tekintik az egyházi vagyon jogalanyául; megerősíti ezt a következő törvény: „*Az egyházak tulajdonai, bárhol találtassanak meg, akár más egyházaknál, akár egyes uraknál, előbbeni saját egyházuknak tulajdonába kerüljenek vissza.*“⁴⁾ Eszerint tehát egyik egyház javai sem fordíthatók a másíknak használatára.

A szabolcsi zsinat a tizedszedési jogot, melyet a sz. István-féle egyházi törvényhozás csak általánosságban rendel el, már körülményesebben előadja, s az egyes gyakran előforduló eseteket, törvényekkel szabályozza, minők a következők: „*Az apátok szabadosaikról a püspöknek tizedet adjanak.*“⁵⁾ E szabadosok alatt (liberi) azokat értjük, kiket

¹⁾ S. Steph. Decr. I. II. c. 1.

²⁾ Péterfy hibásan közli a szöveget így „simpliciter restituat.“

³⁾ Syn. Szab. c. 6.

⁴⁾ U. o. c. 24.

⁵⁾ U. o. c. 27.

a kereszténység szellemének megfelelőleg, a szorosán vett rabszolgaságból szabadítottak fel, s ekkor körülbelül olyanféle állapotuk lettek, mint a későbbi korban a jobbágyok¹⁾ s ezek tizedét a püspök kapta meg. Más egyéb felszabadított rabszolgák is tizedet adtak a püspöknek;²⁾ nem fizettek azonban tizedet azok: „*qui pro animarum salute libertati mancipati fuerint, eo tenore tamen ut ecclesiae serviant, ipsi nemini nisi soli presbytero administrent*,“³⁾ ezek voltak az ugynevezett *libertinusok*, kik kegyes rendelkezéskép (pro animarum salute) teljesen szabadokká tétettek oly módon, hogy az egyházi birtokon csakis bizonyos szolgálatra, mint vinczellérek, vadászok, vagy más ily hivatalban voltak kötelezve,⁴⁾ vagy pedig a főpapi udvarokban nyertek alkalmazást az arra alkalmasak, mint könyvmásolók, festők, építészek, vagy pedig mint a főpap személye körül közvetlen szolgálattelvők.⁵⁾ Az alsó papság tizedjövedelméről szintén e zsinaton találunk törvényt; sz. István törvénykönyve nem szól arról, hogy vajjon a püspök a tizedet egészen a maga hasznára fordíthatja-e, vagy nem, valószínűleg az általános egyházi törvény nem volt egé-

¹⁾ Kelemen Hist. Juris priv. Hung II. 433. „Hi eandem pene sortem, quam hodie Coloni Nostri habuere.“

²⁾ Syn. Szab. c. 30.

³⁾ U. o.; Kelemen i. m. 300. „Libertini sunt personae nulli domino terrestri, stricta obligatione adstrictae, quin tamen nobiles aut cives sint.“

⁴⁾ Hajnik Magyar alk. és jog. 142.

⁵⁾ U. o. 143.

szen gyakorlatban,¹⁾ mert a zsinat e tekintetben a következőt rendeli: „*A püspökök, a más püspökség területén megszorodott barmok tizedének negyedrészt a püspökségökben levő papoknak adják.*“²⁾ A tizedet megfizetni vonakodóra már sz. István törvénye büntetést szabott;³⁾ a szabolcsi zsinat tüzetesen meghatározza a tizedbeszedési eljárást, mely szerint a püspöki végrehajtó (*episcopi pristaldus*) megkérdi a tulajdonost, hogy mennyi gabonája vagy állata van, ha nem hisz neki, akkor előbb esküt tétessen vele, s úgy vegyen tizedet. Ha bebizonyul, hogy hamisan esküdött, az esetben kilencz rész vétetett el tőle; a tizedet karácsonyra mind be kellett szedni. S így tovább, a legapróbb részletekig világosan elmondja e fejezet, hogy minő terményekből miként kell beszedni a tizedet, s mit kell akkor tenni, ha a tulajdonos nem akarja bevallani, vagy megadni a tizedet.⁴⁾

E törvényben, valamint a későbbiekben is szereplő „*pristaldus*“ szónak, amit mi végrehajtóval

¹⁾ Az erre vonatkozó egyetemes törvényt Gelazius pápa írja le, miként ezt Gratian Decretumában találjuk. Gratian Decretuma ugyan későbbi eredetű, de e törvény már régen előbb érvényben volt s a következő c. 27. C. XII. Q. 2.: „*Quatuor autem tam de redivu, quam de oblatione fidelium — convenit fieri portiones: quarum sit una Pontificis, altera clericorum, tertia pauperum, quarta fabricis applicanda.*“

²⁾ Syn. Szab. c. 33.

³⁾ L. fennebb a 42. lapon.

⁴⁾ L. a zsinat 39. fejezetét, melyet itt egész terjedelmében idézni fölöslegesnek tartunk.

fordítottunk, mind eredete, mind jelentésére nézve eltérő vélemények vannak: Szegedi és Katona szerint a magyar *perest oldó* (*litigantes solvens*) latinosított alakja volna; Batthyány pedig a latin *praesto* szóból származtatja, s így olyan embert jelent, aki valami tartozást követel és hajt be. Frank véleménye szerint a *pristaldus* e két longobard szó összetétele volna: *presto* (kész) és *aldio* (alsóbb állású személy).¹⁾ Bárhonnét származott is e szó, annyi bizonyos, hogy nem egyforma hivatalt jelentett, mert voltak püspöki *pristaldusok*, királyiak, bíróságiak, sőt alsóbbrendű hivatalnokok is e névvel jeleltetnek.²⁾

Az egyházi vagyont a canonok szerint kellett felhasználni, de az általános törvények rendeletén kívül a honi királyi zsinatokon, az egyházi és állami hatalom képviselőinek megegyezéséből, még némi kötelezettségek háramlottak a püspöki javak kezelésére. Sz. István törvénykönyvében már említettük az ide vonatkozó rendelkezést, s ugyanazon irányban fejlődött a szabolcsi zsinat törvényhozása is. „*A lázadás miatt elpusztult vagy leégett templomokat, a király parancsából, a plebániabeli hívek állítsák helyre; kelyhek és egyházi ruhák a király költségén adassanak, könyvekről a püspök gondoskodjék.*“³⁾ E törvény, mint látható, egészen megegyezik sz. István törvényével; akkor a keresztény egyház megalkulása történt honunk földjén, most a pogány-

1) Szalay Magyarország története. Lipese 1852. I. 120.

2) Du Cange Glossar V. 436.

3) Syn. Szab. c. 7.

ság érdekében többszörösen kitört lázadások és különféle zavarok után, annak újból való teljes helyreállítása, azért a templomok építésére vonatkozólag egészen az akkori törvény lett irányadó. A következő fejezet már tovább megy: „*A régiségök miatt elpusztult templomokat a püspökök építse fel újra,*“¹⁾ vagyis azokat, melyek nem valamely külső szerencsétlenség, durva erőszak folytán romlottak el, hanem csupán régiségök miatt indultak pusztulásnak. Midőn a szabolesi zsinat e törvényeket hozta, csakis a községi templomokról szólt, nem pedig azokról, melyeket magányosok emeltek, melyek tehát azok gondoskodása alá tartoztak.

A magyar királynak a Sylvester-féle privilegium erejénél fogva joga volt arra, hogy az alapításkor a kolostorokat a püspöki hatalom alól kivegye s exemptusoknak nyilvánítsa, miként ezt több kolostor alapító levelében látjuk is,²⁾ de melyek privilegiumot nem nyertek az általános jog szerint, a püspöki iurisdictio alá tartoznak.³⁾ A szabolesi zsinat is rendelkezik erre nézve, hogy az apátok a canonok rendelete szerint a püspökök iránt hódolattal viseltessenek: „*Az apátok, az atyák rendeletei szerint, püspökeik ellátásáról, akinek területén*

¹⁾ U. o. c. 8.

²⁾ A bakonybéli apátság alapító levelében: „*A Romanae sedis supremo Pontifice habui auctoritatem, ut quibus vellem Ecclesiis seu Monasteriis libertates et dignitates conferrem.*“

³⁾ A Capitulárek is kimondják ezt: „*Abbatess pro humilitate religionis in episcoporum potestate consistant.*“ Capit. VI. c. 139. Mansi XV. 632.

vannak, a püspöki látogatáskor alázatosan gondoskod-
 janak, s a püspökök évenként nemcsak egyszer, de gyak-
 ran látogassák meg azok kolostorait, és a testvéreknek
 szerzetesi életét és magaviseletét vizsgálják meg. A vi-
 lági életből a szerzetes életre áttérők, amely kolostornak
 akarják, annak ajánlják fel magukat vagyonukkal, ha-
 sonlóképen az apáca-kolostorokban is a szent életre
 vágyódók. Ezután se püspök, se apát ne merészelje
 valamely bizonyos helynek czime nélkül a szerzetest vagy
 apáczt felavatni.¹⁾ E törvény csak a szerzetesek
 felavatási cziméről szól, de a későbbi zsinatokban már
 többször találkozunk törvényekkel a világi papok
 felszentelési cziméről is. A püspöknek kötelességévé
 teszi a szabolcsi zsinat az egyetemes egyházi tör-
 vények szerint a kolostorok látogatását, azért elő-
 írja a módot is, ahogyan az apát és szerzetesek
 fogadni tartoznak a kolostorba érkező püspököt,
 vagy a királyt: „Ha történetesen a király, vagy a
 püspök valamely apátságba jön, az apát és a szerzete-
 sek a templomba ne menjenek a király vagy püspök
 megcsókolására, hanem a kolostorba menvén, sorba áll-
 janak és várják be a király vagy a püspök csókolását.
 A királyt, a püspököt ahány emberrel és akikkel akar,
 az apát engedje bejönni.”²⁾ A békecsók, melyre itt
 hivatkozás történik, a keresztények között ősi idők-
 től fogva használtatott az üdvözléskor, mint az
 egyezés és szeretet jele.³⁾ E törvény világosítja

¹⁾ Syn. Szab. c. 21.

²⁾ U. o. o. c. 35.

³⁾ L. e szokás eredetét és változásait a Magyar Sion.
 1864. 52—57. l.

fel a sz. Imre legendájában előforduló esetet, midőn a pannonhalmi kolostorban az üdvözlétére kivonult szerzeteseket megcsókolta. Az előbbihez hasonlóan kellett eljárni akkor is, ha történetesen az apát vagy szerzetes a királyi udvarba érkezett.¹⁾

Az egyházi fegyelemre vonatkozólag két nehezen értelmezhető törvényt találunk a szabolcsi zsinat végzései között, melyeknek szövegét és értelmét annyiféleképen látjuk változtatva és magyarázva, ahányan csak kiadták és magyarázták. Itt közöljük a szöveg háromféle variatioját: cap. 14.

Sambucus és Péterfy kiadása szerint:²⁾

„Si quis de Kalendis Presbyteri sui et fratrum licentia subtraxerit, manum eam, cum qua fraternitatem promissit, decem pensis redimat.“

Batthyany szerint:³⁾

„Si quis candelam, sine Presbyteri sui et fratrum licentia subtraxerit, manum eam, cum qua furtum commisit, decem pensis redimat.“

A bécsi cs. könyvtárban levő Codex MS. szerint:⁴⁾

„Si quis de Kalendis sine Presbyteri sui et fratrum licentia subtraxerit, manum, cum qua fraternitatem promissit, decem pensis redimat.“

Inchofer után Péterfy úgy értelmezi,⁵⁾ hogy e canon a január első napjaiban szokásos vendégeskedésre vonatkozik, amely szokás a pogányoktól származott és maradt fenn a keresztényeknél.

¹⁾ Syn. Szab. c. 36.

²⁾ Péterfy, Sacra conc. I. 23.

³⁾ Batthyany, Leges etc. I. 436. Katona, Hist. crit. II. 589.

⁴⁾ Szórol-szóra kiadta Batthyany i. m. II. 98.

⁵⁾ Péterfy i. m. 24.

A pogányok ugyanis január első napjaiban (Kalendae Januarii) különféle babonaságokkal lakmározásokat tartottak. A keresztényeknél is e szokás jó ideig fenntartotta magát; hogy tehát az egyház ezt ellensúlyozza, e napokra ünnepélyes isteni szolgálatokat rendelt. Az isteni szolgálat végzésére összegyűlt papok mise után közös asztalnál étkeztek. „*Ami tehát e végzésben, Si quis de Kalendis etc. kimondatott, ennek a következő értelme van: „Ha valaki a testvérek közül, valami ételt vagy italt elrejt, s a testvér házában a többiekkel nem költi el, hanem máshová elviszi: ez tiz pенсаával váltsa meg kezét, azaz ígérétét, melylyel a testvériséget bizonyította, mivel az ígérét, régi szokás szerint, különösen a magyaroknál, kézszerítással szokott történni.*“ Így magyarázta Péterfy e canonot.¹⁾

Batthyany az általa közölt szöveget, nagyon természetesen úgy magyarázza, hogy ott gyertyalopásról van szó, s a következő megjegyzést fűzi hozzá: „Sokkal jobb e közönséges olvasásmód, mely szerint a gyertyalopás büntetése 10 pенса, részint mivel a tolvajlás szokása akkor igen elhatalmasodott — bizonyítja sz. László II. könyve — részint mivel szentségtörésnek lászott.“²⁾

Az itt közölt magyarázatok szerint olyan értelme volna a zsinati határozatnak, amit alig hihetünk. Péterfy magyarázata szinte nevetséges; Batthyanyé pedig a szöveg teljes megváltoztatásán alapszik. Ha e canon szövegét nézzük, első tekintetre feltűnik,

¹⁾ Péterfy Sacra Conc. I. 24.

²⁾ Batthyany Leges etc. I. 436.

hogy ott a leírásban hiba történhetett; a Péterfy által közölt szöveg teljesen értelmetlen, Pray és Batthyányé pedig a codex MS.-tól egészen eltér. Az igazi értelemre legkönnyebben rávezet a Codex MS. szövege: „*Si quis de Kalendis sine presbyteri sui et fratrum licentia subtraxerit etc.*,” miként első olvasásra is észrevehető a „*subtraxerit*” igének tárgya kimaradt a szövegből, e hiányt kell tehát elsőben is pótolni. Minden valószínűség szerint a „*subtraxerit*” ige elől kimaradt a „*se*” névmás, s ha ezt elébe teszszük, rögtön megvan a helyes értelem, s ekkor csak a „Kalenda” szó jelentésével kell tisztában lennünk. Kalendák alatt értették ebben a korban a hónapok első napján tartott papi összejöveteleket, amiket makerületi gyűlésnek, papi coronának nevezünk;¹⁾ abban az időben minden hónap elején tartottak ilyeneket.²⁾ E gyűlések az archipresbyter elnöklése alatt történtek, akinek hivatala körülbelül a mai esperesek hivatalával egyezett meg.³⁾ E kalendákról említést tesz már rheimsi Hincmár a papsága számára kiadott Capitulumában⁴⁾ és soissoni Riculf egyházi Constitutioiban,⁵⁾ ki világosan kimondja, hogy mi volt e kalendák tárgya: „*ut de suo ministerio et religiosa conversatione atque de his, quae*

1) Du Cange. Gloss. III. 962. Rapaics. Egyet. Egyháztört. II. 168.

2) U. o.

3) Rapaics i. m. u. o.

4) Cap. 15. Du Cange i. m. u. o. Említést tesz róla Regino l. II. c. 216.

5) Cap. 20. Du Cange u. o.

*in eorum parochiis accidunt sermonem haberent,*¹⁾ tehát hogy a lelkipásztorkodásban felmerült esetekről beszéljenek, s lelki gyakorlatokat végezzenek. — Még világosabban találjuk leírva a kalendák czélját és rendjét Atto vercellei püspöknek az 1000. év körül keletkezett Capitulumjaiban, mely a következőleg szól: *„Tapasztalásból tudjuk, hogy nem kevesebbet használ a jó megbeszélés, mint az olvasás, azért mostantól kezdve elrendeljük, hogy az egyes plebániák szerint, a presbyterek és clericusok, valamennyien összejöjjenek minden egyes kalendakor, hogy a hitről és szentségekről vagy a jámbor életről és magaviseletről és az egyes, őket illető kötelességekről közösen tárgyaljanak. És ha valaki közülök hanyagnak vagy korholásra méltónak találtatik, a többiektől megfeddessék.“*²⁾ A szabolcsi zsinat is minden valószínűség szerint eme kalendákról, vagyis havonként tartatni szokott papi gyűlésekről szól. A zsinati végzésben tehát a „presbyter“ szó tulajdonkép az archipresbytert jeleli meg; s mivel kiválónan presbyternek mondja, ezzel különbözteti meg a többi papoktól, kiket egyszerűen „fratres“ testvérek, paptársak, névvel illet. Ezek szerint e

¹⁾ U. o.

²⁾ Cap. 129. Mansi Coll. Conc. XIX. 251. „Experimento didicimus non minus bonam collationem, quam etiam lectionem prodesse, unde a praesenti statuimus, ut per singulas plebes singulis calendis omnes presbyteri seu clerici simul conveniant, ut de fide ac sacramentis divinis, seu de vita et conversatione et singulis officiis ad eos pertinentibus communiter tractent. Et si forte aliquis inter eos negligens aut reprehensibilis invenitur, a caeteris corrigatur.“

törvény értelmé tehát a következő: ha valaki archipresbyterének és a testvéreknek (paptársaknak) engedelmé nélkül kivonja magát a papi gyűlések (calendák) alól, büntetésül 10 pensa birságot fizessen; ami körülbelül négy magyar forintot tett ki.

Péterfyt e törvény magyarázatánál tévedésbe ejtette ugyanezen zsinatnak 39-ik fejezete, mely kizárólag a szerzetesekről s azok fegyelmről szól. A törvény eredetiben a következő: „*Abbatés vel monachi inter fratres kalendarum non sedeant, sed Abbas oblationes fratrum in claustrum accipiat; et secundum regulam fratribus administret.*“¹⁾ E helyen csakugyan ama szokásra történik vonatkozás, melyet Péterfy említ, hogy. t. i. jan. első napjaiban a pogányoktól fennmaradt szokás szerint a keresztények is több napon keresztül vendégeskedéseket, legtöbbször pedig illetlen mulatságokat tartottak.²⁾ Az egyház ezt is, mint a pogányság minden maradványát, kiirtani iparkodott, s midőn ez nem volt lehetséges, eltűrte azt, de oly módon, hogy annak keresztény színezetet adott. Így a jelen esetre vonatkozólag: január első napjaiban ünnepélyes isteni szolgálatokat rendezett s a keresztény illem és szerénység határai között a tisztes mulatságokat megengedte. A kolostorok lakói, jóllehet a világtól elvonulva éltek, de mégis ama kornak gyermekei voltak, és így ama kor szokásainak hatása és befolyása alatt állottak; azért a kolostorokban is e napokon a szerzetesi fegyelemmel meg-

¹⁾ Synod. Szab. c. 39.

²⁾ L. Du Cange, Glossar. III. 959.

egyező vendégséget rendeztek, de szigorun el volt tiltva, hogy e napokban az apát vagy a szerzetesek a kolostoron kívül tartózkodjanak s a világiak mulatságában, mely különben máskor is tiltva volt, részt vegyenek. A világiak e napokban a kolostorok számára különféle ajándékokat hoztak s ezekből tartották meg a szerzetesek az új év alkalmával szokásos vendégséget. Ez körülbelül e fejezetnek legvalószínűbb, s a történeti adatokkal és korviszonyokkal leginkább megegyező magyarázata.

A szabolcsi zsinatban találjuk hazánkban az első törvényt az istenítéletnek, a forróviz- és tüzevás-próbának végrehajtására. A perbeli bizonyításnak eme módja tagadhatatlan, hogy a kereszténység elterjedése után jött szokásba Magyarországon, de az is bizonyos, hogy az istenítéleteket nem az egyház hozta létre, hanem ennek okai a régi pogányságban s ama kor élénk vallásos hitében keresendők. Hitték, hogy az Isten minden igaz ügynek pártját fogja, és a csodákra hajló s azok iránt fogékony kornak szelleme hozta magával azt, hogy feltételezték Istennek csodálatos közbelépését, — mindannyiszor, valahányszor az igazság kipuhatolásáról volt szó. Az egyház az istenítéleteket, mivel az Istennek kísértésével jártak, mindig roszalta; de kénytelen volt több századig eltűrni, s hogy nagyobb visszaéléseket meggátoljon, alkalmaztatásukat saját felügyelete alá vonni; míg kedvezőbb körülmények beálltával végkép eltiltotta.¹⁾ Számos külföldi zsinatban találunk rendelkezést az isten-

¹⁾ Venczel, Egyetemes Európai Jogtörténet III. kiad. 253.

ítélet végrehajtásának módjára s a történelem számos nevezetes esetet beszél el, midőn az alkalmaztatott.¹⁾ — A forróviz és a tüzesvas-próbának végrehajtása a templomban ment végbe, miután a fél, ki annak alávettetett, megelőzőleg meggyónt.²⁾ A szabolcsi zsinat a következőleg rendeli el annak megtartását: „*Valahányszor vízzel vagy vassal történik meg az ítélet, legyen ott jelen három alkalmas felesküldött tanu, akik az ártatlannak ártatlanságát, vagy ellenkezőleg a vétkesnek vétkességét tanúsítsák. A pap a tüzes vas-próbától két pensát, a forróviz-próbától egy pensát kapjon,*“³⁾ vagyis az előbbi esetben körülbelül 80 denárt az utóbbi esetben 40 denárt. E fizetés az egyházi személynek az ellenőrzésért járt, s ama fáradságért, hogy az ítélethez szükséges szerek előkészítéséről gondoskodott. Az istenítélet ezen korban is csak a legvégső szükségben alkalmaztatott, mikor már az igazság kipuhatolása más módon nem volt lehetséges, de ekkor még bármily egyháznál végrehajtható volt, a későbbi zsinatok törvényeiben azonban már, mint látni fogjuk, többféleképp meg lett szorítva annak alkalmazása.

A szabolcsi zsinat egyszerűsíti sz. István törvényének ama rendelkezését, mely előírja, hogy

¹⁾ Így sz. Henrik felesége, midőn házasságtörésről vádolták, tüzes vas próbával bizonyította be ártatlanságát. L. Katona Hist. crit. III. 599. A honi esetek közül sokat elbeszél a *V á r a d i R e g e s t r u m*.

²⁾ Várad i R e g e s t r u m 24. p. (Közölve Endlicher, Monumenta Arpad. 640—742.)

³⁾ Synod. Szabolch c. 28.

minő büntetési eljárást kell alkalmazni azok ellen, kik boszorkányság és varázsló mesterségek miatt voltak feljelentve, mert egyszerűen csak a püspökre hagyja a büntető eljárást s kimondja hogy: *A közszemélyek és boszorkányok aszerint ítéltessenek el, amint a püspök jónak látja.*¹⁾ Mindkét vétek ellenkezik a vallással és keresztény erkölcsiséggel, azért ezen korban teljesen a püspök ítélete alá esett. A püspök ezek megbüntetésére vagy csupán egyházi büntetéseket szabott, mint bőjtöt, vezeklést, — vagy külső polgári jellegű büntetéseket is, és ez esetben a püspök felszólítására a világi hatóság azt végrehajtani tartozott, miként ezt sz. István törvénye elrendelte.²⁾ Sz. István törvénykönyvében a gyilkosokra szabott egyházi és állami büntetést a szabolcsi zsinat kiterjesztette azokra is, kik az erőszak büntettét követik el.³⁾

Ezek a szabolcsi királyi zsinat egyházi törvényei,⁴⁾ melyek az előadott magyarázatok szerint visszatükrözik a különböző jogi befolyásokat, melyek a nemrég megalakult magyar egyházra hatást gyakoroltak s mutatják a sz. István alatt megkezdett alapon a magyar egyházi jogfejlődést.

¹⁾ Syn. Szab. c. 34.

²⁾ „Consentientesque sint Comites et iudices Praesulibus suis ad iustitias faciendas.“ S. Steph. Decr. I. II. c. 2.

³⁾ Syn. Szab. c. 32. „Si quis virgini vel mulieri de villa in villam eunti vim intulerit, quantum pro homicidio, tantumdem poeniteat.“

⁴⁾ A polgári ügyekre vonatkozólag csak két törvénye maradt fenn,

3. *Az esztergomi nemzeti zsinat az 1101. év körül.*

Kálmán király uralkodása alatt több zsinat tartatott, melyek közül egyik nemzeti zsinat, a többiek pedig vegyes vagy királyi zsinatok voltak. E zsinatok törvényhozó működésének eredményét képezik az ő idejéből ránk maradt törvénygyűjtemények, melyek kétfélék, u. m. a) az esztergomi nemzeti zsinat végzései és b) az Albericus neve alatt szereplő, két könyvből álló törvénygyűjtemény. Ez utóbbi nem valamely egyes zsinatnak törvényeit foglalja magában, hanem, mint alább körülményesebben előadjuk, a Kálmán király alatt tartott királyi zsinatok és országgyűlések végzéseinek vegyes gyűjteménye. A Kálmán alatt hozott egyházi törvények keletkezési idejére nézve, történelmi adatok hiányában nagy bizonytalanságot tapasztalunk, és a legeltérőbb véleményeket találjuk, mert csakis Albericus első könyvére vonatkozólag van némi biztos adat, de ez sem jelel ki meghatározott évet, hanem csak bizonyos időközt, melyen belül szabad utat enged a véleményezésnek. Sorrend tekintetében nem Péterfyt követjük, hanem Batthyány¹⁾ és Endlichernek²⁾ alapos véleménye és érvei után keletkezett újabb nézet szerint³⁾, s az alább kifej-

¹⁾ Batthyány Leges etc. I. 8. „Synodus Seraphini, quam Péterfy et alii passim Laurentianam dicunt.“

²⁾ Endlicher Monumenta Arpadiana. 351.

³⁾ Endlicher véleményét látom egyik legutóbb megjelent magyar egyháztörténelemben is „A rom. kath. egyház története Magyarországon. Írta dr. Balics Lajos, Budapest 1888. Kiadja a Szent-István-Társulat. II. 51.

tendő okokból is, — első helyen az esztergomi zsinatról szólnunk.

VII. Gergely pápa reform törekvéseit utódai buzgón és eredményesen folytatták. A II. Orbán alatt tartott zsinatok Melfiben, Beneventben, Piacenzában, Clermontban és az utolsó Rómában a legüdvösebb törvényeket alkották és foganatosították, különösen a simonia és a papi házasság megszüntetése ügyében. Orbán pápa VII. Gergely bátorságával és szellemében folytatta IV. Henrik császár ellen az investitura harczot, anélkül, hogy befejezését megérhette volna. Folytatódott ez még utódja II. Pascal alatt is, mert IV. Henrik halála után, fia V. Henrik sem volt atyjánál semmivel sem jobb. Az Európaszerte elharapódzott két baj Magyarországon is elterjedt, de nem egyszerre, mert elsőben csak a papi házasságot látjuk feltűnedezni s ennek is, mint a szabolcsi zsinatnál mondtuk, nem annyira a nyugoti egyházban lábrakapott visszaélés, hanem inkább a görög jogi álláspont elfogadása volt oka s épen ezért, mivel szokás útján jóváhagyott jogalapra támaszkodott, nem is szűnt meg egyszerre, hanem inkább törvényesen egybegyűlt zsinaton a görög egyház jogszabályának átvétele által törvényes szentesítést nyert. A szabolcsi királyi zsinatnak e tekintetben hozott határozatát, az esztergomi nemzeti zsinat is, amelyről jelenleg szólnunk, megújította és jóváhagyta, sőt talán nem csalódunk, ha azt állítjuk, hogy nemcsak a papi házasságra vonatkozólag, de egyáltalán a házassági törvényhozásban a görög

egyház jogi elvei még inkább elterjedtek, mert ama házassági törvények, melyeket az esztergomi zsinat decretumaiban találunk, a római egyház tanával és jogelveivel semmikép sem egyeztethetők meg. Aki a pápák és zsinatoknak törekvési irányát figyelembe veszi, lehetetlen, hogy fel ne tűnjék neki azon egyedül álló példa, amit e korban a magyar zsinatokon látunk, hogy az egyetemes egyház tanával és szellemével ellenkező rendelkezéseket tesznek, s azokat mint jogosakat hirdetik ki — ez nem visszaélés vagy az egyháztól való szakadás műve volt, hanem a görög egyház canonjainak elfogadása vagy vagy jobban mondva a római és görög egyház jogelveinek összekuszálása és egyes alkalmazása által jött létre. S a pápák is, tekintve e körülményt, Magyarországra engedékenyebbek voltak s az igazi egyházi jogrend helyreállítására alkalmasabb időt vártak, ami nemsokára meg is jött, amint ezt a Kálmán idejebeli egyházi törvényhozás utolsó szakában megvalósulni látjuk.

A másik visszaélés, a Németországból átszármazott investitura és simonia, Kálmán király ideje előtt, úgy látszik, Magyarországbán ismeretlen volt; ő kezdette el, s az ő példájára terjedt el honunkban, de csak rövid ideig tartott, mert az esztergomi nemzeti zsinat ideje-korán utját vágta a simoniának; az investitúráról pedig, a különben nem rossz indulatu király, a pápa és magyar főpapok felszólítására néhány évre rá önként lemondott.¹⁾

¹⁾ Midőn az 1106. évben II. Paschalis pápa Mantua mellett Guastallában zsinatot tartott, Kálmán király köve-

A Kálmán király idejében tartott esztergomi nemzeti zsinat, mely mint ilyen első volt Magyarországon, a simonia megszüntetésére és a sokféle kép megzavart egyházi viszonyok rendezésére jött össze. Részben sz. István Decrétumai és a szabolesi zsinat határozatai után indult, s az ott megkezdett törvényhozást fejleszti tovább, részben pedig II. Orbán és II. Pascal pápák alatt tartott külföldi zsinatok üdvös határozatai közül vette át egyik-másikat s azokat életbe léptette, s igen szép törvényeket alkotott meg mind a papok számára, hogy a reájuk bizott nyáját az üdvösség útján vezessék, mind a hivek számára, hogy lelkipásztoraik vezetésének engedelmeskedve, keresztény életet éljenek.¹⁾

A zsinat idejét illetőleg nagyon eltérő nézetek vannak. Péterfy a zsinat idejét 1114-re teszi, anélkül azonban, hogy állítására nézve a bizonyosságot vindicálná magának, sőt egyenesen kimondja, hogy: „*quisquis certiora docuerit magnam illi chronologia nostra gratiam debebit.*“²⁾ Katona az 1112. évet veszi fel, de erős gyanuja van, *hogy előbb kellett an-*

teket küldött ide, kik nevében az investitúráról lemondtak a következő kijelentéssel: „Kijelentjük neked, tisztelendő Atya, hogy mi az isteni törvénynek alávetve vagyunk és aszerint neked készségesen szolgálunk. Azért a püspökök investitúráját is, melyet őseink eddig birtak, figyelmeztetésre elhagyjuk. És ha valami az ilyen választásban kevésbé canonszerűleg történt a múltban, a jövőre, Isten akaratából tartózkodni fogunk.“ Katona III. 219.

¹⁾ Katona I. m. III. 298.

²⁾ Péterfy. Sacra Conc. I. 53.

nak történnie.¹⁾ Hasonlókép mások ismét másféle évet vesznek fel, melyeket tölöslegesnek tartunk itt közölni,²⁾ mert egyik sem tartja bizonyosnak az általa véleményezett időt. A fő kérdés csak az, hogy vajjon Serafin, vagy Lőrincz érsek tartotta-e a zsinatot, mert az év egész pontossággal úgy sem határozható meg. A bécsi császári könyvtárban levő Codex MS., mely a 15-ik századból való, magában foglalja sz. Istrán, sz. László törvényeit, az esztergomi zsinat határozatát s Albericus II. könyvének három fejezetét; az esztergomi zsinatnál a következő feliratot tartalmazza: „*Incipiunt Capitula de Synodalibus decretis Laurentii Strigoniensis Metropolitani, et decem suffraganeorum suorum.*“³⁾ Sambucus 1581. Frankfurtban kiadta Bonfin, Magyarország történetét, melyhez függelékül hozzáadta a bécsi Codex MS. ot is, imitt-amott stylaris módosításokat és változásokat téve benne. S midőn Péterfy a magyarországi zsinatok decretumait összegyűjtve kiadta,⁴⁾ munkájában csakis Sambucus kiadását használta; e nagy hirre vergődött munka, mely hibái mellett is kétségkívül rendkívüli érdemű, közönségesen elfogadott és elismert tekintélyű forrás lett, s részben manap is az a magyar egyházi zsinatokra vonatkozólag. Péterfy az esztergomi zsinatot Lőrincz érsek idejében, az 1114. évre helyezi, s

¹⁾ Katona. Hist. crit. III. 285 „neque inficior, ad priores etiam annos synodum laudatam retrahi posse.“

²⁾ L. Balics, i. m. II. 52.

³⁾ Batthyany Leges etc. II. 120.

⁴⁾ Batthyany i. m. I. 9.

más íróknál is közönségesen ezen évet találjuk elfogadva, jóllehet Batthyany már egyenesen tagadta, hogy Lőrincz érsek idejében tartatott volna e zsinat, Katona pedig azt erősen kétségbe vonta. A zsinat nem volt az 1114. évben, mert Albericus II. könyve, mint alább kimutatjuk, kétségkívül későbbi, mint az esztergomi zsinat, s annak keletkezési ideje pedig csak 1113. vagy 1114-re tehető; de az is bizonyos, hogy az esztergomi zsinat és az Albericus II. könyvében foglalt decretumok között a jogfejlődést tekintve, hosszabb időköznek kellett elfolynia, olyannyira különböznek bizonyos tekintetben egymástól a törvényeik. Az esztergomi zsinatnak előbb kellett történnie az 1111. évnél is, mert Kálmán királynak a dalmátiai egyházak számára 1111. kiadott szabadalom-levelében a következőket találjuk: *„azután szükségesnek találtuk mindkét ország összes tanácsával, hogy amely szabadságot élveznek Magyarország pappjai, ugyanazt élvezzék Dalmátia pappjai is, tudniillik: akármiféle bíróság perbeidézésével ne korlátoztassanak, hanem csupán püspökeik és archidiaconusaik megidézésével és ítéletével a canonok törvénye által kényszerítettessenek és ítéltessenek meg,“*¹⁾ s e szabadalomlevelet Lőrincz esztergomi érsek állította ki: *„kiállíttatott e szabadalom tisztelendő Lő-*

¹⁾ „Postea necessarium duximus cum utriusque Regni universo Consilio, ut qua libertate fruuntur clerici Hungariae, fruuntur et clerici Dalmatiae, scilicet qualiscunque potentiae sigillo non constringantur, sed solo Episcoporum et Archidiaconorum suorum sigillo et iudicio lege Canonum cogantur et iudicentur.“ Az oklevelet közli Batthyany Leges II. 223.

*rincz esztergomi érsek kezei által stb. püspökök és ispánok jelenlétében, kiknek nevei a következők stb.*¹⁾

Ha e szavakat összevetjük az esztergomi zsinat első fejezetével, melyben a zsinati atyák azt határozták, hogy fel kell hívni a királyt, miszerint a legközelebbi királyi zsinaton a privilegium fori értelmében államilag is kötelező törvénynyé tétessék, hogy a világi bíróság még csak illetékes sem lehet az egyháziak peres ügyeire nézve. — *„Imprimis interpellandus est, rex ut causae clericorum vel ecclesiasticarum rerum canonice finiantur (definiantur)”*²⁾ — : akkor eme kérelemnek jóval előbb kellett történnie az 1111. évnél, mert az itt óhajtott kiváltságot, akkor már élvezték, mint ezt a dalmát szabadságlevél bizonyítja. Eszerint tehát az esztergomi zsinat is a mondott évnél sokkal előbb volt.

De tovább azt állítjuk, hogy e zsinat, mely Magyarország számára az egyházi bíráskodás módjára vonatkozólag, mindkét hatalom, az egyházi és állami által elismert és jóváhagyott törvényeket kívánt, nem is Lőrincz, hanem még Serafin érsek idejében történt, vagyis 1096 – 1104. év között, mert ez idő alatt volt Serafin, esztergomi érsek. Lőrincz érsek idejében nem történt a kérdéses esztergomi zsinat, mert ama királyi zsinat elé

¹⁾ „Datum est hoc privilegium per manus Venerabilis Laurentii Strigoniensis Archiepiscopi etc — in praesentia suorum Episcoporum et comitum, quorum nomina haec sunt etc. U. o.

²⁾ Synod. Strigoniensis. c. 1.

tartozó törvények, melyeknek hozatalát az esztergomi zsinat kívánja, még Serafin idejében meglettek alkotva, miként ezt Albericus törvénygyűjteményének első könyvében találjuk, már pedig Albericus I. könyve kétségtelen, hogy még Serafin halála előtt, s az ő felügyeletével jelent meg. Katona is épen ezen okból a következő véleményének ad kifejezést: „Ebből lehetne következtetni, hogy e zsinat előbb tartatott, mielőtt Kálmán törvényeinek első könyve keletkezett, mivel azt, ami itt kérelmeződőnek határoztatik, ott már olvassuk, hogy meg van adva.“¹⁾ Ha Albericus könyvének s az abban említett királyi zsinatnak idejéül a Péterfy által említett és védett 1103. évet fogadjuk el,²⁾ akkor ez esztergomi zsinat ideje bizonyára egy vagy két évvel előbbre esik, tehát az 1101. 1102-re. S csakugyan ezen idő legvalószínűbbnek látszik; ezen idő előtt azért nem történhetett, mert az esztergomi zsinaton a II. Orbán pápa alatt tartott amalfii, piacenzai és római zsinatok hatását világosan látjuk, sőt egyik helyen még a 1100. évben II. Pascal alatt tartott poitiersi zsinatét is.

Igaz, hogy a bécsi Codex MS. Lőrincz nevével hozza összeköttetésbe e zsinatot, de e codex a 15. századból való; a Pray-codex,³⁾ mely a XII. századból való, szintén tartalmazza e zsinati végzéseket, de Lőrincz nevéről semmi említést sem tesz, hanem mind a zsinati végzéseket, mind a

¹⁾ Katona i. m. III. 300.

²⁾ Péterfy i. m. 40.

³⁾ Jelenleg a nemzeti múzeumban.

„*Libellus in ordine romano*“ feliratu Liturgiát Serafin érsek nevével hozza kapcsolatba,¹⁾ s e liturgia-szerü könyvre világos hivatkozás van a zsinati határozatok közt is.²⁾

Az említett okoknál fogva Katona is ama véleményének ad kifejezést, hogy valami avatatlan másolónak megjegyzése lehet csak az, hogy Lőrincz érsek neve a zsinattal összeköttetésbe lett hozva: „*dicendum esset, Laurentii nomen actis huius synodi perperam ab aliquo librario praefixum esse.*“³⁾ De maguk a zsinatnak törvényei is bizonyítják, hogy korábbi keletűek, mint azok, melyek Albericus törvénykönyvében foglaltatnak, mert a természetes jogfejlődés menete csakis ezen sorrendet mutatja, hogy az esztergomi zsinat megelőzte azon királyi zsinatokat, melyek határozataiból az Albericus-féle törvénykönyvek keletkeztek. Különösen mutatja ezt a zsinatnak házassági törvényhozása, mely még mindig a szabolcsi zsinaton kimutatott görög canonok befolyása alatt áll, sőt azokat bizonyos tekintetben még jobban megerősíti; míg az Albericus féle törvénykönyvek már haladást mutatnak, különösen a második könyv, amikor már a pápák elérkezettnek látták az időt az elterjedt görög jogi felfogás megszüntetésére, s azért e törvénykönyv, mint annak helyén látjuk, egészen a

¹⁾ E codex leírása található „Régi magyar nyelvemlékek I. k. Szerkesztette Döbrentey. Kiadja a magyar tudós társaság. 1838.

²⁾ Synod. Strig. c. 26.

³⁾ Katona i. m. III. 300.

római egyház tanának megfelelően rendezni a házassági ügyeket s a római egyház canonjait teljes szigorral életbe lépteti. Ha az esztergomi zsinat határozatai későbbiek volnának, mint az Albericus könyvében foglalt törvények, akkor az egyházi feyelemben nem haladás, de hanyatlás lett volna, s azt csak nem tételezhetjük fel, hogy az Esztergomban egybegyült püspöki kar, a már érvényes és az egyház szellemének megfelelő törvényeket megrontotta s helyettük visszaállította és szentesítette volna a régebbi görög jellegű törvényeket, melyek a római egyház jogelveivel ellenkeznek. Ezek után tehát a legnagyobb valószínűséggel kimondhatjuk, hogy az esztergomi zsinat Serafin érsek idejében tartatott, az 1101. év körül.

Péterfy a zsinati decretumokat 65 fejezetre osztva közli, de mivel több helyen homályos, sőt változtatásokat és néhol kihagyásokat tesz a szövegben, azért a Pray-codex szövegével összevetve használjuk.

Mint említettük, a zsinatnak egyik célja volt a simonia kiírtása, s csakugyan négy canon intézkedik erre vonatkozólag oly irányban, miként ezt a pápák és zsinatok tették. A 42. canon,¹⁾ tiltja az egyházi javadalmakkal való kereskedést. Péterfy e canont oly változtatással közli, mely egészen értelmetlenné teszi azt, mint az itt következő összehasonlítás mutatja:

Péterfynél c. 42.	Praynál
„Nullus ecclesiam emere vel vendere praesumat. Si	„Nullus ecclesiam emere vel vendere praesumat. Si

¹⁾ A fejezetcok számait Péterfy szerint vesszszük.

quis ecclesiam vendiderit
aut librum suum sine culpa
abiecerit; delator illius cul-
pae partem magistri illius
eo modo accipiat.“

quis ecclesiam vendiderit
aut presbyterum sine culpa
abiecerit delator illius cul-
pae partem magistri eo anno
accipiat.“

E canon értelme szerint senki egyházi java-
dalmat pénzen meg nem szerezhethet. Ha pedig va-
laki az egyházi javadalmat eladja valakinek, vagy
hogy ezt megtehesse, a lelkészt jogtalanul abból
kizavarja, akkor a feljelentő az évi jövődelemnek
egy részét kapja. A zsinat jutalmat rendel, annak
aki a simoniát feljelenti; ami azért történt, hogy
ily módon a simonia a legszigorubbán ellenőriztessék.

A simoniára vonatkozó többi canonok nem-
csak az egyházi javadalmakkal való kereskedést,
hanem a simonia másféle alakját is szigorun eltilt-
ják. Így mindjárt a következő fejezet, mely a II.
Orbán pápa alatt tartott, piacenzai és római zsi-
natok canonját veszi át:

Synod. Strig. c. 43.

„Nullus de Baptismo et
sepultura pretium exigat.“

Placent. 1095

Conc. c. 13. és Con. Rom.
1099.

„Illud quoque praecepi-
mus, ut pro — baptismo et
sepultura nihil unquam exi-
gatur.“¹⁾

E törvény nem a „stola“ neve alatt ismere-
tes fizetést zárja ki, hanem az egyházi functioval
való nyereszkeskedést oly értelemben, amint manap-
ság is fenáll e törvény. Hasonlóan a szentmisére
vonatközülag: *Egy pap se csináljon egyezkedést a*

¹⁾ Mansi Coll. Conc. XX. 963.

*mise felajánlásáért.*¹⁾ Nem a stipendiumokat szünteti meg a törvény, mert hiszen az oblatiokat, melyekből a stipendiumok keletkeztek, maguk az egyházi canonok rendelték el, hanem tiltja ebben a szentmisével való üzérkedést. Ugyanczen értelemben hozott törvényt a zsinat az ünnepekre is: „*Senki az ünnepeket eladni ne merészelje,*”²⁾ ez azon papok ellen szól, akik pénzért felmentést adnak az ünnepek megülvése alól. Ezen üdvös törvények állták útját a simoniának kevéssel azután, hogy az Magyarországon is mutatkozott, s ez idejekorán alkalmazásba vett rendszabályok meg is akadályozták annak nagyobb mérvű elterjedését.

A papság fegyelmére nézve üdvös törvényeket adott a zsinat; a szabolcsi zsinaton kiadott rendeletet a jövevény és kóbor papok ellen újra előírja s meghagyja, hogy a püspök ajánló levele és bizonyítványa nélkül ne fogadja be őket senki és ha ily „formata” nélkül jöttek be az országba, vissza kell őket küldeni.³⁾ S hogy ellenőrizni lehessen őket, nagyobb elővigyázat kedvéért azt is elrendeli a zsinat, hogy ha valamelyik püspök a másikkal papját követségbe küldi, pecsétes megbízó levelet adjon neki, nehogy a kóborló papok ily követeknek adhassák ki magukat s ezen ürügy alatt mindenfelé szabadon járjanak: „*Püspök a püspökhöz ne küldjön követséget levél és pecsét nélkül.*”⁴⁾

¹⁾ Synod Strig. c. 41.

²⁾ U. o. c. 44.

³⁾ Synod. Strig. c. 21.

⁴⁾ U. o. 20.

A külföldi zsinatok is e korban telve vannak ilyen-
nemű rendeletekkel, s ott is, miként nálunk, az
egymásután következő zsinatok folyton és folyton
sürgetik az elővigyázatot e tekintetben, mert mint
a roueni zsinat¹⁾ mondja, igen sok visszaélés tör-
ténik meg ezáltal, hogy az atyáknak ez oktatását
nem tartják meg.²⁾

E most említett bajnak megszüntetésére, s a
papi állás méltóságának fentartására, az eszter-
gomi zsinat a régibb canonok és nem sokkal előbb
II. Orbán pápa alatt a piacenzai zsinaton hozott
törvény szerint, szigoruan eltiltja a czim nélkül
való felszentelést; a szolgák felszentelését csak
azon esetben engedi meg a régibb canonok nyo-
mán, ha urok előbb teljes szabadságot ad nekik.
A magyar canonok értelméből az látszik ki, hogy
törvényes felszentelési czimnek hazánkban ekkor
még csak a „*titulus ecclesiae*“ vagyis „*beneficii*“ mel-
lett a „*titulus professionis*“ volt elismerve, miként
ezt az itt következő két canon mutatja, melyek
a piacenzai zsinat egy canonjából eredtek:

Synod. Strig. cap. 18.

„Nullus presbyter sine ti-
tulo ordinetur, de eodem
nullus habeatur in clero, qui
non est titulatus alicui
ecclesiae.“

Conc. Placentinum 1095.
cap. 15.

„Sanctorum canonum sta-
tutis consona sentientes, de-
terminus, ut sine titulo
facta ordinatio irrita habea-

¹⁾ Conc. Rothomagense. anno 1074. L. Mansi i. m.
XX. és Richard. Analysis II. 56.

²⁾ Conc. Rothomag. cap. 3.

cap. 22.

„Quicumque ad titulum ordinatus est, vel cum professione susceptus; non privetur ordine vel honore, nisi super certis criminibus iudicio canonico; sed ipse neque recedere audeat, nisi forte ad maiorem promoveatur gradum; quod etiam episcopus suus benigne debet consentire.“

tur, et in qua quilibet titulus est, in ea perpetuo perseveret.“¹⁾

E canonok az említettekén kívül, minden más czímet kizárnak, s. egyuttal kizárják az egyházi javadalmak cserélését is, mert azon egyháztól, melyre valaki felszentelve lett, csak azon esetben engedik meg neki a távozást, ha magasabb egyházi méltóságra emelkedik; a mai canonjogi álláspont, mely szegényebb egyháztól dúsabb javadalmazásura az átmenetet megengedi, habár mindketőnek papja ugyanazon egyházi rangban van is, abban az időben nem volt szokásban, sőt a törvény, mint látjuk, egyenesen megtiltotta.

Synod. Strig. c. 30.

„Nullus servus Clericus ordinetur, nisi antea Dominus eius plenam sibi dedit libertatem.“

Conc. Toled. c. 82. és több zsinaton.

„De servorum ordinatione statutum est, ut nullus episcoporum deinceps eos ad sacros ordines promovere praesumat nisi prius a dominis propriis libertatem consecuti fuerint.“²⁾

¹⁾ Mansi i. m. XX. col. 806.

²⁾ E canon jelen alakjában legelőször az első toledói

A szolgák alatt, kikről e canonban szó van, nagyon természetesen mancipiumok, vagyis rabszolgák értendők. A tudatlanok felszentelését az egyetemes canonjog szerint szintén eltiltja a zsinat,¹⁾ s ha mégis felszenteltettek, a rendek gyakorlatát mindaddig meg nem engedi, míg a kellő tudományt meg nem szerzik, ép úgy, mint jelenleg is azt kívánja az egyház.

Ez esztergomi zsinaton feltaláljuk még az 1100. éyben tartott poitiersi zsinat nyomait is. E zsinatot II. Paschalis pápának követei, János és Benedek biborosok, tartották, s különösen a szerzetesekre vonatkozó több canon lett e zsinat eredménye, melyek megtiltják a szerzetes apátoknak, hogy püspöki jelvényeket hordjanak, ha csak a pápától nem kaptak erre külön privilegiumot. Magyarországon a dolog e tekintetben annyiban volt különböző, hogy, mint említettük, sz. István jogot kapott a pápától, hogy annak nevében az általa alapított kolostoroknak, vagy egyes egyházak papjainak külön privilegiumokat adhasson. E jogot sz. István gyakorolta is. Nem tartozik tárgyunk keretébe annak vitatása, vajjon sz. István utódai is teljesen azon jogokat gyakorolhatták-e, melyeket a nagy király nyert a maga számára a pápától, csak azt, mint biztos tényt említjük fel, hogy többen királyaink közül teljesen azon jogokat követelték ma-

zsinaton hozatott, onnét átvették a későbbi zsinatok is, sőt a Capitularekban is benne van. Capitular. lib. V. Mansi. XV. col. 577.

¹⁾ Synod. Strig. c. 6.

guk számára, s azokat gyakorolták is. Mivel tehát az esztergomi zsinat alább következő canonja nem említi, hogy kitől kell kapni a szerzetes apátoknak a privilegiumot a püspöki jelvények viselésére, s a szerzeteseknek a szorosan vett lelkipásztori jogoknak gyakorlására, — valószínűleg a királyokat érti a zsinat, kiknek e nembeli joggyakorlatát rendszerint törvényesnek ismerték el. A zsinati végzés, összevetve a poitiersi zsinatával, a következő:

Synod. Strig. cap. 38.

„Abbates mitram, sandalia, nodum ante cappam non habeant, vel caetera insignia (t. i. episcopalia), neque baptizent, neque poenitentiam dent, neque ad populum sermonem faciant.“

Conc. Pactaviense. cap. 38.

„Ut nullus abbatum utatur chirothecis, sandaliis, annulo, nisi quibus fuerit per privilegium a Romana ecclesia concessum.“

cap. 11.

„Ut nullus monachorum parochiale ministerium presbyterorum, id est baptizare, praedicare, poenitentiam dare praesumat.“¹⁾

Az esztergomi zsinat, mely az eddig említett canonjaiban is az egyetemes egyház fegyelmi és jogi álláspontjára helyezkedik, hasonlókép a többiekben is, visszatükrözi az egyházban akkor érvényes jogot, mert canonjai vagy egészen, vagy csekély változással azon törvényeket szabják elő, melyek a pápák és a régi zsinatok határozatai után akkor érvényben voltak. Sőt hogy a magyar egyház kormányzatában és fegyelmében mennél ke-

¹⁾ Mansi i. m. XX. 1123.

vesebb eltérés legyen a római egyház canonjogától, egyenesen megparancsolja az archidiaconusoknak, kiknek e korban oly fontos szerepök és nagy hatáskörük volt, hogy mindegyiknél meglegyen a canoni törvénytár: „*omnes archidiaconi breviarium canonum habeant.*“¹⁾ Hogy miféle törvénygyűjtemény volt ez, melyről itt szól a zsinat, nehéz volna biztosan meghatározni; bizonyára egy mindenki előtt ismeretes és nemcsak nálunk, de a külföldön is közhasználatu törvénytár, vagy kézikönyv lehetett ez, mely rövidletben az összes egyházi törvényeket magában foglalta.

Az akkor érvényben levő egyetemes egyházi canonoknak megfelelően a papság életmódjára és fegyelmére vonatkozólag az esztergomi zsinat újabb törvényeket hirdet ki, melyekről az előbbi magyar zsinatokon még nem találunk határozott törvényeket. Ezt azonban nem úgy kell érteni, mintha e törvények közül nálunk eddig egyik sem volt volna gyakorlatban; — érvényben és gyakorlatban voltak azok addig is nagy részben, mert említettük azt mindjárt eleinte, hogy a fő jogi szabályt az egyetemes canonjog képezte, s azonkívül e törvények java részben nem azon időtájban keletkeztek, hanem századokkal azelőtt már használatban voltak, de midőn azokat az esztergomi zsinat is, mint saját törvényeit kihirdette, ezáltal azok megtartására a figyelmet még inkább felhivta, mert ezáltal e törvények nemcsak egyházi, de specialis magyar egyházi törvényekké is váltak. Ez eljárásnak oka

¹⁾ Synod. Strig. c. 63.

pedig bizonyára abban keresendő, hogy azok megtartásában több helyen lanyhaság mutatkozott.

Több törvény szabályozza a kanonokok életrendjét,¹⁾ kik ekkor még közös házban laktak, mely „monasterium canonicorum“-nak neveztetett. — A Chrodegangus-féle szabályok szerint „a püspök kormányozta őket, miként az apát a szerzeteseket.“²⁾

A papságot illető fegyelmi törvényeket, a főbb pontok szerint, itt alatt jelezzük.³⁾

¹⁾ Synod. Strig. c. 27. „A kanonokok élelme és életmódja szabályuk szerint a püspöktől rendeztessék el.“ A kanonokok szabályai „regulae“ de gyakrabban „canones“ név alatt szerepelnek, megkülönböztetésül a szerzetesek szabályaitól. Meghagyja még a zsinat, hogy: „a kanonokok szabályaikat tudják és értsék,“ (c. 57) és hogy: „a kanonokok kolostorukban és a káplánok curiájokban latinul beszéljenek.“ (c. 5). A káplánok, kikről itt szó van, valószínűleg a középkorban a püspöki egyház papjai voltak, az ugynevezett „capellani episcopales“, kik szintén közös házban s a szerzetesekéhez hasonló napi rend szerint éltek egy capellarius felügyelete alatt. L. Du Cange i. m. II. 130.

²⁾ Capitular. lib. I. c. 73. Du Cange II. 102.

³⁾ Meghagyja a zsinat, hogy a nagyobb ünnepeken az egész clérus megáldozzék. A papoknak eltiltja a kocsmába járást, az uzsoráskodást; ha valamelyik pap a kocszmában iszik, letétessék. Ha az archipresbyter a kalendákon, melyeknek magyarázatát a szabolcsi zsinatnál adtuk, olyanokra talál, akik másokat az ivásra készítenek, feddje meg őket, s ha ez eredménytelen, akkor az archidiaconusnál vádolja be őket, aki hét napi vezeklést szabjon rájuk; ha pedig az archipresbyter elmulasztja kötelességét, hivatalától függesztessék fel s 40 napig vezekeljen. Ha a pap mást a részegeskedésre kényszerít, letétessék, „ha pedig valaki őt részen találja, a püspök vagy az archidiaconus előtt három

Mindeme törvények, melyek a papság életmódját szabályozzák, mint említém, nem új dolgok voltak, mert olyannyira az egyházi állás tisztességéhez tartoznak hogy miként jelenleg, úgy a legrégibb időben is, a papok és szerzetesek általánosan kötelező szabályait képezték. Mindezek a C. J. C.-ban is feltalálhatók, mint a legrégibb századokból származó apostoli, pápai és zsinati konstitúciók.

A papok házasságára vonatkozólag az esztergomi zsinat teljesen a szabolcsi zsinaton elfogadott törvényekhez ragaszkodik, s az ott előadott görög

pensa bírságot vegyen tőle, ha pedig a pap újra megrészeszik, letétessék. Mivel a lopás vétke e korban hazánkban annyira elterjedt, hogy a sz. László alatt tartott pannonhalmi országgyűlés végzése is ugyiszólván csakis ennek kiirtásáról és megszüntetéséről rendelkezik, azért az esztergomi zsinat az egyetemes egyházi törvény szerint kimondja: *„Ha valamelyik pap lopásról vádoltatik, a püspök vagy Archidiaconus ítéljen felette: ha vétkesnek találja őt, akkor letétessék és vagyonát veszítse el; ha semmije sincs, eladás-sék.“* A pap ne tanuskodjék a végrendeletnél, vagy eskütételnél vagy a bíróság előtt. Ha a pap meg nem jelenik a püspök által összehívott zsinatra, letétessék. „A szerzetes apátok ritkán menjenek ki a kolostorból, a püspök tudta nélkül sem a királyhoz, sem távoleső birtokaikra, ahol hosszabb ideig ne tartózkodjanak. A kolostor vagyonából ne adjon többet rokonainak, mint más szegényeknek, ha pedig a kolostor vagyonát elpazarolja, letétessék, az eladott vagy elajándékozott vagyont pedig vissza kell adni a kolostornak. A szerzeteseknek sem volt szabad a kolostoron kívül tartózkodni „ha valaki a szerzetesi öltönyt viseli, vagy menjen vissza a kolostorba vagy (büntetésül) veszítse el a szerzetes ruhát és vezeklést tartson.“

jellegű canonjogi alapon áll, sőt általában a házassági törvényhozásban még inkább közeledik a görög egyház jogszabályai felé, amint erről a törvények szövege világosan meggyőz bennünket. Egészen a szabolcsi zsinat törvényei szerint rendelkeznek a következők: „*A papoknak, kik a törvényes rendekben házasodtak, tekintve a gyarlóságot, megengedjük, hogy annak módja szerint feleségeiket megtartsák.*“¹⁾ „*Akik házasság nélkül vették fel a diakonatust vagy presbyteratust, azoknak nem szabad megházasodni.*“²⁾ Az előző decretumban említett „*törvényes rendek*“ alatt az alsóbb egyházi rendeket érti a zsinat, amint ezt világosan mutatja az utána következő, hol a felsőbb rendekről szól. E zsinat még inkább mutatja a trulloni canonok hatását az által, hogy a feleséges papoknak püspökké való felszentelését is megengedi épügy, mint a trulloni zsinat az esetben, ha feleségek beleegyeznek, s önmegtartóztatást fogad³⁾; és a trulloni 12. canon szerint megparancsolja, hogy „*uxores episcoporum, episcopalia praedia non inhabitent.*“⁴⁾ Ez elfogadott görög egyházi álláspontot akarja a zsinat kiegészíteni az egyetemes egyházi törvénnyel, midőn a püspökök hagyatékáról a következő törvényt hozza: „*Végeztük, hogy azon elhalt püspökök vagyonának fele, kik az egyháztól nem gondoskodtak, hanem csak fiaikat gazdagították, elvétsék és az egyháznak adassék. Az*

¹⁾ U. o. c. 31.

²⁾ U. o. 32.

³⁾ U. o. 11.

⁴⁾ U. o. 33.

ilyeneknek lakásai a következő püspök tulajdonába menjenek át, ki azokkal úgy cselekedjék, amint jobbnak látja."¹⁾ Az egyház egyetemes törvénye szerint a püspököknek az egyházi javadalomból szerzett vagyonuk haláluk után első sorban az egyházat illette²⁾; hogy tehát e törvénynek is amennyire lehet eleget tegyen a zsinat, azért hozta e határozatot. A papság házasságára vonatkozó többi törvények³⁾ egészen a szabolcsi zsinat első és harmadik fejezete értelmében szólnak, azért fölöslegesnek tartjuk azokat itt felemlíteni.

Az esztergomi zsinat házassági törvényei méltán feltűnést keltenek, mert mint ezekből kitűnik a házasság canoni felbonthatatlansága, — mely még a szabolcsi zsinat törvényében is, a római kath. egyház tanának megfelelően, elismerve és megerősítve volt, — itt már hanyatlásban van, és e tekintetben is a görög egyházban érvényes jogi vélemény kerül hatalomra. A görög egyház a házasság felbonthatóságának tanát, Justian császárnak 547. kelt 117. novellája után indulva, különösen házasságtörés és gonosz elhagyás eseteiben megengedte⁴⁾ és gyakorlatba is hozta. Ugyanezt látjuk az esztergomi zsinaton is, mint ezt az alább következő decretum mutatja. Péterfy itt is egészen elváltoztatva és kihagyásokkal közli a decretumot, azért azt mellőzve,

¹⁾ U. o. 13.

²⁾ L. canones Apostolorum c. 40. és Conc. Agathense. c. 48. — can. 19. 21. CXII. Q. 1. Decr. Grat.

³⁾ Synod. Strig. c. 54. 55. 56.

⁴⁾ Szeredy. Egyházjog. Pécs 1883. II. 1370.

a Pray-codex és az Endlicher által közölt szöveget használjuk, mely szerint a decretumnak két nevezetes része a következő: „*Ha valaki bebizonyítja, hogy felesége házasságtörő, ha akar, vegyen el mást; a nő pedig, ha nemes, a házasság minden reménye nélkül vezeklést tartson, ha pedig a köznépből való, a szabadság minden reménye nélkül eladassék. Ha pedig bebizonyítani nem tudja, akkor a férj essék ugyanazon ítélet alá, és a nő ha akar, menjen férjhez. Ha valaki nejét elhagyva, önkényt szolgaságba áll, melyből neje iránt való gyűlöletből kiszabadulni nem akar, maradjon mindig szolgaságban és ha valaha szabaddá lenne, újra eladassék, neje pedig menjen férjhez, akihez akar.*“¹⁾ Hasonlókép „*ha a nő megszökik férjétől, első és másodikban adassék vissza, harmadszor pedig, ha nemes, a házasság reménye nélkül vezeklést tartson, ha a köznépből való, a szabadság reménye nélkül eladassék.*“²⁾ E törvények világosan a görög egyház elvei szerint a házasság felbonthatóságát mondják ki. A nőrábításra az esztergomi zsinat is csekély változtatással a régibb magyar egyházi törvényeket erősíti meg.

Az esztergomi zsinat messze kiható intézkedéseket tett, az egyetemes egyházi törvények szerint, az istenítisztelet végzésére vonatkozólag, mert az egész országban egyformaságot hozott be, s annak törvényei szabályozták azt hosszú időn át; sőt e törvények csekély változtatással jelenleg is érvényben vannak, mert valamint a korábbi, úgy későbbi egyetemes zsinatok, a trienti is ugyanily értelem-

¹⁾ Synod. Strig. c. 53.

²⁾ U. o.

ben hozták törvényeiket az isteniszolgálat rendezésére. Az egyformaság tekintetéből rendeli, hogy „Az isteniszolgálatoknak, bűjtőknek rendjét mindenki ama könyv szerint tartsa, melyet jóváhagytunk.”¹⁾ Valószínűleg azon könyvet érti itt, mely a Pray-codexben találtatott; magában foglalja ez a misézési szertartásokat, a mondandó imák elrendezését, a bűjtők, ünnepek sorrendjét és változatait, egy szóval Rituallet, Directoriumot s még liturgikát is képezett. Elrendelte a zsinat, hogy a papok minden vasárnap szentbeszédet tartsanak s a nagyobb templomokban az evangéliumot és epistolát, a kisebbekben a hit-elemzést és imádságot magyarázzák.²⁾ Más ne énekeljenek és olvassanak fel a templomban, mint amit a zsinat jóváhagyott.³⁾ A hivek vallásos életét előmozdítandó, megparancsolja, hogy minden hívő évente háromszor, ú. m. karácsonykor, húsvétkor, pünkösdkor meggyónják és megáldozzák.⁴⁾ A zsinat e rendelete annyira átment a gyakorlatba, hogy hazánk némely vidékein még manap is a hi-

¹⁾ Kiadta Batthyany ily czimmel: „Ordo divinorum officiorum in Synodo Seraphini Archiepiscopi Strigoniensis collaudatus ex MS codice Seculi XII. editus.” Leges etc. II. 130–196.

²⁾ U. o. c. 2.

³⁾ Katona véleménye szerint e törvény azon papokra vonatkoznék, kik nem voltak elég képzettek arra, hogy maguk készítsenek predikációt, az ilyenek a zsinat által jóváhagyott predikációkat olvasták fel a templomban. E korban temetéseknel is szokásos volt a predikáció s valószínűleg ilyen elfogadott használatu beszéd volt a legrégebb nyelvemlékünk, a „Latiatuc feyleym zumtuchel“ is.

⁴⁾ Synod. Strig. c. 4.

vők ezt mint kötelező törvényt teljesítik, jóllehet az egyetemes egyházi törvény kötelezőleg ezt csak egyszer kívánja. A betegeknek a végszentségekkel való ellátásáról sz. István törvényéhez nagyon hasonlóan intézkedik.¹⁾ Aki az ünnepeket megszegi, vagy a régi pogány szertartásokat megtartja, vagy részegeskedik, 40 napig vezeklést tartson²⁾ A vezeklők számára, kikről annyiszor történik említés, a püspökök két házat tartottak.³⁾

Az egyházi törvénykezési eljárást több törvény szabályozza⁴⁾ Elsőben is azt határozta a zsinat, hogy fel kell szólítani a királyt arra, hogy a már régebben is elismert privilegium fori értelmében a következő királyi zsinaton, államilag is kötelező törvények biztosítsák és szabályozzák a papság külön biráskodását nemcsak az egyházi, de a polgári természetű peres ügyekben is. A tisztán egyházi ügyekben a papság külön biráskodása eddig is gyakorlatban volt, s azt az esztergomi zsinat még a következő hatásos törvénnyel erősítette meg: *„Ha valaki a papok vagy apátok közül az egyházi ügyekben, mellőzve a püspöki biróságot, a királyi törvényszékhez vagy világi birósághoz fordul, ügyét elveszítse és vezeklést tartson.“*⁵⁾ A pap, ha a püspök ítéletét igazságtalannak tartotta, felebezhetett; a felebbezési jogot biztosítja a következő törvény: *„Ha*

¹⁾ U. o. 10.

²⁾ U. o. 7. 8. 49.

³⁾ U. o. 5.

⁴⁾ U. o. 24, 25. 45. 51. 52. 59.

⁵⁾ U. o. 25.

valaki igaztalanul sujtva véli magát, felelbezzet a püspöki zsinat elé.¹⁾ A papoknak tisztán polgári természetű és a világiakkal való peres ügyeikre, melyek úgy látszik, a világi törvényszék előtt tárgyalattak, a következő vegyes zsinat hozta meg a törvényeket.

Az egyházi vagyonról szóló törvények az előbbi zsinatokon hozott törvényeknek további kifejlődései aszerint, amint azok szüksége felmerült;²⁾ itt kiválónan feltűnik az, mely a kolostorok vagyonáról intézkedik³⁾; meghagyja ugyanis, hogy az apát a püspökkel együtt, a szerzetesek fentartására egy-egy szerzetesre két aratrum földet számítson. Említettük, hogy az aratrum szóval a nemesi telket jelezték, de hogy valóban mily nagyságu volt az, arra nézve okmányaink kétségben hagynak; legvalószínűbb, hogy különböző volt az egyes vidékek szerint.⁴⁾ Az aratrum-regale a Tripartitum szerint 150 hold volt⁵⁾, mások még többre is becsülik: holott tekintetbe véve a kolostorok és szerzetesek nagy számát, lehetetlen, hogy ily nagy terjedelmű földet értett volna a zsinat egy aratrum alatt, hanem valószínűleg egy ekére való földet⁶⁾ vagyis ekealjat, ugynevezett

¹⁾ U. o. 24.

²⁾ U. o. c. 14. 17. 38. 42.

³⁾ U. o. c. 36.

⁴⁾ Hajnik i. m. 301.

⁵⁾ Corpus Juris Hungarici. Pars I. tit. 133. „aratrum ipsum ad centum et quinquaginta iugera regalis mensurae sequestrabis.“

⁶⁾ Du Cange i. m. I. 258. „quantum terrae uno aratro arari potest.“

„aratum slavicumot“, ami körülbelül 12 hold volt, s ezt megerősítik a külföldön található adatok is.

Az esztergomi zsinatnak törvényhozása a legüdvösebb eredményeket hozta létre s az egyházi viszonyokat az egyház szellemében rendezte, miként ezt már ama törvények is mutatják, melyeket felemlítettünk. Ezenkívül elérte a másik két kitűzött czélt is, mert a simonia elterjedését megakadályozta; és az utóbb következő törvényhozás az egyháziak törvénykezési és pereskedési kiváltságait a canonoknak megfelelően megerősítette, és mint kötelező állami törvényeket biztosította.

4. *Kálmán idejében tartott első királyi zsinat*
1103. körül.

Albericus I. könyve (Colomanni Regis Decretorum lib. I.)

A Kálmán király alatt tartott országgyűlések és zsinatok határozatait Albericus neve alatt szereplő két könyvben találjuk vegyesen összegyűjtve. E két könyv, mely a Corpus Juris Hung.-ban „*Decreta Colomanni Regis*“ név alatt foglal helyet, nem pusztán egyházi vagy csupán állami törvények gyűjteménye, hanem együtt van benne mind a kétféle oly módon, mint sz. István Decretalesében, s ennél fogva az ott előforduló egyházi canonok polgári törvény erejével is birnak. Az első könyv 84 fejezetből, a második 15 fejezetből áll, s mindkettő, mint egy időben keletkezett és Serafin érseknek ajánlott munka szerepel.¹⁾ Aki azonban alaposab-

¹⁾ Péterfynél, Batthyanyánál, valamint a Corpus Juris Hungarici-ban is. A C. J. H. „*Colomanni Regis Decretorum Liber primus* és — *secundus*“ név alatt ismeri.

ban vizsgálja a II. könyvben foglalt törvényeket, s azokat összehasonlítja az első könyvben találhatók-
kal, ama meggyőződésre kell jutnia, hogy azok
néhány évvel későbbi eredetűek, s így vagy nem
Albericus írta azokat össze, vagy ha ő írta is, de
nem Serafin érsek idejében, s így a II. könyv nem
is képezett egy munkát a Serafinnak dedikált első
könyvvel. Ez oknál fogva külön szólunk mind a
kettőről, s az első könyvben foglalt egyházi tör-
vényeket úgy tekintjük, mint a Kálmán idejében
tartott első királyi zsinat végzéseit.

A könyvet előszó gyanánt egy nem közönsé-
ges ügyességre valló ajánlat nyitja meg, melyet
Serafin esztergomi érsekhez intéz az író. Ez ajánló
irat felvilágosítást ad a könyv keletkezéséről, cél-
járól és némileg szerzőjének személyéről is. Ez
ajánló iratból tudjuk meg, hogy az érsek megbizta
Albericust, hogy a Kálmán király alatt tartott kü-
lönféle gyűlések határozatait írja össze: „*paran-
csolod Főpap, hogy a királyi tanácskozások rendelke-
zéseit előadjam és az egész ország számára gyűlésileg
hozott végzéseket rövid szavakban összefoglaljam.*”) Hogy
ki volt ez Albericus, kit az érsek e feladattal meg-
bizott, teljes bizonyossággal meg nem mondhatjuk;
annyi kivehető szavaiból, hogy egyházi férfiú volt,
mert szavait így kezdi: „*Serafinnak, Isten kegyelmé-
ből érseknek, az isteni erények tüztől lángolóinak, Al-
bericus, ki ámbár a legkisebbek közül való, de mégis a
szentség szolgájának nevezetik (tamen servus sanctita-*

1) Alberici Praefatio ad Archipraesulem Seraphin.

tis nuncupatus).¹⁾ A megbiztatás és a véghez vitt munka pedig eléggé bizonyítja, hogy finom műveltsége és széleskörű jogtudománya volt. Annyi kétségtelen, hogy származására nem volt magyar, hanem külföldi és csak Magyarországon való tartózkodása alatt tanulta meg nyelvünket. Ugyanis a törvények, melyek az általa készített gyűjteményben vannak, eredetileg magyar nyelven voltak szerkesztve, s csak Albericus fordította át azokat latinra, azért is felkéri Serafin érseket, hogy ha valami javítani valót talál a munkában, azt szokott kegyességével tegye meg, és a netán elkövetett hibák mentségére azt hozza fel, hogy a magyar nyelvben nem eléggé jártas. „*Te Uram, irja előszavában, ki tudod, hogy e nép nyelvében kevésbbé vagyok jártas, ha valamiben tollam a felvett utának ösvényéről letért volna, kérem, hogy irántam való jóakaratom a fölöslegéseket mellőzze, a tökéletleneket pótolja, a hibásakat javítsa.*“ Batthyany úgy vélekedik, hogy Albericus, monte-cassinoi benczés s később bibornok készítette e törvénygyűjteményt. Véleményét arra alapítja, hogy a XI. században csak két ilyen író volt: sz. Albericus és a másik Albericus cassinoi barát,²⁾ s ez utóbbi Magyarországon tartózkodott. Mások véleménye szerint Albericus hazánkba jövétele után Serafin érsek udvari papja volt, később pedig esztergomi kanonok lett.³⁾ De akárki volt az író, az bizonyos, hogy e

¹⁾ U. o.

²⁾ Batthyány Leges I. 450.

³⁾ Ezt állítja Knauz. Magyar Sion. 1864. 557.

törvénygyűjtemény hiteles, mert nemcsak hogy az érsek felszólítására keletkezett, hanem még mielőtt a nyilvánosság elé került, ő maga át is vizsgálta azt.¹⁾

A törvénygyűjtemény nem egy gyűlés eredményét foglalja magában, hanem többét, — „regalium instituta collationum“ — mondja a dedicatio. Hogy hol és mikor voltak e gyűlések, erre nézve nincsenek adataink; az előszó felemlít egy királyi zsinatot, amivel azt sejteti, hogy a gyűjteményben előforduló egyházi törvények ama zsinatnak végzései. E zsinat helyének megfejtése is homályos; a kiadásokban mindenütt ezt találjuk: „concilium Vercellinum“;²⁾ a bécsi codex MS. „concilium Tursolinense“-t említi:³⁾ a Batthyany által kiadott codex szövege szerint „concilium Cursolicum.“⁴⁾ Az olaszországi Vercelliben bizonyosan nem tartottak a magyarok zsinatot; Batthyany véleménye szerint tehát „Vercellinum“ így olvasandó „Vencellinum“, s akkor a szabolcsmegyei Vencsellő helység volna a zsinat helye, s ezt annál valószínűbbnek tartja, mert László idejében is ama vidéken tartottak zsinatot. Mások szerint a zsinat helye Tarczal lett volna, s a bécsi codex MS.-ban előforduló „Tursolinense“ ezt jelelné.

¹⁾ „Antequam in aures prodeant publicas, curae tuae digitum dignanter imponas. Alberici praefatio ad Seraphin Archipraesulem Strig.

²⁾ Így van ez a Tripartitumban; Péterfynél és Batthyanyánál is. (Leges I. 451.

³⁾ Kollár, De originibus et et usu potest. Legisl. 81.

⁴⁾ Batthyany, Leges II. 198.

Több olyan törvényt találunk Albericus könyvében, melyek a sz. István-féle törvényeket megváltoztatják, s azok szigorúságát mérséklék, különösen azáltal, hogy a vallás ellen elkövetett vétkekre a világi büntetést leszállítják s több esetben a fenyítést pusztán az egyházra bizzák,¹⁾ amiért e törvények sokak előtt nem is nagy tetszésben részesültek, s ezek ellen védi Albericus a Kálmán-féle enyhébb törvények jogosultságát s tulságosan hízelt szavakkal magasztalja Kálmán szelídségét és bölcsességét.²⁾ Mivel Albericus szerint e törvényhozásnak egyik célja volt sz. István Decretalesét újra átvizsgálni s a körülményeknek megfelelően átalakítani, innét magyarázható meg az is, hogy Albericus könyve is annak formájára van összeállítva, vagyis a Capitularek mintájára.³⁾

Albericus könyvét Serafin életében adta ki, tehát 1104. előtt, mert ez évben Serafin Lengyelországban járt, s midőn onnét betegen visszajött, rövid időre rá, még azon évben Esztergomban meghalt.⁴⁾ Az esztergomi zsinatnál említettük az okokat, melyeknél fogva igen valószínű, hogy e törvénykönyv későbbi keletű, mint az esztergomi zsinat, így tehát elfogadhatónak tartjuk Péterfy

¹⁾ Hajnik, Magyar alk. és jog. 368.

²⁾ „At christianissimus rex noster Colomannus, columbinae gratiae simplicitate, cum omni virtutum discretionem praeditus — legalis vinculum catenae cogitavit relaxare prudenter.“ Praefatio Alberici.

³⁾ Batthyany Leges I. 18.

⁴⁾ Knauz Monum. eccl. Strig. I. 171.

véleményét, hogy 1103. írta meg Albericus törvénygyűjteményét.¹⁾ Péterfy az egyházi törvényeket 31 fejezetben a következő czim alatt közli: „Constitutiones ecclesiasticae sub Colomanno rege et Seraphino archiepiscopo editae, circa annum Christi MCIII.“²⁾ E törvényhozás általános jellemzésére megjegyezzük, — nagyon természetesen csak az egyházi ügyekre vonatkozó törvényekről szólunk — hogy itt megszűnnek ama nagyobb mérvű átkölcshozások a külföldi zsinatok és törvénygyűjteményekből, amit előbb láttunk; aminek oka abban keresendő, mert már itt a megkezdett alapon fejlődött tovább a jog és mivel e törvényhozásnak egyik célját sz. István törvényeinek revisiója és módosítása képezte³⁾, a másikat pedig az esztergomi zsinat első fejezete értelmében az egyháziak peres ügyeiben való eljárás módjának rendezése. E két tárgy körül csoportosulnak javarészből az egyházi törvények, melyek Albericus első könyvében vannak s újabb tárgyat, miről az előző zsinatokon ne volt volna szó, nagyon keveset találunk. Ilyen újabb törvény az, mely az egyházi tizednek egy új nemét rendeli el, ami előbb nem volt meg, t. i., hogy a püspökök az állami adók- és vámokból is tizedet kapjanak. E törvényben ismét a Capitularek nyomaira akadunk, mert a szászok számára adott Capitulationokban találjuk a következőt: „ut

¹⁾ Péterfy *Sacra Conc.* I. 39.

²⁾ U. o.

³⁾ „Totius senatus consulto, praefati Regis sanctae memoriae Stephani legalem textum recensuit.“ Praef. Albrici.

decima detur ecclesiae de omni re, quae ad fiscum pervenerit.“ A törvény a következő:

Decr. reg. Colomanni.
c. 25.

„De tributis autem et vectigalibus, decimam Episcopis censemus; quibus tam novi quam veteris testamenti pagina decimas dandas esse proclamant. Incautum igitur et inconsultum est, si instituta Sanctorum praesumamus infringere, quae summa potius devotione debemus adimplere.“

Capitulatio de partibus
Saxoniae. cap. 16.

„Et hoc Cristo propositio placuit, ut undecunque census aliquid ad fiscum pervenerit sive in frido sive in qualicunque banno et in omni redibutione ad Regem pertinens, decima pars Ecclesiis et sacerdotibus reddatur.“¹⁾

E törvény azért is nevezetes, mert a tized-jogot egyenesen a szentírásból bizonyítja. Az egyházi vagyont illető többi törvények az addig létezett törvények értelmében szólnak.²⁾ Mivel a Kálmán alatt történt háborúk és belviszályok idején, az egyházi javak egyes erőszakos hatalmaskodók részéről jogtalan támadásoknak voltak kitéve, azért a főpapok mindjárt a gyűlés kezdetén óvást emeltek ez ellen, és első helyen a következő decretumot hozták: „*Ugy akarja a király és a közös*

¹⁾ Mansi. Coll. Conc. XIII. col. 183.

²⁾ Decr. Col. l. I. c. 10. Az ország őslakói közül, ha valamelyiknek birtoka az egyházé lett, többé vissza nem szerezhették. c. 46. Tizedet adnak a papok és apátok is, ha oly területen szereznek földet vagy szőlőt, hol valamely egyháznak tizedszedési joga van.

zsinat, hogy sz. István által a kolostoroknak és egyháznak ajándékozott mindenféle birtokok sérthetetlenül megmaradjanak.¹⁾ E törvény megerősíti az egyházi javak elidegeníthetlenségét; azért ugyanezen zsinatnak két, ezzel ellenkezni látszó decretumát kissé tüzetesebben kell figyelembe vennünk, mert Kollár téves állításainak egyik fő bizonyítékát ezekben vélte megtalálni. E két decretumban az van előadva, hogy a fölösleges egyházi vagyonból miket ad oda az egyház a megszorult királyi kincstár fölsegélyezésére. Kollár a magyar királyoknak az egyházi ügyekben való korlátlan törvényhozó hatalmát bizonyítani akarván, hivatkozik e két decretumra, melyek a fölös egyházi javakat a kincstárnak rendelik s azt mondja: „ugyan ki higgye, hogy a király ezt a püspökök engedelmével és jóváhagyásával tette?²⁾ majd más helyen így szól: „Ezek Kálmán törvényei — arról intézkednek, hogy a fölösleges egyházi javakat, melyek nem sz. Istvántól származnak, a királyi trónnak kell visszaadni: és mivel a törvény úgy mondja: „Tetszett a királynak és a közös zsinatnak“, a pápa tekintélyéről még csak említés sincs téve sehol, ezzel a legvilágosabb bizonyítékot tartotta fenn számunkra, mely a legmakacsabbakat is meggyőzheti, hogy Kálmán király elődei intézkedése és példája szerint törvényhozó hatalmat gyakorolt a vallási ügyekben, anélkül, hogy valami tekintettel lett volna ama számos canonra és határozatra, miket különösen a 11. és 12. században hoztak a különféle zsinatok és különböző pápák az egyházi ja-

¹⁾ Decr. Col. I. I. c. 1.

²⁾ Kollár De originibus et usu potest Legis. 59.

*vak elidegeníthetlenségéről.*¹⁾ Mennyi tévedés van e sorokban! Kollár ama hamis feltevésből indul ki, hogy „*ezek Kálmán király törvényei*“, pedig nem Kálmán törvényei ezek, hanem csak Kálmán idejében a főpapoknak jóakaratu rendelkezései. Világosan kitűnik ez magából a szövegből, azért az eredetiben idézzük e két fejezetet:

Cap. 15.

„Quia eo minus videtur valere curia quo minus suppetunt necessaria: ne *nostra abundantia*, nimis superfluat penuria, *placuit* omnes pistrinas, praeter quas S. Stephanus Rex donaverat, regali solio reddere. Quia indignum erat *nobis recedentibus curialem nobiscum honorem recedere, ubi praestat nos et venientes copiam honoris invenire.*“

Cap. 16.

„Similiter decrevimus, piscinas Monasteriis vel Ecclesiis datas, alias quidem reddere sed necessarias quotidiano fratrum usui relinquere, nullas vero nisi superfluas auferre.“

Miként itt látható, egyedül a püspökök szavait idézi a decretum; ők mondják ki, hogy a szükölködő királyi trón tekintélyének és erejének gyámolítására felajánlják a malmokat és a fölösleges halastavakat és pedig önként, azért használja a szöveg e szót „*placuit*“. Hogy ezek egyedül a jelenlevő főpapok szavai, mutatja az ellentét: „*ne nostra abundantia: nimis superfluat penuria (curiae)*“; azok hozzák tehát a határozatot, akik a megszorult királylyal szemben bőségben vannak; s megmondják az okot is, hogy miért ajánlják fel a fölösleges va-

¹⁾ Kollár i. m. 87.

gyont, mivel t. i. nem akarják, hogy a királyi trón tekintélye alásülyedjen. S méltán is tették ezt a főpapok, hogy a fölösleges egyházi jövedelmekkel a szűkölködő királyt kisegítették, mert a király, mint az egyházak kegyura, szükségben az egyház hálájára és támogatására igényt tarthatott. De hogy ez önkéntes ajánlattal a királyi kincstár vissza ne éljen, s az egyházi javak erőszakos lefoglalására ürügyet ne találjon, mindjárt a következő két fejezetben kimondják, hogy szőlőkből, szántóföldekből és erdőkből semmit sem adnak oda.¹⁾

Nevezetes mozzanatát képezi e vegyes zsinatnak az egyháziak törvénykezési kiváltságának rendezése, oly értelemben, miként azt az esztergomi zsinat kívánta. E törvényekben félreismerhetetlenül a római- és a germánjog után indult²⁾ a magyar törvényhozás. Megjegyzendő, hogy az egyháziaknak tisztán polgári peres ügyeikről van itt szó, miknek elintézésére vonatkozólag a királyi zsinata a következő törvényeket hozta: „*Semmiféle világi bíró ne merészeljen papot maga elé idézni.*“³⁾ Ezzel a törvény kimondta, hogy a világi bíró nem illetékes az egyháziak peres ügyeiben, hanem ha ezeknek egymás között viszályuk van, idézze meg őket s ítéljen felettük a püspök, vagy felebbezésuél az érsek.⁴⁾ Ha a papnak világival van pöre, vagy for-

¹⁾ c. 17. és 18.

²⁾ Különösen Justinian Novell. LXXIX. c. 1 és CXXIII. c. 21. A frankoknál II. Chlothar. Const. a. 614 c. 4. feltehető Pertz. Monum. Germ. Hist. T. III p 14.

³⁾ c. 14.

⁴⁾ Így rendelkezett a kalcedoni zsinat 9. canonjában. E zsinati végzést állami törvénynyé tette Justinian 123. Novellájának 21. és 22. fejezeteiben.

dítva, az esetben ama jogelv érvényesült, hogy actor sequitur forum rei.¹⁾ A püspökök biráskodási joga nemcsak az egyházi,²⁾ de a tisztán polgári ügyekre is kiterjesztetett, mert Kálmán törvényének rendelkezése szerint, a püspök évenként sz. Fülöp és Jakab apostolok napján az egyházmegyéjében levő főispánokkal és birákkal nyilvános törvényszéket tartott, melyen bármiféle peres ügy felett joggal ítél.³⁾ Ugyanezen vegyes törvényszék hozott ítéletet akkor is, ha két apátnak volt egymással pere, — nagyon természetesen csak azon esetben, ha polgári ügyről volt szó.⁴⁾ A perbe idézés a püspök pecsétjének elküldése által történt — ebből származott e kifejezés „sigillum dare“, ami annyit jelent mint megidézni,⁵⁾ — a bizonyítás tanuk által vagy ezek hiányában istenítélettel történt.

Kálmán törvényhozásának másik célja volt, Albericus bizonyossága szerint, sz. István törvényeinek revisiója és módosítása. E módosítás, kiválóan a büntető törvényekre terjedt ki, amennyiben a vallás és erkölcsi törvények ellen irányult vétségeknél a polgári büntetések vagy egészen meg-

¹⁾ c. 6. Ha a pap volt a felperes és a világi az alperes, akkor a világi bíró előtt folyt le az ügy; ha pedig a pap volt az alperes, akkor a püspök előtt.

²⁾ A püspök elé tartoztak a házassági ügyek, (c. 58. 59. 61.) a vallás elleni vétségek, a házasságtörés, (c. 61.) nőrablás, (c. 59.) rokon és gyermekgyilkosság, (c. 50. 58.) bűbájosság büntetetei. (c. 60.)

³⁾ c. 2.

⁴⁾ c. 8. Ha egyházi ügy forgott kérdésben, akkor a püspök.

⁵⁾ c. 5, 6, 14.

szünteti, vagy jelentékenyen leszállítja. Ennek oka abban keresendő, mivel a keresztény vallás ekkor már annyira megszilárdult, törvényei már annyira átmentek az életbe, hogy a polgári büntetések szükségessége nem volt oly érezhető, mint az előző időkben s azért a nőrablás¹⁾, házasságtörés,²⁾ bűbájosság,³⁾ rokongyilkosság⁴⁾ és gyermekgyilkosság⁵⁾ büntetteit egészen az egyházra bizza, ami arra enged következtetni, hogy e vétkek igen ritkán fordultak már elő. De fenntartja a régi törvényeket a bűjtök megszegőire,⁶⁾ az egyház ellen erőszakoskodók s az egyházi ügyekbe jogtalanul beleavatkozók vétségeire.⁷⁾ Az igazságszolgáltatás tekintetében elrendeli a törvény, hogy a tanuk, a régibb törvényekben meghatározott kellékek fentartásával, a vallomás előtt meggyónjanak,⁸⁾ aki egyszer hamisan tanuskodott, többé nem lehetett tanu.⁹⁾ Forróviz és tüzesvas-próbát ezután csak a püspöki egyházaknál s a pozsonyi és nyitrai prépostságoknál lehetett végrehajtani.¹⁰⁾

¹⁾ c. 59.

²⁾ c. 61.

³⁾ c. 60.

⁴⁾ c. 50.

⁵⁾ c. 58.

⁶⁾ c. 71.

⁷⁾ c. 65.

⁸⁾ c. 26.

⁹⁾ c. 27.

¹⁰⁾ c. 22. A boszorkányperek megszüntetésére az egyház már elérkezettnek látta az alkalmas időt, azért a királyi zsinaton kimondotta a híres törvényt, hogy a boszorkányokról többé szó se legyen, mert nincsenek. c. 57.

Kálmán király törvényhozásának többi részei a régibb egyházi törvényeket erősítik meg.¹⁾ Fel-tűnő jelenséget kiválóan csak az izmaelitákra vo-natkozó törvények képeznek. E törvényeknek egész iránya oda mutat, hogy mindenképen az izmaeli-ták beolvasztására törekedett s e célból kimondja, hogy az izmaelita leány nem mehet férjhez izmae-litához, hanem csak keresztényhez.²⁾ Vajjon a zsi-dókra is vonatkozott volna-e e törvény; egész bi-zonyossággal állíthatjuk, hogy nem, mert a szabol-csi zsinat megtiltotta a keresztény és zsidó között való házasságot. S törvényeinkben azt látjuk, hogy mindig különbséget tesznek a zsidó és izmaelita (mohamedan) között, amiből azt kell következtet-nünk, hogy csakis az izmaelitákat, mint jobban assimilálódó elemet akarták a nemzetbe beolvasz-tani; annál is inkább, mert az izmaeliták mozlim hiten levő magyarok, vagy legalább is őseinkkel rokon faj,³⁾ talán bolgárok voltak, kiknek nyelve nem igen különbözött a magyartól. A magyar tör-vényhozásnak ez említett célját mutatják az iz-maelitákat illető többi törvények is, melyek sze-rint az izmaelitáknak vagy távozni kellett az

¹⁾ A papi házasságokra vonatkozólag változatlanul fenmaradtak a szabolcsi és esztergomi zsinatok törvényei. (c. 67.) Az idegen papok kóborlása újra eltiltatott; akik közülök becsstelenség hírébe jöttek, vizsgálat alá vettettek. (c. 3.) A papoknak szigoruan eltiltatott a világi ruha vise-lése. (c. 70.) Felujította a zsinat a korábbi törvényeket a misézés helyére (c. 68.) s ünnepek megülésére vonatkozólag.

²⁾ c. 48.

³⁾ Szalay Magyarország története. Lipese 1852. I. 224.

országból, vagy pedig felvenni a keresztény szokásokat.¹⁾

E rövid vonásokban jellemzett törvények képezik első részét a Kálmán király idejébeli vegyes törvényhozásnak; az egyházi ügyekben való nagy reformot az uralkodása végső idejére eső királyi zsinat valósította meg.

5. *Kálmán idejében tartott második királyi zsinat*
1112. körül.

Albericus II. könyve (Colomanni Regis Decretorum lib. II.

Albericus II. könyve 15 fejezetből áll, melyek közül 12 képez egyházi törvényt. E törvényeket mi későbbieknek tartjuk azoknál, melyek az I. könyvben vannak; ennélfogva azokat vagy nem

¹⁾ Megtiltja nekik a törvény, hogy a vallásuk szerint való bűnt és mosakodást megtartsák, s aki ezt megtudja róluk és feljeleni őket, jutalmat kap az izmaeliták vagyónából (c. 46.) Az izmaelitának ha keresztény vendége volt, csakis sertéshúst volt szabad vendége elé tenni. (c. 49). Oly községben, hol csak izmaeliták laktak, kötelesek voltak saját pénzökön keresztény templomot építeni s azt a törvényt szabta vagyonnal ellátni (L. Sz. István törvényét) azután pedig vagy fel kellett venniök a keresztiséget vagy ha ezt nem akarták megtenni, akkor más községbe kellett átköltözniök, ami ellenőrzésül s azon czélból történt, hogy így a keresztények között szétszóródjanak. (c. 47). E törvények szigoruaknak látszanak, de ha tekintetbe vesszük az akkori viszonyokat, midőn a beözönlött idegen vallású népek az egyháznak is kárt okoztak, a keresztény magyar államnak pedig létét fenyegették, akkor nem csudálkozhatunk e gyökeres intézkedéseken.

Albericus írta össze, vagy ha ő írta, akkor nem Serafin érsek megbízásából, hanem jóval később, Kálmán uralkodásának utolsó idejében. Ha mégis Albericus írta, ez lehetett oka, hogy e második könyvet az elsőhöz kapcsolták, később pedig már egynek tekintették a Serafin érseknek dedikált első könyvvel. Hogy Albericus II. könyve későbbi, mint az esztergomi zsinat, és későbbi mint az I. könyv, bizonyítják ezt a következő okok: Ha e II. könyv egy időben keletkezett volna az elsővel, akkor érthetetlen volna, hogy miért szakasztotta el az író e 15 fejezetet a többi 84-től s miért állított ebből össze egy csekély terjedelmű külön könyvet.¹⁾ Ez csak azért történhetett, mert e törvények még nem voltak meg, mikor az első könyv készült.

A II. könyvnek bekezdése is mutatja, hogy ez későbbi törvénygyűjtemény mint az első; bevezető szavai ugyanis a következők: „Kálmán, Isten kegyelméből a magyarok királya ezen törvényt adta.”²⁾ Ha e második könyv egy időben keletkezett volna az elsővel, akkor fölösleges volt volna odatenni e bekezdést, mert hisz az első könyvben ugyis elég világosan el van mondva, hogy a Kálmán alatt tartott gyűlések határozatait foglalja magában. Minden kétséget eloszlat azonban a törvények szö-

¹⁾ Katona Hist. crit. III. 330. „Unde dicendum esset ab Albrico primum dumtaxat librum decretorum Colomanni collectum ac Seraphino metropolitae Strigoniensi, dedicatum fuisse.”

²⁾ Batthyany Leges II. 208.

vege. A II. könyvben foglalt törvények oly természetűek, hogy azok okvetetlenül későbbi törvényhozás eredményei, mint az esztergomi zsinatnak vagy Albericus első könyvének törvényei. Az előző zsinatoknak görög jellegű házassági törvényeit e második könyvben foglalt törvények igazítják helyre, s a jogfejlődés természetes menete szerint, bizonynyára mindig utóbb jön létre az a törvény, mely egy másiknak téves intézkedéseit megszünteti.

De továbbá e törvénykönyv 6. fejezete szóról-szóra megújítja az összeesküvők ellen hozott törvényt, melyet sz. István Decretalesében találunk.¹⁾ Ennek felújítása pedig azért volt szükséges, mert Álmos herczeg összeesküvést forralt Kálmán ellen s már a külföldön is keresett szövetségeseiket, hogy azok segítségével Kálmánt és fiát megfoszsza a tróntól s maga számára szerezzék meg a koronát.²⁾ Mindez Kálmán utolsó éveiben történt s tudjuk, minő kegyetlen boszút állt testvérén a felizgatott király. E sz. István-féle törvény tehát azért újítottatott fel, hogy a népet az uralkodó király iránt való hűségben megtartsa.³⁾ A koronáját féltő király

¹⁾ Még hozzáadja azt, hogy a királyért és az orszáért napokint minden templomban nyilvános imádságot kell tartani.

²⁾ Katona i. m. III. 332. Szalay i. m. I. 213.

³⁾ Katona i. m. III. 331. „Almus nempe non contentus sua sorte, quum apud exteros principes nequiquam auxilia commendicasset, ipos Hungaros in regem concitare videbatur. Ut igitur procures et nobiles in officio continerentur, opus erat in memoriam redigere, quid alias adversus infideles a S. Stephano constitutum fuerit.“

gyengének érezte magát annak megvédésére s az egyház tekintélyéhez menekült, hogy ez, mint a rendnek őre, egyházi fenyítékek alkalmazásával őrizze meg azt. Mivel e dolgok nem sokkal Kálmán halála előtt történtek, világos, hogy Albericus eme törvénykönyve is Kálmán utolsó éveiben 1112. vagy 1113. keletkezett.

Hogy melyik zsinat volt az, mely e törvényeket hozta, nehéz volna biztosan megállapítani.

Annyi kétségtelen, hogy az egyházi törvények, melyek Albericus II. könyvében vannak, valamely tisztán egyházi zsinatnak határozatai. Ezt bizonyítják a törvényekben található oly kifejezések, melyek világosan utalnak arra, hogy azok egyedül az egyházi törvényhozóknak egyházi zsinaton hozott végzései. Ilyenek: „*Decretum est in sancta Synodo ab omnibus episcopis ut etc.*“ (cap. 5.) „*Placuit sanctae Synodo, ut omnis coniugalis desponsatio in facie ecclesiae etc.*“ (cap. 15.) Igen valószínű Endlichernek véleménye¹⁾, hogy egy Esztergomban tartott nemzeti zsinat hozta e törvényeket, melynek az általunk elmondottak szerint Lőrincz érsek idejében kellett történnie. E zsinatnak törvényei néhány más törvénnyel megtoldva, a rákövetkező országgyűlésen az állam törvényei közé vétettek fel s mint ilyenek együttvéve képezik Kálmán király törvényeinek II. könyvét, azért úgy tekintjük azokat, mint a Kálmán idejében tartott második királyi zsinat végzéseit.

E törvények kiválóan két tárgy körül csoport-

¹⁾ Endlicher Monum. Arp. 372.

tosulnak: a papi coelibatusnak absolut kötelezővé nyilvánítása és a házassági jognak a kath. tan. elvei szerint való szabályozása körül. E törvények egyrészt az egyházi viszonyokat a szigorú egyházi fegyelem és törvényesség magaslatára emelik, másrészt a törvényhozói bölcseségnek valóban remekművét nyújtják.

A papi házasságra vonatkozólag az előző törvények még mind a szabolcsi zsinat álláspontját fogadják el s megengedik, hogy a felszentelés előtt nősült papok — *praevisa fragilitate* — a házasságban megmaradhassanak. II. Paschal pápa elérkezettnek látta már az időt, hogy az addig gyakorlatban volt görög jellegű törvényeket megszüntesse, és elődeinek, különösen VII. Gergelynek és II. Orbánnak határozatait valósítsa. Elérkezett immár az idő, hogy a szabolcsi zsinat törvényének ama záradéka: „*quousque nobis in hoc Domini Apostolici paternitas consilietur*“¹⁾ megtörténjék, s a pápa részéről megérkezze az új tanács, mely az eddigi gyakorlatot megváltoztassa. II. Paschal mindenütt a legnagyobb szigorral hajtotta végre elődei rendelkezéseit s ez erélyes fellépésének eredménye volt, hogy e törvényhozás megszüntette az addig gyakorlatban volt görög jellegű törvényeket, és kimondotta az amalfi²⁾, római³⁾ és más külföldi

¹⁾ Synod. Szabolch. c. 2.

²⁾ Conc. Melfit. c. 2. Mansi i. m. XX. col. 723.

³⁾ Conc. Rom. c. 13. „*Ut unica Domini nostri sponsa sine macula et ruga permaneat, sacrorum canonum instituta renovantes, praecipimus, ut a subdiaconatus tempore, nulli liceat carnale commercium exercere, quod qui deprehensus fuerit ordinis sui periculum sustinebit.*“ Mansi i. m. XX. col. 963.

zsínatokou szentesített törvényt, hogy „*feleséges presbyter, vagy diaconus az oltárnál ne szolgáljon, hanem csak akkor, ha felesége előbb beleegyezik és önmegtartóztatást fogad, kinek elkülönített helyen való lakásáról és életfentartására a szükségesekről gondoskodják, hogy az apostol szerint, habár felesége van, úgy tekintse magát, mintha nem volna.*“¹⁾ E törvénnyel megindult az erős visszahatás a római egyház részéről, a beférkőzött s egy időre elhatalmasodott görög befolyás ellenében; a görög egyház jogelvei most már végkép kiszorultak, mert e zsínatnak többi törvényeit is egészen a róm. kath. egyház tanának szelleme lengi át. Az említett római zsínat rendeletét²⁾ veszi át a másik törvény is, mely kimondja, hogy: „*egy püspök se szenteljen fel semmiféle clericust diaconusnak vagy felsőbb rendre, hacsak előbb az tisztaságot nem fogad és ha felesége volt, annak beleegyezésével történjék, ha az is hasonlót ígér.*“³⁾

E törvény a leghatározottabban utját állja annak, hogy valaha házias ember az egyház szolgálói közé juthasson. A visszaélések kiirtására pedig kimondja a törvény, hogy a bigamusok hivataluktól s minden egyházi méltóságuktól megfosztva a világi állapotba vettessenek vissza.⁴⁾ A concubinariu-

¹⁾ Decc. Col. lib. II. c. 10.

²⁾ Conc. Rom. c. 14. „Nemo praeterea ad sacrum ordinem permittarus accedere, nisi aut virgo aut probatae sit castitatis, et qui usque ad subdiaconatum unicam et virginem uxorem habuerit.“ Mansi i. m. u. o.

³⁾ Decc. Col. lib. II. c. 9.

⁴⁾ Decc. Col. I. II. c. 4 és 9.

zsinatokon szentesített törvényt, hogy „*feleséges presbyter, vagy diaconus az oltárnál ne szolgáljon, hanem csak akkor, ha felesége előbb beleegyezik és önmegtartóztatást fogad, kinek elkülönített helyen való lakásáról és életfentartására a szükségesekről gondoskodják, hogy az apostol szerint, habár felesége van, úgy tekintse magát, mintha nem volna.*“¹⁾ E törvénnyel megindult az erős visszahatás a római egyház részéről, a beférkőzött s egy időre elhatalmasodott görög befolyás ellenében; a görög egyház jogelvei most már végkép kiszorultak, mert e zsinatnak többi törvényeit is egészen a róm. kath. egyház tanának szelleme lengi át. Az említett római zsinat rendeletét²⁾ veszi át a másik törvény is, mely kimondja, hogy: „*egy püspök se szenteljen fel semmiféle clericust diaconusnak vagy felsőbb rendre, hacsak előbb az tisztaságot nem fogad és ha felesége volt, annak beleegyezésével történjék, ha az is hasonlót ígér.*“³⁾

E törvény a leghatározottabban utját állja annak, hogy valaha házas ember az egyház szolgálói közé juthasson. A visszaélések kiirtására pedig kimondja a törvény, hogy a bigamusok hivataluktól s minden egyházi méltóságuktól megfosztva a világi állapotba vettessenek vissza.⁴⁾ A concubinariu-

¹⁾ Decr. Col. lib. II. c. 10.

²⁾ Conc. Rom. c. 14. „Nemo praeterea ad sacrum ordinem permittarus accedere, nisi aut virgo aut probatae sit castitatis, et qui usque ad subdiaconatum unicam et virginem uxorem habuerit.“ Mansi i. m. u. o.

³⁾ Decr. Col. lib. II. c. 9.

⁴⁾ Decr. Col. I. II. c. 4 és 9.

sok pedig elboesátva ágyasukat, vezeklést tartsanak s csak azután szolgálhassanak az oltárnál.¹⁾

A másik kiváló mozzanata volt e törvényhozásnak a házasságjog rendezése. Az esztergomi zsinatnak görög eredetre valló házassági törvényei ellenében, a latin egyházi álláspontot, az igazi egyházi törvényt emelte érvényre s kimondotta, hogy hűtlen elhagyás, vagy házasságtörés esetén a házasság semmi esetre sem bomlik szét, mert „*kiket Isten egybekötött, ember szét ne válaszza.*“²⁾ A házassági törvényhozás az utolsó fejezetben éri el a dicsőség tetőpontját, mert a tridenti zsinat által századokkal utóbb életbe léptetett s jelenleg is érvényes házasságkötési módot rendeli el. A törvény a következő: „*Elrendelte a szent zsinat, hogy minden házasságkötési eljegyzés (házasságkötés) az egyház szeme láttára, pap jelenlétében alkalmas tanúk előtt, az elzúlogosítás valamely jelével és mindkettő megegyezésével történjék, máskülönben ne házasság, hanem bordélyság számba vétessék.*“³⁾ E törvény ama szokásban találja eredetét, hogy már a régi egyházban a házások, mielőtt a házasság életet megkezdették a papi áldás elnyerésére a templomba jöttek⁴⁾ s külön

¹⁾ U. o. c. 12.

²⁾ U. o. c. 7. A hűtlen elhagyásról szól a 7. fejezet; az adulteriumról a 8. „*Siquis uxorem suam coram legibus adulteram probaverit; ipsa poenitentiae subiaceat et si voluerit reconcilietur; aliter innupti permanent.*“

³⁾ U. o. c. 15.

⁴⁾ Tertullianus, *Ad uxorem*, lib. II. c. 9. „*Unde sufficimus ad enarrandam felicitatem eius matrimonii, quod obsignat benedictio.*“ Hasonlóképp szól Izidor, *Hispalens. De off. eccl.* lib. II. c. 20.

E zsinat többi törvényei az ünnepek megszenteléséről) s a tizedszedési jogról intézkednek.²⁾ Az alsó papság jövedelmét is emeli a zsinat, mert elrendeli, hogy az egyház tulajdonát képező szolgák évenként három denárt fizessenek plébánosuknak.³⁾

Ezen törvények képezik utolsó részét a XI. és XII. századbeli magyarországi zsinatok határozatainak. Volt ugyan még egy zsinat 1169. Esztergomban, de ennek semmiféle törvénye nem maradt ránk, azért csak röviden emlékezünk meg róla. E zsinatot a szent életű Bánfi Lukács esztergomi érsek hívta össze, azon célból, hogy javítsa a felzavart viszonyokat, melyekbe az egyház III. István uralkodása alatt jutott. A belháborúk és trónvillongások közepette a koronáért versenyző fejedelmek a főpapi javakat sokszor lefoglalták, majd egyes püspököket s apátokat székeikből elűzték s azok helyébe saját párthiveiket tették, sőt a simonia vétsége is újra feltűnt. Az Esztergomban összegyűlt főpapoknak az egyházi ügyek javítására irányuló törekvései III. Sándor pápának s a királynak hozzájárulásával diadalt arattak. S így habár külön törvényeket nem hozott is a zsinat, működésének áldásos eredményei azért kihatottak a magyar egyházra, s az utókor kegyelettel emlékszik meg a zsinat létrehozójáról, a nagynevű érsekről.

* * *

Ilyen volt az egyház jogi állása és jogfejlődé-

¹⁾ Decc. Col. I. II. c. 13. és 14.

²⁾ U. o. c. 5.

³⁾ U. o.

sének különféle változata a XI. és XII. században Magyarországon. E jogforrások és törvények története hű képét nyújtja azon evolutionak, mely által az egyetemes egyházjog, anélkül, hogy általánosságát elveszítette volna, honunk földjén külön nemzeti egyházjoggá alakult; hű képét nyújtja ama különféle behatásoknak, melyek fejlődése processusában felmerültek s hosszabb vagy rövidebb ideig tartó módosításokat idéztek elő benne.

Az egyházi törvények a nemzeti joggal egy összhangzatos egészsze egyesültek, mert oly sokfélekép és oly bensőkép hatottak egymásra, s olyannyira összevegyültek, hogy együttvéve teremtették meg a keresztény jellegű magyar monarchiának létalapját. Ez egyesülés sikeressé tette a közös működést. Együtt dolgozott a korona a keresztrel — a kereszt a koronával. A kereszt odaadta ezredéves tapasztalatait, a korona elfogadta és okosan alkalmazta. A kereszt lelkiismeretté tette a törvénytiszteletet, — a korona oltalmazta a lelkiismeretet. Az egyház a nemzetnek minden oldalujóllétén fáradozott, viszont a nemzet bele engedte szólni minden ügyeibe, szavára hajlott, parancsainak engedelmeskedett, s tekintélyül fogadta el az egyházat, mint melyet erre egy ezredéves mult fényes eredményei méltóvá tettek. Így forrott össze a magyar nemzet az egyházzal; együtt küzdöttek, együtt szenvedtek, egyiknek felvirágozása és ereje a másiknak dicsősége és nagysága volt.

De az egyházi és állami hatalom e kölcsönös összefonódása nemcsak az elmúlt időkben képezte

a létalapot, a késő századok munkájának is alapjául kell maradnia, mert vezérévé lett a nemzeti élet szervezetének. E viszony megzavarása rázkódtatása volna a nemzet életrendszerének; — megbontása pedig létalapjának megsemmisítése.

Fejlődés és haladás csak a régi alapon, a multnak szem előtt tartásával eszközölhető.

TARTALOM.

	Lap.
A magyarországi egyházi törvényhozás a XI. és XII. században	2
Magyarországi zsinatok a XI. és XII. században . .	19
Szent István törvénykönyve	—
Szabolcsi zsinat	48
Esztergomi nemzeti zsinat	86
Kálmán idejében tartott első királyi zsinat . .	114
Kálmán idejében tartott második királyi zsinat .	127